

Теодор

Фінансист

Теодор Драйзер

Фінансист

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=26950508

Фінансист: Фоліо; Харків; 2017

ISBN 978-966-03-7850-6

Аннотація

Теодор Драйзер (1871–1945) – відомий американський письменник і громадський діяч, чікими творами вже понад сто років захоплюються читачі в усьому світі. «Фінансист» (1912) – перший роман циклу «Трилогія бажання», в основу якого покладено історію життя американського мільйонера Чарлза Йеркса.

Головний герой роману – Френк Ковпервуд – з дитинства зрозумів, що «хазяями життя» в Америці можуть стати тільки дуже заможні люди. Він починає біржові спекуляції, але «сильні світу сього» ще не вважають Ковпервуда своїм, тому його судять за порушення закону, і він потрапляє до в'язниці.

Вийшовши з тюрми, герой надолужує втрачене, знов починає спекулювати на біржі і використовує свій шанс заробити дуже багато грошей на банківській кризі. Тепер він почувається справжнім переможцем.

Содержание

1	5
2	14
3	26
4	43
5	53
6	61
7	75
8	85
9	93
10	98
11	113
12	126
13	139
14	152
15	171
16	181
17	191
Конец ознакомительного фрагмента.	205

Теодор Драйзер

Фінансист

© О. А. Концевич, переклад українською, 2017

© О. А. Гугалова, художнє оформлення, 2017

* * *

1

Філадельфія, де народився Френк Алджернон Ковпервуд, налічувала колись понад двісті п'ятдесят тисяч мешканців. Місто рясніло красивими парками, величними будівлями і пам'ятниками старовини. Чимало з того, чим послуговуємось ми, в часи тодішні ще не існувало – телеграфу, телефону, доставки товарів додому, міської поштової мережі й океанських пароплавів. Не було навіть поштових марок і рекомендованих листів. Ще не з'явилася конка. В межах міста курсували незліченні омнібуси, а для далеких подорожей слугувала мережа залізниць, що повільно розвивалася, та все ще була тісно пов'язана з судноплавними каналами.

Френк народився в родині дрібного банківського службовця, але десять років по тому, коли хлопчик почав допитливо і пильно приглядатися до навколишнього світу, помер голова правління банку; всіх службовців відповідно підвищили на посадах, і містер Генрі Вортінгтон Ковпервуд «успадкував» місце помічника касира з щедрим (за його тодішніми уявленнями) річним окладом в три з половиною тисячі доларів. Він одразу ж радісно повідомив дружині про своє рішення перебраться з будинку 21 по Батнвуд-стрит в помешкання 124 по Нью-Маркет-стрит: і район не такий глухий, і будинок – триповерховий цегляний, коротше, нинішнє житло Ковпервуда не витримувало жодного порівняння з

ним. У них були всі підстави вважати, що з часом вони переїдуть в ще просторіше приміщення, але поки і так було непогано. Містер Ковпервуд від щирого серця дякував долі.

Генрі Вортінгтон Ковпервуд вірив лише в те, що бачив на власні очі, і був цілком задоволений своїм становищем: це відкривало йому можливість стати банкіром в майбутньому. На той час він був показним мужчиною – високий, худорлявий, підтягнутий, з вдумливим поглядом і пещеними, коротко підстриженими бакенбардами, що доходили майже до мочок вух. Верхня губа, що напродив далеко відстояла від довгого і прямого носа, завжди була чисто виголена, так само як і загострене підборіддя. Густі чорні брови відтіняли зеленкувато-сірі очі, а коротке прилизане волосся розділяв акуратний проділ. Він незмінно носив сюртук – у тодішніх фінансових колах це вважалося «гарним тоном» – і циліндр. Нігті тримав у бездоганній чистоті. Враження він справляв дещо суворе, але суворість його була удавана.

Прагнучи виділитися в суспільстві і в фінансовому світі, містер Ковпервуд завжди ретельно зважував, з ким і про що він говорить. Він зазвичай остерігався висловлювати різкі або непопулярні в його колі думки з соціальних або політичних питань, і, певна річ, спілкуватися з людьми з поганою репутацією. Утім, треба зауважити, що він не мав певних політичних переконань. Він не був ані прихильником, ані противником рабовласництва, хоча атмосфера тоді була просякнута боротьбою між аболіціоністами і прихильника-

ми рабства. Ковпервуд твердо вірив, що на залізниці можна нажити чималі статки, аби був достатній капітал, і ще одна дивна штука – особиста здатність викликати до себе довіру. На його переконання, Ендрю Джексон був абсолютно не правий, виступаючи проти Ніколаса Бідла¹ і Банку Сполучених Штатів, – ця проблема хвилювала тоді всі уми. Він був украй стурбований потоком «дутих грошей», які перебували в обігу, і раз у раз потрапляли в його банк, який, звичайно, все ж враховував їх і з вигодою для себе, знову пускав в обіг, видаючи їх жадібним до позик клієнтам. Третій філадельфійський національний банк, в якому він служив, містився в діловому кварталі, який на ту пору вважався центром всього американського фінансового світу; власники банку займалися також грою на біржі. «Банки штатів», великі й дрібні, з'являлись тоді на кожному кроці; вони щедро випускали свої банкові білети на базі ненадійних і нікому не відомих активів і з неймовірною швидкістю вилітали в трубу або навіть призупиняли платежі. Поінформованість у всіх цих справах була неодмінною умовою діяльності містера Ковпервуда, через що він і став втіленням обережності. На жаль, йому не вистачало двох якостей, необхідних для успіху на будь-якому терені: особистої чарівливості і далекоглядності. Значним фінансистом він не міг би стати, але йому все ж таки світила непогана кар'єра.

---

¹ Ендрю Джексон – сьомий президент США (1829–1837); Ніколас Бідл – голова правління Банку США.

Місіс Ковпервуд була жінкою побожною; маленька, зі світло-каштановим волоссям і ясними карими очима, вона в молодості здавалася досить привабливою, але з роками стала дещо манірною, її повністю поглинули повсякденні турботи. До своїх материнських обов'язків з виховання трьох синів і доньки вона ставилася дуже серйозно. Хлоп'ята, на чолі зі старшим, Френком, були для неї джерелом постійних тривог, бо раз у раз зчиняли «вилазки» в різні кінці міста, вона побоювалась, що вони водитимуться з поганою компанією, бачитимуть і слухатимуть те, що в їхньому віці не належало ані бачити, ані чути.

Френк Ковпервуд уже десятирічним поводився, наче породжений заводіяка. І в початковій, і середній школі всі вважали, що на його здоровий глузд можна покластися за будь-яких обставин. Характер у нього був незалежний, сміливий і завзятий. Політика і економіка вабили його з дитинства. Книги його не цікавили. Який він був тоді? Стрункий, широкоплечий, статуристий хлопець із відкритим лицем, очі великі, ясні і сірі; широкий лоб, темно-каштанове, стрижене бобриком волосся. Увесь поривистий і самовпевнений. Всіх і кожного дістаючи запитаннями, він наполягав на вичерпних, розумних відповідях. Френк мав чудове здоров'я, прекрасний апетит і повновладно командував братами: «Ну-бо, Джо!», «Хутчіше рухайся, Еде!» Його команди звучали не грубо, проте авторитетно, і Джо з Едом корилися. Вони з дитинства звикли дивитися на старшого брата як на ватажка, з

чийми словами слід рахуватися.

Він постійно невтомно розмірковував. Усе на світі вражало його, бо він не знаходив відповіді на головне питання: що це за штука така – життя, і як воно влаштоване? Звідки взялися на світі люди? Яке їхнє призначення? Хто поклав усьому початок? Мати розповідала йому біблійні легенди про Адама і Єву, але він у це якось не повірив.

Ковпервуди жили неподалік рибного ринку; по дорозі до батька у банк або під час будь-якої «вилазки» з братами після шкільних уроків Френк любив зупинятися перед вітриною, в якій був виставлений акваріум; рибалки з затоки Делавер нерідко поповнювали його всілякими дивами з морських глибин. Одного разу він побачив там морського коника – крихітне створіння, що трохи скидалось на конячку. Іншим разом угледів електричного вугра, чий властивості пояснило знамените відкриття Бенджаміна Франкліна. Одного чудового дня в акваріум пустили омара і каракатицю, і Френк став очевидцем картини, яка запам'яталася йому на все життя і чимало допомогла зрозуміти. З розмов цікавих роззяв він дізнався, що омарові не давали ніякої їжі, оскільки його законною здобиччю вважалася каракатиця. Омар лежав на золотистому піщаному дні скляного акваріума і, здавалося, нічого не помічав. Неможливо було визначити, куди дивляться чорні намистинки його очей, либонь, вони не відривалися від каракатиці. Безкровна і восковидна, схожа на шматок сала, вона пересувалася поштовхами, мов торпеда,

але нещадні хижі клешні щоразу відривали нові шматки від її тіла. Омар, немов викинутий катапультною, кидався туди, де, здавалося, дрімала каракатиця, а та, стрімко сахнувшись, ховалася за чорнильною хмаркою, яку залишала за собою. Але і цей маневр не завжди був успішний. Шматки її тіла і хвоста все частіше залишалися в лещатах морського чудовиська. Юний Ковпервуд щодня прибігав сюди і, як зачарований, стежив за ходом поєдинку.

Одного ранку він стояв перед вітриною, мало не притулившись носом до скла. Від каракатиці залишався вже тільки безформний жмут; майже порожній був і її чорнильний мішечок. Омар причаївся в кутку акваріума, мабуть, приготувавшись до рішучих дій.

Хлопчик простоював біля вікна майже весь вільний час, заморожений цією жорстокою сутичкою. Тепер уже скоро, може, через годину, а може, завтра, каракатиці не стане; омар її просто поглине. Френк перевів очі на зелений, з мідним відливом руйнівний тулуб у кутку акваріума. Цікаво, чи скоро це трапиться? Мабуть, ще сьогодні. Увечері треба буде знову прибігти сюди.

Вечір настав, і що ж? Очікуване сталося. Біля вітрини стояла зграйка людей. Омар забився у кут, перед ним лежало перерізане навпіл, майже вже з'їдене тіло каракатиці.

– Дорвався нарешті! – промовив хтось поруч. – Я тут давно стою: з годину тому омар раптом як кинеється і як схопить її! А бідолаха вже геть виснажилась, у неї забракло спиритно-

сті. Вона була метнулася від нього, але омар вже давно підстерігав найменший її порух і ось сьогодні, нарешті, її уколошкав.

Френк дивився широко розплющеними очима. Яка прикрість, що він упустив цю мить! На секунду в ньому ворухнувся жаль до бідолашної каракатиці. Потім він перевів погляд на переможця.

«Так воно і мало, зрештою, статися, – подумки виснував він. – Каракатиці не вистачало спритності». Він спробував обміркувати те, що сталося. «Каракатиця не могла вбити омара, – у неї для цього не було жодної зброї. Омар натомість міг убити каракатицю, – він прекрасно озброєний. Каракатиці нічим було харчуватися, а перед омаром була здобич – каракатиця. До чого це повинно було призвести? Чи існував інший варіант? Ні, вона була приречена», – міркував він, підходячи до будинку.

Цей випадок вривався Френкові в пам'ять надовго. Певною мірою він давав відповідь на загадку, що давно мучила його: як улаштоване життя? Ось так усе живе й існує – одне за рахунок іншого. Омари пожирають каракатиць та інших істот. А хто споживає омарів? Зрозуміло, людина. Ну так, ось вона, розгадка! Ну, а хто пожирає людину? – тут же запитав він себе. Невже інші люди? Ні, дикі звірі. А ще – індіанці і людожери. Окрім того, безліч людей гине в морі і від нещасних випадків. Він не був упевнений в тому, що певні люди, скажімо, живуть за рахунок інших, але вони вбивають

одне одного – це він знав. Взяти хоча б війни, вуличні бійки, погроми. Погром Френк бачив якось на власні очі. Він повертався зі школи, аж тут натовп напав на редакцію газети «Паблік леджер». Батько пояснив йому, що спричинило це. Пристрасті розгорілися через рабів. Так, звичайно! Одні люди живуть за рахунок інших. Раби – вони ж теж люди. Через це й панувало в ті часи таке збудження. Білі люди вбивали інших людей – чорношкірих.

Френк повернувся додому, неабияк задоволений зробленими висновками.

– Мамо! – крикнув він, щойно переступивши поріг. – Нарешті він її вбив!

– Хто? Кого? – здивовано запитала матір. – Іди мити руки.

– Таж омар, про якого я вам із татом розповідав! Зжер таки каракатицю!

– Шкода... Але що ж тут цікавого? Та мий руки хутчіш!

– Ого, таку штуку нечасто доводиться бачити! Я, наприклад, бачив це уперше.

Він вийшов у двір, де була водопровідна колонка і поруч із нею – вкопаний в землю столик, на якому стояло відро з водою і блискача бляшана мийниця. Френк вимив обличчя і руки.

– Тату, – звернувся він до батька після вечері, – пам'ятаєш, я тобі розповідав про каракатицю?

– То й що?

– Ну так от – її вже немає! Омар її зжер.

– Он як... – недбало кинув батько, продовжуючи читати газету.

Але Френк ще упродовж місяців розмірковував над баченим, над життям, з яким він зіткнувся, бо його вже починали цікавити питання, ким він буде і як складеться його доля. Спостерігаючи за батьком, який рахував гроші, він вирішив, що найпривабливішою є банківська справа. А Третя вулиця, де служив його батько, здавалася йому найкрасивішою, найчудовішою вулицею в світі.

Дитинство Френка Алджернона Ковпервуда минало серед сімейного затишку і благополуччя. Батнвуд-стрит, вулиця, де він прожив до десяти років, припала б до душі будь-якому хлопчикові. Вона була забудована переважно двоповерховими особнячками з червоної цегли з низьким ганком з білого мармуру і такими ж наличниками на дверях і вікнах. Уздовж вулиці були густо насаджені дерева. Дорога, викладена округлою бруківкою, після дощу блищала чистотою, а від червоних цегляних тротуарів, завжди трохи вогкуватих, віяло прохолодою. Позаду кожного будиночка було затишне подвір'я, поросле деревами, бо земельні ділянки тут тяглися футів на сто завширшки, будинки ж розташовувались близько до дороги, і за ними залишалось багато вільного простору.

Батьки Ковпервуда, люди досить простодушні й щирі, вміли радіти і веселитися разом зі своїми дітьми. Тому до моменту, коли батько вирішив перебратися в новий будинок на Нью-Маркет-стрит, сім'я, в якій після народження Френка кожні два-три роки примножувалося по дитині (поки дітей не стало четверо), була жвавим маленьким світом. Відколи Генрі Вортінгтон Ковпервуд посів відповідальнішу посаду, його зв'язки безперервно ширилися, і він мало-помалу ставав помітною персоною. Він познайомився з багатьма найсоліднішими вкладниками свого банку. Оскільки ж у служ-

бових справах йому доводилося бувати і в інших банкірських домах, його стали вважати «своїм» і в Банку Сполучених Штатів, і у Дрекселів, Едвардів, і в багатьох інших. Біржові маклери знали його як представника міцної фінансової компанії, і він всюди вважався людиною не так видатного розуму, як дуже чесною і добропорядною.

Юний Ковпервуд все більше вникав в деталі батьківських справ. По суботах йому часто дозволяли приходити в банк, і він із неабияким інтересом спостерігав за ходом маклерських операцій, як спритно обмінюються всілякі папери. Йому хотілося дізнатися, звідки беруться всі ці цінності, для чого клієнти звертаються в банк за обліком векселів, чому банк такий облік здійснює і що люди роблять з отриманими грошима. Батько, вдоволений, що син цікавиться його справою, охоче давав йому пояснення. Отож Френк досить рано – між десятима і п'ятнадцятима роками – вже склав собі досить повне уявлення про фінансову систему Америки. Він знав, що таке банк штату, і в чому його відмінність від Національного, чим займаються маклери, що таке акції і чому їх курс постійно коливається. Він почав усвідомлювати значення грошей як засобу обміну і зрозумів, що будь-яка вартість обчислюється в залежності від основної – вартості золота. Він був фінансистом за самою своєю природою і все пов'язане з цією важкою наукою схоплював на льоту, як ото поет схоплює найтонші переживання, всі відтінки почуттів. Золото – цей засіб обміну – неймовірно його приваблювало.

Дізнавшись від батька, як воно добувається, хлопчик часто уві сні бачив себе власником золотоносних копалень. Як він жадав, щоб сон обернувся на дійсність! Не менший інтерес викликали в нього акції і облігації. Приміром, він дізнався, що бувають акції, не варті навіть паперу, на якому вони надруковані, але є й інші, що цінувалися набагато вище свого номіналу.

– Ось, синку, подивись, – сказав йому одного разу батько, – такі папірці не часто зустрічаються в наших краях.

Йшлося про акції Британської Ост-Індської компанії, закладені за дві третини номіналу, в забезпечення стотисячної позики. Вони належали одному філадельфійському магнату, котрий мав потребу в готівці. Юний Ковпервуд зі жвавою цікавістю розглядав пачку паперів.

– А так на око й не скажеш, що вони варті грошей, – зауважив він.

– Їхня ціна вчетверо вища за їхній номінал, – посміхаючись відповів батько.

Френк знову взявся розглядати папери.

– «Британська Ост-Індська компанія», – прочитав він угорос. – Десять фунтів. Це десь близько п'ятдесяти доларів.

– Сорок вісім доларів і тридцять п'ять центів, – діловито уточнив батько. – Знаєш, була б така пачка у нас – не було б потреби працювати з ранку до вечора. Зверни увагу, вони майже новісінькі – рідко бувають в обігу. Закладені вони, мабуть, уперше.

Потримавши пачку в руках, юний Ковпервуд повернуv її батькові, дивуючись величезній розгалуженості фінансової мережі. Що це за Ост-Індська компанія? Чим вона займається? Батько пояснив йому.

Удома Френк також чув розмови про капіталовкладення і про ризиковані фінансові операції. Його зацікавила розповідь про вельми цікаву людину, такого собі Стімберджера, – помітного спекулянта зі штату Вірджинія, який перепродавав м'ясо і недавно заявився до Філадельфії, приваблений надіями на масштабний і легкий кредит. Стімберджер, за словами батька, був пов'язаний з Ніколасом Бідлом, Ларднером та іншими ватажками Банку Сполучених Штатів, і навіть дуже дружний з деким із них. Так чи інакше, але він домагався від цього банку майже всього, чого хотів. Він здійснював найбільші закупівлі худоби у Вірджинії, Огайо та інших штатах і фактично монополізував м'ясну торгівлю на сході країни. Це був здоровань із пикою, що вельми нагадувала, за словами містера Ковпервуда, свиняче рило. Він незмінно ходив у високій бобровій шапці і довгому просторому сюртуку, що огортав його могутнє тіло. Стімберджер примудрився підняти ціни на м'ясо до тридцяти центів за фунт, чим викликав шквал обурення серед дрібних торговців та споживачів, і зажив собі недобру славу. Заявляючись у фондовий відділ філадельфійського банку, він приносив з собою тисяч на сто або й двісті короткострокових зобов'язань Банку Сполучених Штатів, випущених купюрами по ти-

сячу, п'ять і десять тисяч доларів – терміном на рік. Ці зобов'язання приймалися з розрахунку на десять-дванадцять відсотків нижче номіналу, а сам він зобов'язувався за них Банку Сполучених Штатів векселем на повну суму терміном на чотири місяці. Гроші, що йому належали, він отримував у фондовому відділі Третього національного банку альпарі² пачками банкнот з різних банків, що знаходились у Вірджинії, Огайо і Західній Пенсильванії, оскільки саме в цих штатах він переважно і проводив свої розрахунки. Третій національний банк мав від чотирьох до п'яти відсотків зиску з основної угоди, та ще й утримував облікові відсотки з західних штатів, що теж давало чималий прибуток.

У розповідях батька часто згадувався якийсь Френсіс Гранд, знаменитий вашингтонський журналіст, який грав чималу роль за лаштунками конгресу США, – великий майстер винюхувати всілякі секрети, особливо стосовно фінансового законодавства. Секретні справи президента і кабінету міністрів, а також сенату і палати представників, здавалося, були для нього відкритою книгою. Свого часу Гранд, за посередництвом двох чи трьох маклерських контор, скуповував великими партіями боргові зобов'язання і облігації Техасу. Ця республіка, яка боролася з Мексикою за свою незалежність, випустила ряд позик на суму в десять – п'ятнадцять мільйонів доларів. Передбачалося включити Техас в низку штатів США, і в зв'язку з цим через конгрес був проведе-

---

² Альпарі – відповідність номіналу.

ний законопроект про асигнування п'яти мільйонів доларів в рахунок погашення колишньої заборгованості республіки. Гранд пронюхав про це, так само як і про те, що частина боргових зобов'язань, з огляду на особливі умови їх випуску, буде оплачена повністю, інші ж – зі знижкою, і що заздалегідь вирішено інсценувати провал законопроекту на певній сесії, щоб відлякати тих, хто, почувши про таку комбінацію, надумав би з метою наживи скуповувати давні зобов'язання. Гранд поставив до відома Третій національний банк (а отже, про це дізнався і помічник касира Ковпервуд). Той розповів усе дружині, а через неї це дійшло до Френка – його ясні великі очі загорілися. Він запитував себе: чому батько не скористається нагодою і не придбає облігації Техаської республіки особисто для себе? Адже він сам казав, що Гранд і ще троє-четверо спритників нажилися на цьому – тисяч по сто зиску! Либонь, тато вважав це не цілком законним (хоча і протизаконного тут, власне, нічого не було). Чому б не винагородити себе за таку позалаштункову обізнаність? Френк вирішив, що його батько – надміру чесний, надто обачний. От коли він сам виросте і стане біржовиком, банкіром і фінансистом – то вже, звичайно, не пропустить такої нагоди!

Якраз саме тоді до Ковпервудів приїхав родич, який ніколи раніше їх не відвідував, – Сенека Девіс, брат місіс Ковпервуд. То був білолиций, рум'яний і блакитноокий здоровань, зростом в п'ять футів і дев'ять дюймів, міцний, круглоголовий, із блискучою лисиною, обрамленою кучерявими ку-

щиками золотаво-рудого волосся. Одягався він досить елегантно, ретельно дотримуючись моди – квітчастий жилет, довгий сірий сюртук і циліндр (невід’ємний атрибут успішної людини). Він полонив Френка з першого погляду. Містер Девіс був плантатором, володів великим ранчо на Кубі. Він розповідав хлопцеві про життя на острові – про заколоти, засідки, люті сутички з мачете в руках на його власній плантації і про безліч інших цікавих речей. Він привіз із собою купу грошей, цілу колекцію індіанських цікавинок і кількох невольників. Один із них – Мануель, високий і худий негр – невідлучно перебував при ньому, вочевидь, як його охоронець. Містер Девіс експортував зі своїх плантацій цукор-сирець, який вивантажували в Південній гавані Філадельфії. Дядько зачарував Френка своєю простацькою життєрадісністю, що здавалася в цій спокійній і стриманій сім’ї навіть дещо грубуватою і розв’язною.

Нагрянувши у недільний вечір несподівано й негадано, дядько викликав у сім’ї радісний захват.

– Та що ж це таке, сестрице! – вигукнув він, ледве угледівши місіс Ковпервуд. – Ти анітрохи не погладшала! А я ж бо думав, коли ти виходила заміж за свого поважного Генрі, що тебе рознесе, як оце мене. Ні, ви тільки погляньте! Слово честі, вона і п’яти фунтів не важить!

І, обхопивши Ненсі-Арабеллу за талію, він підкинув її угору на превеликий подив дітлахів, які зроду не бачили такого безцеремонного поводження з їхньою матір’ю!

Генрі Ковпервуд був дуже задоволений і втішений приїздом багатого родича: п'ятнадцять років тому, коли вони щойно одружилися, Сенека Девіс просто не удостоював його увагою.

– Ви тільки погляньте на цих бліденьких городян, – гомонів дядько, – пички немов борошном обсипані. От би малюкам приїхати на моє ранчо – позасмагати трішки! Просто воскові ляльки, та й годі! – З цими словами він ущипнув за щоку п'ятирічну Анну-Аделаїду. – Мушу сказати, Генрі, ви тут незлецьки влаштувалися, – продовжував він, критично оглядаючи вітальню нічим не примітного триповерхового будинку.

Кімната ця (розміром двадцять футів на двадцять чотири), облаштована панелями під вишневе дерево і обставлена новим гарнітуром в стилі Шератон, виглядала дещо незвично, але загалом приємно. Коли Генрі Ковпервуд став помічником касира, він виписав з Європи фортепіано (велика розкіш за тодішніми мірками). Кімнату прикрашали і інші рідкісні речі: газова люстра, акваріум із золотими рибками, кілька чудово відполірованих мушель химерної форми і мармуровий купідон з кошичком квітів у руках. Було літо, в прочинені вікна заглядали дерева, тішачи погляд, затіняючи своїми кронами цегляні тротуари. Дядько Сенека неквапно вийшов у двір.

– Дуже приємний куточок, – зауважив він, стоячи під розлогим берестом і оглядаючи подвір'я, почасти вимощене цег-

лою і обнесене цегляним парканом, по якому вився дикий виноград. – А де ж у вас гамак? Невже ви влітку не чіпляєте тут гамак? У Сен-Педро у мене їх десь аж шість чи сім на повір'ї.

– Ми якось не подумали про гамак, адже кругом сусіди. Але це було б пречудово, – усміхнулася місіс Ковпервуд. – Завтра ж попрошу Генрі його купити.

– Та я привіз із собою кілька штук! Вони у мене в скрині, в готелі. Мої чорношкірі на Кубі самі плетуть їх. Я вам завтра вранці пришлю один з Мануелем.

Він мимохідь зірвав листок винограду, смикнув за вухо Едварда, з тим пообіцяв Джозефу, молодшому з хлопчаків, подарувати індіанський томагавк і повернувся в будинок.

– Ось цей хлопчина мені подобається, – сказав він трохи згодом, поклавши руку на плече Френка. – Як його повне ім'я, Генрі?

– Френк Алджернон.

– Гм! Треба було назвати його якось інакше, як-от мене. У цьому хлопчині щось є... Приїжджай до мене на Кубу, синку, я з тебе зроблю плантатора.

– Мене до цього не тягне, – відказав старший син Ковпервуда.

– Принаймні, відверто сказано! Що ж ти маєш проти моєї пропозиції?

– Нічого. Тільки я не знаю цієї справи.

– А яку ти знаєш?

Хлопчик посміхнувся не без лукавства.

– Я поки що мало знаю.

– Ну, гаразд, а що тебе цікавить?

– Гроші.

– Он воно що! Значить, це у нього в крові – по слідах татуса пішов. Що ж, це незлецьке! І міркує він, як мужчина. Ну, хлопче, ми з тобою ще поговоримо. Схоже, Ненсі, що у тебе росте фінансист. Він дивиться на речі, як справжній ділок.

Дядько уважніше поглянув на Френка. У цьому рішучому хлопцеві, безсумнівно, відчувалася сила. Його великі і ясні сірі очі таїли якісь думки. Вони багато чаїли в собі і нічого не виказували.

– Цікавий хлопчина, – сказав містер Девіс зятеві. – Мені подобається його завзятість. У вас гарні діти.

Містер Ковпервуд тільки посміхнувся. Ну, що ж, цей дядечко, коли йому так сподобався Френк, може багато чого для нього зробити. Приміром, залишити йому згодом частину своїх статків (містер Девіс був багатий і неодружений).

Дядько Сенека згодом став часто бувати у Ковпервудів і завжди у супроводі свого чорношкірого охоронця Мануеля, який, на превеликий подив дітей, говорив по-англійськи і по-іспанськи. Френк усе більше і більше цікавив дядька.

– Коли хлопчина підросте і вирішить, ким він хоче бути, я допоможу йому стати на ноги, – зауважив якось містер Девіс у розмові з сестрою. Та гаряче подякувала йому.

Дядько розмовляв із Френком про його заняття в школі і виявив, що хлопця мало цікавлять книги, та й узагалі більшість шкільних предметів. Граматика – просто нудота, як і література. Латина – просто марне гаяння часу. Історія? – ну, це ще саяк-так...

– Я люблю рахівництво і математику, – заявив Френк. – А взагалі-то мені б хотілося покінчити з цим і взятися нарешті до справжнього діла.

– Зарано ще, друже, – усміхнувся дядько. – Скільки тобі? Чотирнадцять?

– Тринадцять.

– Ну от, бачиш, раніше шістнадцяти кинути школу не можна. Ще краще – провчитися років до сімнадцяти-вісімнадцяти. Це тобі не зашкодить. Дитинства потім не повернеш, любий хлопче.

– Мені нецікаво бути хлопчиком. Я вже хочу працювати.

– Не квапся, синку. Все 'дно озирнутися не встигнеш – і ти вже дорослий. Ти ж, здається, мітиш у банкіри?

– Так, дядьку.

– Ну, що ж, Бог дасть, і коли час прийде – я допоможу тобі на перших порах, якщо ти не передумаєш. Дивись лишень, поведься добре. На твоєму місці я б попрацював рік-два у великій хлібно-комісійній конторі. Там можна набратися досвіду. Ти дізнаєшся багато такого, що згодом тобі знадобиться. А поки зміцнюй здоров'я і вчися. Коли буде треба, сповісти мене, де б я не знаходився. Напиши і як тобі ведеться.

Він подарував хлопчині золоту монету в десять доларів, щоб той відкрив собі рахунок у банку. Не дивно, що цей жвавий, впевнений у своїх силах і ще не пригнічений життям хлопець позитивно налаштував містера Девіса до всієї сім'ї Ковпервудів.

Коли Френкові Ковпервуду було чотирнадцять, він вперше в житті вдався до комерційної оборудки. Одного разу, проходячи по Фронт-стрит, вулиці імпортуєчих і оптових фірм, він завважив аукціонний прапорець над дверима оптово-бакалійної крамниці. Зсередини чувся голос аукціоніста:

– Хто запропонує гарну ціну за партію чудової яванської кави? Оптова ринкова ціна на сьогоднішній день – сім доларів тридцять два центи за мішок. Скільки даєте? Скільки даєте? Партія йде тільки повністю. Скільки даєте?

– Вісімнадцять доларів, – вигукнув крамар, що стояв біля дверей (власне, лише для того, щоб започаткувати торги).

Френк зупинився.

– Двадцять два, – сказав якийсь голос.

– Тридцять! – почувся вигук.

– Тридцять п'ять! – втрутився ще хтось.

Ціна дійшла до сімдесяти п'яти доларів (що становило менше половини реальної вартості кави).

– Сімдесят п'ять доларів... Сімдесят п'ять! – вигукував аукціоніст. – Хто більше? Сімдесят п'ять доларів – раз. Хто дасть вісімдесят? Сімдесят п'ять доларів два... – він зробив паузу і драматичним жестом заніс руку. Потім різко опустив її. – Продано містерові Сайласу Грегорі за сімдесят п'ять доларів! Запишіть, Джеррі, – звернувся він до свого рудого вес-

нянкуватого помічника, і одразу перейшов до продажу іншої партії бакалійного товару – одинадцяти діжок крохмалю.

Юний Ковпервуд швидко зметикував. Ринкова ціна кави (якщо вірити аукціоністові) сім доларів тридцять два центи за мішок; значить, крамар, що купив партію за сімдесят п'ять доларів, може тут же заробити вісімдесят шість доларів чотирьох центів, а продавши каву в роздріб, – іще більше. Наскільки йому пригадується, мати платить двадцять вісім центів за фунт. З підручниками під пахвою Френк присунувся ближче і став ще уважніше стежити за процедурою торгів. Діжечка крохмалю, як він незабаром почув, вартувала десять доларів, а тут її продали за шість. Кілька діжок оцту пішли з молотка за третину своєї вартості. Френку страшенно заохотилося взяти участь у торгах, але в кишені ж лише дріб'язок. Аукціоніст завважив хлопчика, що стояв просто перед ним. Він був вражений серйозністю і завзятістю, написаними на його обличчі.

– Пропоную партію чудового кастильського мила – сім ящиків, ні більше і ні менше. Воно, аби ви знали, якщо ви взагалі хоч трохи розумієтеся на милі, коштує нині чотирнадцять центів за брусок. А за ящик з вас візьмуть не менше одинадцяти доларів сімдесяти п'яти центів. Скільки даєте? Скільки даєте?

Він говорив швидко, зі звичайними інтонаціями аукціоніста і надмірним пафосом, але на юного Ковпервуда це не діяло. Він жваво підрахував. Сім ящиків по одинадцять сімде-

сят п'ять – усього вісімдесят два долари двадцять п'ять центів. А якщо ця партія піде за півціни... Якщо вона піде за півціни...

– Дванадцять доларів! – запропонував хтось.

– П'ятнадцять! – підвищив ціну інший.

– Двадцять! – крикнув третій.

– Двадцять п'ять! – додав четвертий.

Далі пішли надбавки по одному долару, бо кастильське мило загалом не користувалося широким попитом.

– Двадцять шість!

– Двадцять сім!

– Двадцять вісім!

– Двадцять дев'ять!

Усі мовчали.

– Тридцять! – рішуче сказав юний Ковпервуд.

Аукціоніст – маленький худорлявий чоловік із виснаженим обличчям і скуйовдженим волоссям, з цікавістю і дещо недовірливо покосував на Френка (ні на мить, утім, не вмовкаючи). Напружений погляд хлопчика мимоволі привернув його увагу, і він якось відразу, сам не знаючи чому, сповнився довіри і вирішив: гроші у малого є (можливо, він син якогось бакалійника).

– Тридцять доларів! Тридцять доларів! Тридцять доларів за партію кастильського мила! Чудове мило! У роздріб йде по чотирнадцять центів шматок. Хто дасть тридцять один долар? Хто дасть тридцять один?

– Тридцять один! – пролунав голос.

– Тридцять два! – захопився Ковпервуд.

Торг відновився.

– Тридцять два долари! Тридцять два! Хто дасть за це чудове мило тридцять три? Сім ящиків прекрасного кастильського мила. Хто дасть тридцять три?

Мозок юного Ковпервуда напружено працював. Грошей у нього з собою не було, але його батько служив помічником касира в Третньому національному банку, і Френк міг послатися на нього. Все це мило, без сумніву, вдасться продати бакалійникові по сусідству з будинком, а якщо не йому, то ще якомусь крамареві. Адже знайшлися й інші, які хотіли придбати його за такою ціною. Тож чому б мило не купити Френкові?

Аукціоніст зробив паузу.

– Тридцять два долари – раз! Хто дасть тридцять три? Тридцять два долари – два! Дасть хтось тридцять три? Тридцять два долари – три! Сім ящиків чудового мила! Хто дасть більше? Один, два, три! Хто більше? – рука його знову піднялася в повітря. – Продано містерові...

Він злегка перехилився через стійку, з цікавістю заглядаючи в обличчя юного покупця.

– Френку Ковпервуду, сину помічника касира Третього національного банку, – твердим голосом промовив хлопчик.

– Гарзд! – сказав аукціоніст, підкорений його впевненим поглядом.

– Ви почекаєте, поки я збігаю до банку по гроші?

– Добре! Тільки недовго: якщо ви через годину не повернетесь, я знову пушу його на продаж.

Френк уже не відповів. Він вибіг за двері і насамперед помчав до бакалійника, чия крамниця була на відстані одного кварталу від будинку Ковпервуда.

Останні тридцять кроків він пройшов повільно, потім прибрав безтурботну міну і, увійшовши до крамниці, став очима шукати кастильське мило. Ось воно – на звичайному місці, того ж сорту, в такому ж ящику, як і «його» мило.

– Почім у вас шматок отого мила, містере Делрімпл? – поцікавився Френк.

– Шістнадцять центів, – з гідністю відповів крамар.

– Якщо я запропоную вам сім ящиків точнісінько такого ж товару за шістдесят два долари, ви візьмете?

– Точно такого?

– Так, сер.

Містер Делрімпл подумки зробив підрахунок.

– Так, мабуть... – обережно відповів він.

– І ви могли б сьогодні ж заплатити мені?

– Я дав би вексель. А де товар?

Містер Делрімпл був дещо здивований цією несподіваною пропозицією сусідського сина. Він добре знав містера Ковпервуда, та й Френка теж.

– То ви візьмете мило, якщо я вам сьогодні його доставлю?

– Візьму, – відповів крамар. – Ви що ж, милом зайнялися?

– Ні, але я знаю, де його можна дешево купити.

Френк хутко побіг до батька. Операції в банку вже припинилися, але хлопчик знав там всі ходи і виходи. Він знав також, що містер Ковпервуд буде задоволений, якщо син заробить тридцять доларів. Хлопцеві потрібно було тільки позичити грошей на один день.

– Що трапилося, Френку? – підводячи голову від конторки, запитав містер Ковпервуд, побачивши свого розчервонілого і захеканого сина.

– Я хочу попросити у тебе в борг тридцять два долари, тату.

– А навіщо вони тобі знадобилися?

– Я збираюся купити сім ящиків кастильського мила. Я знаю, де його дістати, і у мене вже є на нього покупець. Містер Делрімпл бере всю партію. Він запропонував мені шістдесят два долари. А я купую за тридцять два. Якщо ти даси мені гроші, я миттю збігаю і заплачу аукціоністові.

Містер Ковпервуд посміхнувся. Ніколи ще його син не виявляв такої діловитості. Для хлопчика чотирнадцяти років він був напрочуд кмітливий і спритний.

– Отже, Френку, – сказав він, прямуючи до ящика, в якому лежало кілька асигнацій, – ти, видно, вже стаєш фінансистом? А ти впевнений, що не зазнаєш збитку? Ти свідомий своєї затії?

– Та дай же мені гроші, тату! – з благанням у голосі про-

мовив Френк. – А я тобі доведу, на що я здатен. Тільки дай гроші. Можеш мені повірити.

Він був схожий на молодого мисливського пса, що вчув дичину. Батько не міг противитись його наполяганням.

– Ясна річ, Френку, я вірю тобі, – сказав він, відраховуючи шість п'ятидоларових банкнот свого ж таки Третього національного банку і дві по долару. – Ось!

Пробурмотівши подяку, Френк вискочив і щодуху помчав на аукціон. У момент його приходу з торгів продавався цукор. Френк протиснувся до столика, за яким сидів клерк.

– Я хочу заплатити за мило, – сказав він.

– Зараз?

– Так. Ви мені випишете квитанцію?

– Можна.

– Товар буде доставлений додому?

– Ні, у нас без доставки. Ви повинні забрати його протягом доби.

Несподіване утруднення не збентежило Френка.

– Добре, – сказав він, ховаючи квитанцію в кишеню.

Аукціоніст мимоволі провів його очима. Через півгодини Френк повернувся в супроводі ломовика, який тинявся зі своїм візком у порту, готовий підробити чим завгодно.

За шістдесят центів він підрядився відвезти мило за призначенням. Ще через півгодини вони вже стояли перед крамницею здивованого містера Делрімпла, якого Френк, перш ніж вивантажувати мило з візка, змусив вийти на вулицю

і поглянути на ящики. У разі, якщо угода не відбудеться, Френк вирішив відвезти мило додому. Незважаючи на те, що це була його перша спекуляція, він весь час зберігав цілковите самовладання.

– Еге ж, – промовив містер Делрімпл, замислено чухаючи сиву голову, – так, мило те саме. Я беру його. Слова треба дотримуватись. Де це ви його роздобули, Френку?

– На розпродажі у Біксома, тут недалеко, – відверто і чесно відповів юний Ковпервуд.

Містер Делрімпл велів віднести мило в крамницю і після деяких формальностей, які ускладнювалися тим, що продавець був неповнолітній, виписав вексель строком на місяць.

Френк подякував і сховав його до кишені. Він вирішив ще раз піти до батька і врахувати вексель, як це робили на його очах інші, щоб віддати борг і отримати свій зиск готівкою. Як правило, цих операцій не роблять після закриття банку, але ж батько, певне, зробить для нього виняток...

Насвистуючи, він подався до банку. Батько знову посміхнувся, побачивши його.

– Ну як, Френку, вигоріла твоя справа? – спитав містер Ковпервуд.

– Ось вексель строком на місяць, – сказав хлопчик, кладучи на стіл отримане від Делрімпла зобов'язання. – Будь ласка, врахуй його з утриманням своїх тридцяти двох доларів.

Батько уважно розглянув вексель.

– Шістдесят два долари, – прочитав він. – Містер

Делрімпл. Усе правильно. Авжеж, я врахую його. Це обійдеться тобі в десять відсотків, – пожартував він. – Але чому б тобі не залишити вексель у себе? Я можу почекати і не буду вимагати свої тридцять два долари до кінця місяця.

– Ні, не треба! – заперечив Френк. – Ти краще врахуй його і візьми свої гроші. Мої можуть мені знадобитися.

Діловитий вигляд сина потішив містера Ковпервуда.

– Ну, гаразд, – сказав він. – Завтра все буде облаштовано, а тепер розкажи мені, як тобі це вдалося?

І син йому розповів. О сьомій годині вечора про цю історію дізналася місіс Ковпервуд, а трохи пізніше – і дядько Сенека.

– Ну, що я вам казав, Ковпервуде? – вигукнув дядечко. – Цей хлопчина далеко піде! Ви ще й не те побачите!

За обідом місіс Ковпервуд з цікавістю вдивлялася в сина. Ось цього її любого хлопчину вона ще неначе зовсім недавно годувала груддю! Як він швидко змужнів...

– Сподіваюся, Френку, тобі й надалі таланитиме в таких справах, – сказала вона.

– І я сподіваюся, мамо, – була лаконічна відповідь.

Щоправда, торги відбувалися не щодня, і не щодня вдавалися угоди з бакалійником. Але Френк уже замолоду вмів призбирувати капіталець. Він оформлював передплату на журнал для юнацтва, працював агентом з розповсюдження ковзанів нового зразка, а раз навіть спокусив навколишніх хлопчаків об'єднатися і закупити собі до літа партію соло-

м'яних капелюхів за оптовою ціною. Про те, щоб назбирати грошенят ощадливістю, Френк і не думав. Він мало не з дитинства перейнявся переконанням, що куди приємніше витратити гроші не рахуючи, і вірив, що цієї можливості він так чи інакше доб'ється.

У цьому ж році, якщо не раніше, в ньому вже пробудився інтерес до дівчаток. Його погляд незмінно зупинявся на найвродливішій. А оскільки він сам був гарний і привабливий, то йому неважко було зацікавити вподобану дівчинку. Дванадцятирічна Пейшенс Барлоу, що жила по сусідству, була першою, на яку він задивився, та й сама вона задивилася на нього.

Природа наділила її блискучими чорними оченятами і чорним волоссям, яке вона заплітала в дві тугі коси. Витончені ніжки з тонкими щиколотками легко несли її чарівну фігурку. Батьки дівчинки були квакерами, і на її голові завжди красувався скромний маленький чепчик. Характер у неї, однак, був дуже жвавий, і цей сміливий самовпевнений хлопчик їй подобався. Одного разу (після того, як вони не раз уже обмінялися швидкими поглядами) він зупинив її – дівчинка йшла в той же бік – і з посмішкою, рішуче, як завжди, запитав:

– Ви, здається, мешкаєте на нашій вулиці? Правда?

– Так, – відповіла вона, трохи зашарівшись і погойдуючи сумкою з книжками, – в будинку сто сорок один.

– Я знаю цей будинок, – сказав він. – Бачив, як ви туди

заходили. Ви, здається, вчитеся в одній школі з моєю сестрою? Адже вас звать Пейшенс Барлоу?

Він чув, як хтось із його товаришів назвав її ім'я.

– Справді, – підтвердила вона. – А звідки ви знаєте?

– Чув, – посміхнувся Френк. – Я вас часто бачу. Хочете лакриці?

Він покопирсався в кишені і витягнув кілька паличок свіжої лакриці (дуже поширених у ті часи ласощів).

Пейшенс чемно подякувала і взяла одну.

– Напевно, не надто смачно. Вона вже давно лежить у мене в кишені. Днями у мене були тягучки.

– Та ні, смачно, – відгукнулася вона, посмоктуючи кінчик палички.

– А ви ж знаєте мою сестру, Анну Ковпервуд? – запитав Френк, повертаючись до початок розмови і мимохідь представляючись своїй сусідці. – Вона, щоправда, на клас молодша за вас, але, можливо, ви знайомі?

– Я її знаю. Ми зустрічаємося, коли йдемо зі школи.

– Я живу он там, праворуч, – Френк показав їй на будинок, до якого вони підходили, ніби дівчинка і без того не знала, де він живе. – Сподіваюся, ми тепер часто будемо бачитися?

– А ви знайомі із Рут Меррієм? – запитала вона, коли Френк уже збирався повернути на мощену доріжку, що вела до його дому.

– Ні, а чому ви питаєте?

– У неї у вівторок вечірка, – ніби мимохідь зауважила дів-

чинка.

– А де вона мешкає?

– У будинку двадцять вісім.

– Я був би не проти зайти до неї, – зізнався Френк, повертаючи додому.

– Може, вона і запросить вас. – Пейшенс ставала все хоробріша (у міру того як відстань між ними збільшувалася).
– Я її попрошу.

– Дякую, – сказав він із посмішкою.

Вона вистрибом побігла далі.

Френк із сяючим обличчям дивився їй услід. Вона була чарівна. Він відчув палке бажання поцілувати її і жваво уявив собі вечірку у Рут Меррієм і все те, що це йому обіцяло.

То було одне з дитячих захоплень, які час від часу охоплювали Френка серед вихору життєвих подій. З Пейшенс Барлоу він тайкома цілувався в затишних куточках, перш ніж знайшов собі іншу. Узимку Пейшенс разом з сусідськими дівчатками вибігала на вулицю пограти в сніжки або ж у довгі зимові вечори засиджувалась на лавочці біля дверей свого будинку. Підстерегти її в ці години і поцілувати було так само легко, як на вечірках нашіптувати їй всілякі милі нісенітниці.

На зміну їй прийшла Дора Фітлер (Френку було тоді шістнадцять років, а їй чотирнадцять). Пізніше, у сімнадцять років, – п'ятнадцятирічна Марджорі Стеффорд – білява пух-

кенька дівчинка з блакитно-сірими очима, рум'яна і свіжа, як ранкова зоря.

У сімнадцять Френк вирішив кинути школу. Він усього три роки провчився в старших класах, але вже був ситий навчанням по горло. З тринадцяти років усі його помисли були звернені на фінансові оборудки, в тій формі, як ото він спостерігав на Третій вулиці. Час від часу він виконував доручення, які давали йому можливість трохи підробити. Дядько Сенека дозволив йому допомагати вагарю у вантажному порту, де під пильним наглядом урядових інспекторів склалися в державні пакгаузи мішки з цукром. Іноді, при особливо нагальній роботі, він допомагав батькові і отримував за це платню. Френк навіть змовився було з містером Делрїм-плом щодо підробітку у нього в суботні дні. Але невдовзі після того, як йому стукнуло п'ятнадцять, батько став головним касиром з річним окладом в чотири тисячі доларів, і про роботу за рундуком, звичайно, більше не могло бути й мови.

Якраз саме в цей час до Філадельфії знову приїхав дядько Сенека – ще огрядніший, ще більш владний, і сказав племяннику:

– Ось що, Френку: якщо хочеш взятися до справи, то я тобі для початку запропоную непогану пропозицію. Перший рік ти будеш працювати без платні, але якщо впораєшся, тобі, ймовірно, дадуть преміальні. Чув про фірму «Генрі Вотермен і Ко» на Другій вулиці?

– Я знаю, де міститься їхня контора.

– Так от – вони згодні взяти тебе рахівником. Це маклери, що займаються перепродажем зерна і посередницькими справами. Ти якось казав, що хочеш попрацювати в цій сфері. Коли скінчиться навчальний рік, сходи до містера Вотермена, пошлися на мене, і він, треба гадати, тебе візьме. Розкажи потім, як ви домовилися.

Дядько Сенека тепер був уже одружений – своїми грошима він завоював серце однієї небагатої, але честолюбної жінки з філадельфійських світських кіл. Завдяки цьому шлюбу зв'язки Ковпервудів, на загальну думку, повинні були дуже зміцнитися. Генрі Ковпервуд подумував про те, щоб переїхати в північну частину міста, на Фронт-стрит, звідки відкривався чудовий вид на річку і де вже йшло будівництво красивих особняків. На ті часи – незадовго до Громадянської війни³ – його чотиритисячний оклад був досить значним. Генрі Ковпервуд, розсудливий і обережний, ніколи не вкладав свої заощадження навіть у найменш ризиковані справи, і завдяки своїй акуратності, обачності і пунктуальності мав, як вважали його товариші по службі, всі підстави в майбутньому розраховувати на пост віце-директора або навіть директора банку, в якому працював.

Пропозицію дядька Сенеки щодо «Вотермена і Ко» Френк вважав для початку цілком годящою. Тому в червні він по-

---

³ Громадянська війна у США (1861–1865) – війна між промисловими північними й рабовласницькими південними штатами; закінчилася перемогою Півночі завдяки участі людей, які боролися за скасування рабства.

дався на Другу вулицю, де його привітно зустрів Генрі Вотермен-старший. Крім того, як з'ясувалося, були ще Генрі Вотермен-молодший (двадцятирічний юнак) і якийсь Джордж Вотермен п'ятдесяти років – брат Вотермена-старшого, – довірена особа, що був у курсі всіх угод. На чолі підприємства стояв Генрі Вотермен-старший, п'ятдесяти п'яти років. За потреби, він виїжджав до приміських клієнтів, за ним залишалося останнє слово в питаннях, яких брат не міг вирішити особисто, і він укладав нові угоди, отож його компаньйонам і службовцям залишалося тільки впроваджувати їх у життя. На вигляд флегматичний коротконогий пузатий товстунець, із густою мережею зморшок навколо опуклих очей, і з червоною шиєю, містер Генрі Вотермен-старший на ділі був проникливою, добродушною, поступливою і дотепною людиною. Завдяки вродженому здоровому глузду і привабливій доброзичливості йому вдалося створити міцну процвітаючу справу. Але роки вже давалися взнаки, і тепер він щиро радів би співпраці з сином, якби таке не йшло на шкоду фірмі.

Але про це годі було й мріяти. Син, не настільки демократичний, як батько, позбавлений його меткої кмітливості і працездатності, не відчував нічого, окрім відрази до комерційної діяльності. Справи, полишені на його опікування, безсумнівно, зійшли б нанівець. Батько це бачив, засмучувався і все сподівався, що знайдеться який-небудь молодик, який зацікавиться справою, буде продовжувати її на колишніх за-

садах і разом з тим не витіснить його сина, — одне слово, людина, готова задовольнятися роллю молодшого компаньйона.

І ось із рекомендаціями від Сенеки Девіса з'явився молодий Ковпервуд. Містер Вотермен окинув його критичним поглядом. Ну що ж, подумав старий, хлопчина показний. З нього може щось вийти. Хлопець тримався невимушено і одночасно з гідністю, без найменших ознак хвилювання або сором'язливості. За його словами, він умів вести розрахункові книги, хоча і не розбирався в усіх тонкощах хлібно-комісійної справи. Але ця галузь цікавила його, і він хотів би спробувати в ній удачі.

— Цей хлопчина мені подобається, — сказав братові Генрі Вотермен, після того як Френк пішов, отримавши пропозицію завтра вранці приступити до нових обов'язків. — У ньому щось є. Такий юний, кмітливий, жвавий юнак давно вже не переступав нашого порога.

— Авжеж, — погодився Джордж, худорлявий і вищий, ніж брат, із карими, трохи мутними, задумливими очима і ріденьким темним волоссям, що іще більше підкреслювало білизну лисини на його яйцевидній голові. — Досить приємний хлопець. Дивно, що батько не взяв його до себе у банк.

— Хтозна, може, у нього немає такої можливості, — заперечив брат. — Адже він там усього-на-всього головний касир.

— Це правда.

— Що ж, випробуємо його. По-моєму, у нього будь-яке ді-

ло підє. Багатообіцяючий юнак!

Генрі Вотермен встав і попрямував до парадних дверей, що виходили на Другу вулицю. Холодок бруківки, захищеної від ранкового сонця суцільною стіною будинків (серед них була і будівля його контори), стукіт копит, гуркіт підвод, вируючий натовп – все це подобалося йому. Він подивився через дорогу – три- і чотириповерхові будинки, майже всі з сірого каменю. У них теж вирувало життя, і Генрі Вотермен подякував небу за те, що колись йому прийшла до голови думка заснувати свою справу в такому людному місці. Шкода тільки, що він свого часу не придбав тут ще кілька ділянок.

«Добре, якби цей молодий Ковпервуд виявився підходящою для мене людиною, – подумки розмислив старий. – Я був би позбавлений безлічі зайвих клопотів».

Прикметно, що п'ятихвилинної розмови було досить, щоб переконатися у діловитості цього хлопчини. Генрі Вотермен майже не сумнівався, що надії його справдяться.

Юнак Френк Ковпервуд у ті роки був привабливий і приємний. Високий – п'ять футів і десять дюймів, широкоплечий і поставний, з великою красивою головою і густим, курчавим темно-каштановим волоссям. В очах його світилася жвава думка, але погляд був непроникний, по ньому нічого не можна було вгадати. Хо́да у Френка була легка, впевнена, швидка. Він ще не знав ані важких ударів долі, ані гіркоти розчарувань. Йому не доводилося страждати ні від хвороб, ні від поневірянь. Правда, він бачив навколо себе людей заможніших, але ж він і сам сподівався розбагатіти. Його сім'я користувалася повагою, батько займав хороший пост. Френк нікому ніколи нічого не заборгував. Тільки одного разу він прострочив невеликий вексель, виданий банку, і батько дав йому такого прочухана, що він запам'ятав це на все життя.

– Та я б навпочіпки приповз, але не допустив, щоб мій вексель опротестували! – розпалився містер Ковпервуд.

І Френк раз і назавжди збагнув те, що, власне, можна було зрозуміти і без таких патетичних вигуків, – значення кредиту. Після цього випадку вже жоден виданий ним вексель не був опротестований або прострочений через його недбалість.

Френк виявився найбільш старанним службовцем, якого будь-коли знав торговий дім «Вотермен і Ко». Спершу його

засадити за книги в якості помічника бухгалтера, на місце недавно звільненого містера Томаса Трікслера. Але вже через два тижні Джордж Вотермен сказав:

– Чому б нам не перевести Ковпервуда в бухгалтери? Він за одну хвилину збагне більше, ніж наш Семсон за все своє життя.

– Гаразд, Джордже, я не заперечую, але ти цього особливо не розголошуй. Ковпервуд довго бухгалтером не залишиться. Подивимося, чи зуміє він незабаром замінити мене в деяких справах?

Бухгалтерія нового будинку «Вотермен і Ко», власне, досить складна, для Френка була дитячою забавкою. Він так легко й швидко розібрався в книгах, що його колишній начальник Семсон тільки дивувався.

– Ні, цей хлопчина занадто прудкий, – у перший же день, глянувши на роботу Френка, заявив він іншому службовцю. – Він заплутається – згадайте моє слово. Я цю породу давно знаю. Ось побачите, хай тільки почнуться гарячі дні з кредитуваннями і перерахунками.

Усупереч прогнозам містера Семсона, Френк не розгубився. Не минуло й тижня, як він уже знав стан фінансів фірми Вотермен не згірш, а то й краще, ніж самі господарі. Він знав, кому направляти рахунки, в яких районах підписується найбільше угод, хто постачає добрий товар, а хто так собі, – про останнє красномовно свідчило коливання цін протягом року. Бажаючи перевірити свої припущення, він переглянув

низку старих рахунків у гросбухах. Бухгалтерією він цікавився лише тією мірою, якою вона реєструвала і відображала життя фірми. Він знав, що довго на цій роботі не затримається. Життя покаже. А поки що він відразу, до найменших подробиць, вивчав суть хлібно-комісійної справи. Він побачив, яких серйозних збитків зазнають господарі (вірніше, їхні клієнти, оскільки фірма займалася лише посередництвом) через недостатньо швидкий збут товарів, що надходять на консигнацію⁴, а також відсутність налагодженого контакту з постачальниками, покупцями та іншими комісійними фірмами. Клієнт, наприклад, відвантажував фрукти або овочі, орієнтуючись на стійкі, або навіть зростаючі ринкові ціни. Але якщо таке саме робили одночасно десятеро чоловік, або у інших посередників виходило затарювання, то ціни водномить падали. Вантажообіг ніколи не був стабільним. Френку негайно спало на думку, що, зайнявшись збутом великих партій товару як виїзний агент, він приніс би фірмі набагато більше користі. Але до пори до часу вирішив цього питання не піднімати. Більш ніж імовірно, що у найближчому майбутньому все вирішиться само собою.

Обидва Вотермени – Генрі і Джордж – не могли нахвалитися тим, як Френк вів їхню звітність. Одна його присутність вселяла в них певність, що все йде як слід. Незабаром Френк звернув увагу «братика Джорджа» на стан деяких рахунків, рекомендуючи збалансувати якісь, а інші зовсім за-

---

⁴ Консигнація – продаж товарів через посередника.

крити, чим приніс старому джентльменові невимовне задоволення. Діловитість цього юнака з часом обіцяла йому полегшення власних його трудів; в той же час у нього зростало почуття особистої приязні до Френка.

«Братусь Генрі» був за те, аби випробувати молодика на зовнішніх операціях. Оскільки наявні запаси фірми не завжди могли задовольнити замовників, доводилося звертатися за товаром в інші контори або ж на біржу. Зазвичай це робив глава фірми. Одного ранку, коли прибули накладні, які підтвердили надлишок борошна і брак зерна на ринку (Френк це помітив перший), старший Вотермен запросив його до себе в кабінет і сказав:

– Френку, я попрохав би вас подумати, як вийти із ситуації. Завтра у нас утвориться надлишок борошна. Ми не можемо оплатити залежале, а між тим готівкові замовлення не перекриють усього товару. Зерна ж у нас бракує. Може, вам вдасться збути зайве борошно кому-небудь із маклерів і роздобути скількись зерна на покриття замовлень?

– Я спробую, – відповів Ковпервуд.

Зі своїх бухгалтерських книг Френк знав адреси різних комісійних контор. Знав також, що має місцева товарна біржа, і що можуть запропонувати ті чи інші посередники, які працюють в цій галузі. Доручення усунути новоутворений затор прийшлося йому до смаку. Так приємно було знову опинитися на свіжому повітрі і ходити від будинку до будинку. Йому не надто подобалось сидіти в конторі, скрипіти пе-

ром і нидіти над книгами. (Через багато років Френк скаже: «Моя контора – це моя голова».) Зараз же він поспішав до найбільших комісіонерів, дізнаючись, як іде справа з борошном, і пропонуючи свої надлишки за ціною, яку він просив би, навіть якби над фірмою не нависла загроза затоварювання. Чи немає бажаючих купити шістсот діжок борошна найвищого гатунку з негайною (іншими словами – протягом двох діб) доставкою? Ціна – дев'ять доларів за діжку. Охочих не знаходилося. Тоді Френк став пропонувати товар дрібними партіями, і ця затія виявилася успішною. За якусь годину у нього залишалося всього двісті діжок, і він вирішив запропонувати їх якомусь Джендермену – відомому ділку, з яким його фірма не мала торгових відносин. Джендермен, здоровань з кучерявою сивою шевелюрою, одутлим обличчям, подзьобаним віспою, і маленькими очима, що хитро поблискували з-під важких повік, з цікавістю роздивлявся Френка.

– Як ваше прізвище, молодий чоловіче? – поцікавився він, опираючись на спинку дерев'яного крісла.

– Ковпервуд.

– То ви, отже, служите у Вотермена? Напевно, вирішили відзначитися, а тому і прийшли до мене?

Ковпервуд у відповідь тільки посміхнувся.

– Ну що ж, я візьму у вас борошно. Воно мені знадобиться. Випишуйте рахунок.

Ковпервуд поспішив попрощатися. Від Джендермена він

пішов прямісінько в маклерську контору на Волнат-стрит, з якою його фірма вела справи. Звелів закупити на біржі потрібне йому зерно за ринковою ціною і повернувся до себе в контору.

– Швидко ви впоралися, – сказав Генрі Вотермен, вислухавши його доповідь. – Отже, ви продали двісті діжок старому Джендермену? Дуже, дуже добре. Він начебто й не наш клієнт?

– Ні, сер.

– Ну, якщо вам вдається перевірити такі справи, ви довго не засидитеся за бухгалтерськими книгами.

Незабаром Френка вже знали і в багатьох маклерських конторах, і на біржі. Він скуповував товарні рештки для своїх господарів, придбавав партії потрібного товару, що випадково траплялися, вербував нових клієнтів, ліквідував надлишки, збуваючи їх дрібними партіями зовсім несподіваним покупцям. Вотермени тільки дивувалися, з якою легкістю він все це проробляв. Френк мав виняткові здібності налаштовувати людей доброзичливо вислуховувати себе, зав'язувати дружні стосунки, проникати в нові торгові кола. Свіже джерело забило в старому руслі торгового дому «Вотермен і Ко». Клієнтуру тепер обслуговували незрівнянно краще, і Джордж став наполягати на тому, аби Френка посилали в сільську місцевість для поживавлення торгівлі. Отож Френк нерідко виїжджав за місто.

Перед Різдвом Генрі Вотермен сказав братові:

– Треба зробити Ковпервуду добрячий подарунок. Адже він не отримує платні. Як ти гадаєш – п'ятисот доларів буде досить?

– Це чималі гроші, як на теперішні часи, але, по-моєму, він їх заслужив. Цей юнак, безсумнівно, виправдав всі наші очікування і навіть перевершив їх. Він немовби створений для хлібно-комісійної справи.

– А що він сам говорить про це? Ти не чув – він задоволений?

– О, мені здається, він цілком задоволений! Утім, ти бачиш його не рідше за мене.

– Ну що ж, так і покладемо – п'ятсот доларів. А з часом можна буде взяти його компаньйоном в нашу справу. У нього хватка справжнього комерсанта. Зроби розпорядження щодо цих грошей і скажи йому привітне слівце від нас обох.

І от напередодні Святвечора, коли Френк переглядав якісь накладні та рахунки, щоб перед прийдешнім святом залишити всі справи в повному порядку, до його столу підійшов Джордж Вотермен.

– Усе ще за роботою? – запитав він, зупиняючись під сліпучим газовим ріжком і схвально дивлячись на старанного юнака.

За вікном вже спустилися сутінки, і мороз покрив візерунками скло.

– Так, переглядаю дещо наостанок, – із посмішкою відповів Ковпервуд.

– Ми з братом дуже задоволені тим, як ви працювали ці півроку. Нам хотілося якось оприлюднити нашу вдячність, і тому ми просимо вас прийняти винагороду п'ятсот доларів. А з наступного року ми призначаємо вам регулярну платню – тридцять доларів на тиждень.

– Дуже вам вдячний, – відказав Френк. – Я не розраховував на такий оклад. Це більше, ніж я міг собі уявити. Адже працюючи у вас, я багато чому навчився.

– Облиште! Ви заслужили ці гроші і можете залишатися у нас, скільки захочете. Ми вам завжди раді.

Ковпервуд посміхнувся, як зазвичай, привітно і добродушно. Відверте визнання його заслуг дуже йому лестило. Приємно було дивитися на нього – веселого, сяючого, у добре пошитому костюмі з англійського сукна.

Увечері, по дорозі додому, Френк розмірковував про те, що представляє собою компанія, в якій він працював. У нього не було ані найменшого наміру довго залишатися на цій службі, попри нагородні і обіцяну платню. Брати Вотермени почували до нього вдячність – що ж тут дивного? Він був енергійним працівником і сам знав це. Йому й на думку не спадало зараховувати себе до дрібних службовців. Навпаки – згодом ця людська порода повинна буде працювати на нього! В такому його погляді на речі не було ні озлоблення, ні люті проти долі, ні страху перед невдачею. На своїх господарів він дивився як на представників певного типу ділків. Він бачив їхні слабкості і вади, як ото дорослий бачить вади дитини.

Після обіду, збираючись до своєї приятельки Марджорі Стеффорд, Френк розповів батькові про нагородні і обіцяну платню.

– Чудово! – зрадів Ковпервуд-старший. – Ти робиш навіть більші успіхи, ніж я сподівався. Треба гадати, ти там і залишишся?

– Ні, не залишуся. Майбутнього року я від них піду.

– Чому?

– Річ у тім, що мене до цього не тягне. Справа непогана, але я волів би випробувати свої сили на фондовій біржі. Це мені цікавіше.

– А тобі не здається, що це буде негарно щодо твоїх подарів, якщо ти не попередиш їх заздалегідь?

– Анітрохи. Я їм все одно потрібен, – відповів Френк, зав'язуючи краватку перед дзеркалом і поправляючи сюртук.

– Матері ти розповів?

– Ще ні. Зараз піду до неї.

Він увійшов до їдальні, де сиділа мати, оббив руками її тендітні плечі і сказав:

– Угадай, що я тобі розповім, мамо.

– Хтозна... – відповіла вона, ласкаво заглядаючи йому у вічі.

– Я сьогодні отримав п'ятсот доларів нагородних, а з наступного року мені належиться платня – тридцять доларів на тиждень. Що тобі подарувати на Різдво?

– Та невже? Це ж чудово! Яка я рада! Тебе, мабуть, там

дуже люблять? Ти стаєш зовсім дорослим.

– То що тобі подарувати на Різдво?

– Нічого. Мені нічого не треба. У мене є все – мої діти...

Френк посміхнувся.

– Хай буде по-твоєму – нічого, то й нічого.

Але мати знала, що він неодмінно купить їй який-небудь подарунок.

Виходячи, Френк на мить затримався в дверях, обійняв за талію сестричку, попередив матір, щоб його не чекали рано, і поспішив до Марджорі, з якою домовився йти в театр.

– Який же тобі зробити різдвяний подарунок, Марджі? – запитав він, цілуючи її в напівтемному передпокої. – Я отримав сьогодні п'ятсот доларів.

Їй ледве сповнилося п'ятнадцять років, і ні хитрощів, ані корисливості в ній ще не було.

– Ах, що ти. Мені нічого не потрібно.

– Не потрібно? – повторив він, пригортаючи її до себе і цілуючи у уста.

Як добре прокладати собі шлях у цьому світі і насолоджуватися усіма радощами життя!

У жовтні наступного року – місяців через шість після того, як йому минуло вісімнадцять, – Френк, остаточно переконавшись, що хлібно-комісійна справа (наскільки він міг судити про неї по компанії Вотерменів) – не його покликання, вирішив піти з цієї фірми і поступити на службу в банкірську контору «Тай і Ко».

З містером Таєм Френк познайомився як агент «Вотермена і Ко» за зовнішніми операціями, і той відразу ж зацікавився молодим чоловіком.

– Ну, як справи у ваших господарів? – іноді добродушно питав він.

Або підморгував:

– Ну що, зростає ваш вексельний портфель?

Тривожний час, пережитий країною, непомірно роздутий випуск цінних паперів, пропаганда проти рабовласництва і все інше змушували людей тривожитися за майбутнє. І Таю – він сам не міг би пояснити, чому, – здавалося, що з цим юнаком варто було поговорити на актуальні теми. Хоч вік його начебто не такий, щоб у всьому цьому розбиратися, а все-таки хлопець тямить.

– Дякую вам, містере Тай, у нас справи йдуть непогано, – зазвичай відповідав йому Ковпервуд.

– Ось побачите, – якось вранці сказав Тай Френку, – якщо

ця пропаганда проти рабства не припиниться, ми ще сьорбнемо лиха.

Саме в цей час невільник, що належав одному приїжджому кубинцеві, був відібраний у господаря і відпущений на волю (бо за законами Пенсильванії будь-який негр, який опинився на території штату, хоча б навіть проїздом, отримував свободу). Випадок цей викликав велике сум'яття. Кілька людей були заарештовані, газети підняли жахливий галас.

– Ніколи не повірю, що Південь терпітиме такий стан речей. В нашу справу це вносить сум'яття і, треба думати, в інші галузі теж. Згадайте моє слово: ми дограємося до відокремлення Південних штатів.

Містер Тай вимовив цю сентенцію з ледь помітним ірландським акцентом.

– Так, до того йде, – спокійно відказав Ковпервуд. – І нічого тут не вдієш. Негри, звичайно, не варті всіх цих збурень, але агітація на їхню користь триватиме. Чим же ще займатися совісливим людям? А нашої торгівлі з Півднем це неабияк шкодить.

– Я дотримуюся такої ж думки, та й чую те саме зусібіч.

Після того як молодий Ковпервуд пішов, містер Тай зайнявся іншим клієнтом, але раз у раз згадував юнака, який вразив його глибиною і ґрунтовністю своїх міркувань про фінансові справи.

«Якщо цей молодик захотиться змінити місце, я запропо-

ную йому працювати у мене», – вирішив він.

І одного разу сказав Френку:

– Ви не хотіли б спробувати свої сили у біржовій справі?
У мене саме звільнилося місце.

– Із задоволенням, – посміхаючись відповів Ковпервуд, вочевидь, задоволений. – Я й сам збирався просити вас про це.

– Ну що ж, якщо ви зважитеся перейти до мене – місце за вами. Приступайте, коли вам буде загодно.

– Я повинен завчасно попередити своїх господарів, – зауважив Френк. – Ви не могли б почекати тижнів зо два?

– Ясна річ. Жодного поспіху. Залагоджуйте всі свої справи. Я зовсім не хочу ставити Вотерменів у скрутне становище.

Лише через два тижні Френк розпрощався з компанією Вотерменів; його цікавили, але нітрохи не п'янили перспективи, що відкривалися перед ним. Містер Джордж Вотермен дуже засмутився, а у містера Генрі ця звістка викликала неабияку досаду.

– А я ж-бо думав, що вам у нас подобається, – скрушно зітхнув він, коли Ковпервуд повідомив йому про своє рішення. – Можливо, ви невдоволені платнею?

– Ні, містере Вотермен, я просто хочу зайнятися біржовою справою.

– Он як? Шкода, дуже шкода. Але не хочу вас відмовляти, якщо це на шкоду вашим планам. Вам видніше. Хоча ми з

Джорджем збиралися за деякий час запропонувати вам стати нашим компаньйоном. А ви раптом, ні сіло ні впало, зірвалися з місця – і до побачення. Адже в нашій справі, чорт забирай, можна заробити добрячі гроші.

– Я знаю, – з посмішкою відповів Ковпервуд, – але воно мені не до душі. У мене інші плани. Я не збираюся присвячувати себе хлібно-комісійній справі.

Містер Генрі Вотермен ніяк не міг второпати, чому Френка не цікавить ця галузь, хоча він так очевидно досяг успіху в ній. До того ж він побоювався, аби те, що молодий чоловік іде від них, не зашкодило справам фірми.

Незабаром Ковпервуд прийшов до висновку, що нова робота йому куди більше до смаку – вона і легша, і вигідніша. Почати хоча би з того, що фірма «Тай і Ко» містилася в красивому зеленувато-сірому кам'яному будинку (номер шістдесят шість по вулиці Третій, яка в ті часи, та ще й через багато років по тому була центром місцевого фінансового світу). Тут же поруч знаходилися банківські установи, відомі не тільки в Америці, але і за її межами: «Дрексел і Ко», Третій національний банк, Перший національний банк, а також фондова біржа та інші подібні установи. По сусідству притулилися ще десятка зо два банків і дрібніших біржових контор. Едвард Тай, глава і «мозок» фірми, родом із Бостона, був сином ірландця-іммігранта, який досяг успіху і розбагатів у цьому консервативному місті. У Філадельфії містера Тая вабили широкі можливості спекуляцій. «Це найкра-

ще місце для людини, яка вміє бути насторожі», – з легким ірландським акцентом казав він своїм друзям. Себе він вважав саме такою людиною. Це був чоловік середнього зросту, не надто повний, з легкою і дещо передчасною сивиною, за натурою життєрадісний і добродушний, але в той же час завзятий і самовпевнений. Над верхньою губою у нього стовбурчилися коротко підстрижені сиві вуса.

– Біда з цими пенсильванцями, – скаржився він уже незабаром після переїзду. – Ніколи не платять готівкою, норовлять всучити вексель.

На ту пору кредит Пенсильванії, а отже, і Філадельфії, незважаючи на багатство штату, упав дуже низько.

– Якщо справа дійде до війни, – говорив містер Тай, – то цілі легіони пенсильванців почнуть пропонувати векселі як платню за обід! Прожив би я цілих два століття, то розбагатів би на покупці пенсильванських векселів і зобов'язань. Колись вони, мабуть, розплатяться з боргами, але ж Господи, як це повільно робиться! Я буду лежати в могилі раніше, аніж вони покриють мені хоча б відсотки по своїй заборгованості.

Він не помилявся. Фінанси штату і міста перебували в досить жалюгідному стані, оскільки казну оббирали всі, кому не ліньки, і будь-якими способами, то всякі нові починання в штаті вимагали випуску нових облігацій. Ці облігації або «зобов'язання», як їх називали, гарантували шість відсотків річних, але, коли надходив термін сплати відсотків, скарб-

ник міста або штату ставив на них штамп із датою пред'явлення, і відсотки за «зобов'язанням» нараховувалися з цього дня не тільки на номінал, але й на накопичені відсотки. Інакше кажучи, це було поступове накопичення відсотків. Людям, які потребували готівки, від цього користі було мало, бо під заставу таких «зобов'язань» банки видавали не більше сімдесяти відсотків їх курсової вартості, продавалися ж вони не за паритетом, а по дев'яносто за сто. Звичайно, їх можна було купувати з розрахунку на майбутнє, але надто довго доводилося чекати. Остаточний викуп цих зобов'язань знову-таки супроводжувався шахрайськими махінаціями. Знаючи, що ті чи інші «зобов'язання» знаходяться в руках «добрих знайомих», скарбник опубліковував повідомлення, що ті й ті номери (саме ті, які були йому відомі) будуть оплачені.

Більше того, вся грошова система Сполучених Штатів тоді ще тільки починала переходити від повного хаосу до стану, що віддалено нагадував порядок. Банк Сполучених Штатів, заснований Ніколасом Бідлом, в 1841 році був остаточно ліквідований. У 1846 році міністерство фінансів Сполучених Штатів організувало свою систему казначейств. І все ж фіктивних банків існувало стільки, що власник невеликої обмінної контори мимоволі ставав ходячим «довідником» платоспроможних і неплатоспроможних підприємств. Щоправда, потроху становище поліпшувалося, бо телеграф полегшив не лише обмін біржових котирувань між Нью-Йорком, Бостоном і Філадельфією, але навіть і зв'язок між кон-

торою місцевого біржового маклера і фондовою біржею. Іншими словами, в користування почали входити приватні телеграфні лінії, що діяли на короткій відстані. Взаємний обмін інформацією став швидшим, доступнішим і вдосконалювався з кожним днем.

Залізниці вже простяглися в усіх напрямках. Але ще не було автоматичної реєстрації курсів, не було телефону; в Нью-Йорку зовсім недавно додумалися до розрахункової палати, а у Філадельфії вона ще не була заснована. Її заміняли розсильні, що метушилися між банками і біржовими конторами; вони ж зводили баланси по банківських рахункових книжках, обмінювали векселі і раз на тиждень переправляли до банків золоту монету – єдиний засіб для остаточного розрахунку по заборгованості (оскільки твердої національної валюти в ті часи не існувало). На біржі, коли гонг сповіщав про припинення операцій на сьогоднішній день, в середині залу (точнісінько, як у Лондоні) збиралися в гурток молодики (їх називали «розрахунковими клерками»), які звіряли і підсумовували всілякі покупки і продажі, анулюючи ті, що взаємно погашалися в результаті повторних угод між фірмами. Заглядаючи в рахункові книги, вони вигукували угоди, зроблені за день: «Делавер і Меріленд» продала компанії «Бомонт», «Делавер і Меріленд» продала компанії «Тай» і т. д. Такий спосіб спрощував бухгалтерію фірм, прискорюючи і оживляючи угоди.

Місце на фондовій біржі коштувало дві тисячі доларів.

Згідно з правилами, нещодавно запровадженими біржовим комітетом, угоди дозволялося укладати між десятою годиною ранку і третьою по обіді (раніше це робилося в будь-який час – з ранку до півночі). Той же комітет встановив тверді ставки за послуги, що надаються маклерами, замість колишніх безцеремонних поборів. Порушники зазнавали суворих стягнень. Іншими словами, робилося все можливе для зміцнення біржі, і Едвард Тай, як і інші маклери, покладав великі надії на майбутнє.

До того часу сімейство Ковпервудів уже облаштувалося в своєму новому, просторішому і краще обставленому житлі на Фронт-стрит, на березі річки. Будинок був чотириповерховий, із фасадом завдовжки в двадцять п'ять футів (правда, двору біля нього вже не було). Тут Ковпервуди почали час від часу влаштовувати невеликі прийоми для тих представників різних галузей комерції, з якими Генрі Ковпервуд зустрічався по роботі, неухильно просуваючись до мети – посту головного касира. Товариство, правда, не вирізнялося вишуканістю, але з-поміж гостей бували особи, котрі досягли успіху в той же спосіб, як і Ковпервуд, – господарі невеликих підприємств, пов'язані діловими відносинами з його банком, торговці мануфактурою, шкіряними товарами, хлібом та оптовики-бакалійники. У дітей завелася своя компанія. Місіс Ковпервуд теж зрідка влаштовувала денні чаювання або вечори для своїх знайомих по церковному приходу. Ковпервуд намагався грати роль світської людини (це зазвичай зводилося до того, що він стояв із благодушно-дурнуватим виглядом і вітав гостей дружини). Оскільки він умів зберігати гостинно-урочистий вираз обличчя і вислуховувати привітання, які не потребували розлогих відповідей, то ця церемонія не дуже його обтяжувала. Гості часом співали, іноді трохи танцювали, а незабаром знайомі почали запросто

приходити на обіди, чого раніше ніколи не було в звичаї.

І ось у перший же рік їхнього мешкання в новому будинку Френк познайомився з якоюсь місіс Семпл і захопився нею. У її чоловіка був великий взуттєвий магазин на Честнат-стрит, біля Третьої вулиці, і він вже подумував про відкриття другого, трохи подалі.

Одного вечора Семпл із дружиною завітали до Ковпервудів. Містер Семпл хотів поговорити з господарем про новий вид міського транспорту, який тільки-но став поширюватися – кінну залізницю. Лінія протяжністю в півтори милі, побудована Північно-Пенсильванською залізничною компанією, була щойно здана в експлуатацію. Починаючись на Віллоу-стрит, вона йшла вздовж Фронт-стрит до Джермантаун-роуд, а звідти – різними вулицями до місця, відомого під назвою «Станція Кохоксінк». Вважалося, що цей спосіб пересування поступово витіснить сотні омнібусів, які курсували по місту і сильно ускладнювали пішохідний рух в його торговельній частині. Молодий Ковпервуд з самого початку зацікавився цим підприємством. Залізнична справа взагалі приваблювала Френка, а цей його різновид – особливо. Конка викликала жваві суперечки, і Френк разом з іншими зацікавленими пішов на неї поглянути. Вагон дивного і незвичного вигляду – чотирнадцять футів у довжину, сім завширшки і приблизно стільки ж у висоту, – поставлений був на маленькі залізні колеса і надавав пасажирам незрівнянно більше зручностей, ніж омнібус. Альфред

Семпл вже обдумував те, щоби вкласти гроші в другу лінію, що намічалася. Після отримання санкції міської влади, вона мала пройти по П'ятій і Шостій вулицях.

Ковпервуд-старший пророчив цьому підприємству блискуче майбутнє, хоча ще не розумів, звідки візьмуться кошти для його здійснення. Френк, зі свого боку, вважав, що компанії Тай варто було би взяти на себе реалізацію акцій майбутньої лінії П'ятої та Шостої вулиць (якщо місто дасть на неї дозвіл). Він чув, що акціонерне товариство вже зорганізувалося і готує великий випуск акцій, які будуть пущені на продаж по п'ять доларів за штуку при паритеті – в кінцевому підсумку – сто доларів. Френк дуже шкодував, що у нього недостатньо грошей для покупки солідного пакету цих акцій.

Між тим Ліліан Семпл полонила молодого Френка і заволоділа його уявою. Важко сказати, що вабило Ковпервуда до неї, бо ні темпераментом, ні розумом вона не вирізнялася. Френк уже здобув певний досвід у стосунках з жінками, і, як і раніше, зустрічався з Марджорі Стеффорд. Проте Ліліан Семпл, хоча, як уже сказано, ні інтелектом, ні красою не перевершувала інших (та й до того ж була заміжня), більше всіх хвилювала його. Їй було двадцять чотири роки, а йому лише дев'ятнадцять, але душею і тілом вона здавалася такою ж юною, як він. Висока, трохи вища за нього, хоча він до цього часу вже досяг межі свого зросту (п'ять футів і десять з половиною дюймів), вона була досить витончена. Від неї віяло незворушним спокоєм, що пояснювалося швидше по-

верховістю сприйняття, аніж силою характеру. У Ліліан було густе пишне волосся попелястого відтінку, бліде, майже воскове, вузьке обличчя, ніжно-рожеві губи і прямий ніс. Її сірі очі в залежності від освітлення здавалися то блакитними, то зовсім темними. Руки її вражали тонкістю і красою. Вона не відрізнялася жвавистію чи блиском розуму, рухи її були повільні і якісь несвідомо пластичні. Ковпервуда захопила її зовнішність. Вона цілком відповідала його тодішнім уявленням про ідеал краси. «Яка вона чарівна, – думав він, – яка мила, і до того ж у ній стільки гідності». Якби він міг обирати, то обрав би собі саме таку дружину.

У своїх судженнях про жінок Ковпервуд керувався більше почуттями, аніж розумом. Прагнучи добитися багатства, престижу і впливу, він, звичайно, надавав великого значення показності жінки, її статусу в суспільстві і таке інше. Однак негарні жінки ніколи не приваблювали його, а красуні манили дуже сильно. Він не раз чув удома розмови про жертовність жінок (як, утім, і чоловіків), чув про жінок-трудівниць, по-рабському відданих своїм чоловікам, дітям або сім'ї в цілому, жінок, які в критичні моменти життя всім поступалися заради рідні або близьких, керовані почуттям обов'язку і добросердя. Але ці історії чомусь не зачіпали його. Він мав за ліпше вважати всіх, навіть жінок, відверто егоїстичними. Чому – пояснити не міг. Люди, які не здатні були до самозахисту і не вміли знайти вихід із будь-якого становища, видавалися йому просто дурними або в кращому разі бідолахами.

Як багато говорилося навколо про високу моральність, як вихвалялися чесноти і порядність, як часто здійсмалися до неба руки в праведному остраху перед тими, хто порушив сьому заповідь або хоча би був запідозрений в її порушенні! Френк не сприймав таких розмов усерйоз. Він і сам уже не раз порушував цю заповідь. Так само чинили й інші молодики. Щоправда, повій він остерігався. У цьому було багато низького й гидкого. Спочатку, на його недосвідчене око, йому подобався оманливий вульгарний блиск «веселих будинків». У їх розкоші був певний розмах: червоні плюшеві меблі, шикарні червоні порт'єри, картини, позбавлені смаку, зате вставлені в дорогі рами і, перш за все, – самі жінки – здорові і сильні, або ж чуттєві і флегматичні, які (за словами його матері) «підстерігали» чоловіків. Витривалість їхніх тіл і хтивість душі, здатність із показною ласкавістю і привітністю приймати усіх чоловіків – усе це спочатку вражало уяву Френка, але незабаром стало викликати в нього огиду. До того ж вони були тупі. Від них не можна було почути жодного розумного слова. Подумати тільки – нічого іншого вони робити не вміли! Він подумки уявляв їхнє тупе пробудження після чадних ночей, огидний осад у душі, який лише частково могли розвіяти сон і жага наживи. І Френку, попри його молодість, ставало тоскно. Йому хотілося близькості, в якій було би більше інтимного, витонченого, оригінального, особистого.

І ось з'явилася Ліліан Семпл – всього лише віддалена

подібність ідеалу. Проте й вона облагородила його уявлення про жінку. У ній не було тваринної сили і неприборканості, як у тих жінках із вертепів, які грубо і безсоромно порушували загальноприйняті поняття і погляди, – і вже цього було досить, щоб Ліліан йому сподобалася. Вона жила в його думках навіть у ці гарячі дні, які, немов спалахи полум'я, освітлювали його діяльність на новому терені. Бо біржовий світ, у який занурився Ковпервуд, яким би примітивним він нам не здавався сьогодні, для нього був сповнений чарівності. Зала фондової біржі на Третій вулиці, де збиралися маклери, їхні агенти і службовці (десь чоловік півтораєста), аж ніяк не був архітектурною пам'яткою – просто квадратне приміщення розміром шістдесят футів на шістдесят, яке об'єднувало два верхніх поверхи чотириповерхового будинку. Але у Френка цей зал викликав захват. Вікна там були високі і вузькі, просто навпроти входу, на стіні, висів величезний годинник, а північно-східний кут захащували конторки, стільці і безліч телеграфних апаратів. У ранню пору існування біржі в залі рядами стояли стільці, на яких сиділи маклери, прислухаючись до всіляких пропозицій акцій. Згодом ці стільці прибрали, і в різних місцях зали були встановлені стовпчики (або зроблені позначки на підлозі), які вказували, де продаються ті чи інші папери. Навколо таких стовпчиків юрмилися люди, зацікавлені в укладанні угод. З коридора третього поверху можна було вийти на тісну і сьак-так обставлену галерею для публіки. На західній стіні висі-

ла величезна чорна дошка, на якій відзначалося котирування⁵ акцій, що передавалося по телеграфу з Нью-Йорка і Бостона. В середині залу, за низенькою загородкою, було місце офіційного голови, на маленький балкон з екстреними повідомленнями виходив секретар біржового комітету. У південно-західному кутку були двері до кімнати, де біржовики знайомилися з усілякими звітами і річними оглядами.

Молодого Ковпервуда не допустили би на біржу ні як маклера, ні як маклерського агента або помічника, якби Тай, який потребував його і був впевнений, що така людина буде йому корисною, не купив для нього місце за дві тисячі доларів. Це він записав як борг Френка, після чого оголосив його своїм компаньйоном. Така фіктивна спілка суперечила правилам біржі, але маклери нерідко вдавалися до неї.

Молодших компаньйонів і підручних глузливо називали «вісьмушечниками» і «дводоларовими маклерами», бо вони не соромилися будь-якого дрібного заробітку і готові були купувати і продавати за чийм завгодно дорученням (звітуючи, звичайно, перед своєю фірмою за проведені операції). Попри свої видатні здібності, Френк спочатку теж вважався «вісьмушечником» і перебував під началом містера Артура Райверса – повноважного представника компанії «Тай» на біржі.

Райверс був надзвичайно енергійною людиною років тридцяти п'яти. Елегантний, гарної статури, чисто поголе-

---

⁵ Встановлення біржової ціни або курсу цінних паперів.

ний із різкими і чіткими рисами обличчя, яке прикрашали коротко підстрижені чорні вусики і тонкі чорні брови. Волосся його було зачесане посередині на акуратний проділ. Підборіддя мало ледь помітну ямку. Голос у Райверса був м'який, манери спокійні і стримані; він завжди і всюди був однаково коректний. Спочатку Ковпервуд дивувався, навіть Райверсу, такому досвідченому ділку, служити в містера Тая, але згодом довідався, що Райверс – компаньйон у справі. Тай був організатором, він приймав клієнтів у конторі, а Райверс представляв фірму на біржі і відав зовнішніми зносинами.

Незабаром Френк пересвідчився, що не варто навіть намагатися зрозуміти, чому акції то піднімаються, то падають. (Це, звичайно, пояснювалося якимись загальними причинами, як сповістив йому Тай, але визначити їх було майже неможливо.)

– Будь-яка причина може викликати на біржі і «бум», і паніку, – говорив Тай зі своїм своєрідним акцентом, – чи то крах банку, чи тільки чутки, що у бабусі вашого двоюрідного брата нежить. Біржа – це зовсім особливий світ, Ковпервуде. Ніхто на землі не зуміє вам його пояснити. Я бачив, як вилітали в трубу акціонерні товариства, хоча навіть найдосвідченіший біржовик не міг би сказати, з якої причини. Я бачив також, як акції нез'ясовно злітали до небес. Ох ці біржові чутки! Сам диявол не вигідає нічого подібного. Зазвичай, якщо акції падають, значить, хтось викидає їх на біржу,

або ж на ринку загальна депресія. Якщо акції піднімаються – значить, кон'юнктура сприятлива, або хтось скуповує їх. Це вже факт. Більше того... Ну, та хай Райверс познайомить вас зі всіма тонкощами. Про одне я повинен вас попередити: постарайтесь ніколи не вводити мене в збиток. Це – найтяжчий гріх, який може зробити повірений моєї контори.

З цими словами Тай посміхнувся люб'язно, але багатозначно.

Ковпервуд зрозумів, але... до його багажу це нічого не дало. Цей лукавий світ подобався йому і відповідав його вдачі.

Безліч чуток мчало зусібіч – про широкі плани будівництва залізниць і кінних ліній, про освоєння нових земель, про перегляд урядом митних тарифів, про війну між Францією і Туреччиною, про голод у Росії та в Ірландії і т. д. і т. п. Перший трансатлантичний кабель ще не був прокладений, новини з-за кордону доходили повільно і непевно. Проте на біржовій арені воювали найбільші фінансисти, як-от Сайрус Філд, Вільям Вандербілдт чи Ф. Дрексел – вони творили чудеса, і діяльність їхня, так само, як і всілякі чутки про них, грала величезну роль у житті біржі.

Френк швидко опанував техніку справи. Він дізнався, що того, хто купував акції в сподіванні підвищення курсу, називали «биком». Якщо ж маклер вже скупив великі партії цінних паперів, то про нього говорили, що він «набрався під зав'язку». Коли він починав продавати, це означало, що він

«реалізовує» свій інтерес, якщо ж його маржа⁶ маліла, – він «прогорав». «Ведмедем» називався біржовик, який продавав акції, яких у нього здебільшого не було в наявності (з розрахунком на їх падіння), щоб тоді задешево купити їх і покрити свої запродажні угоди. Поки він продавав папери, не маючи їх, він вважався «порожнім»; якщо ж він купував акції, щоб задовольнити клієнта і покласти в кишеню прибуток, або з метою уникнути збитку від непередбаченого підвищення курсів, то на біржовому жаргоні говорили, що він «покривається». Коли виявлялося, що він не може дістати акції, щоб повернути їх тим, у кого він їх раніше запозичив для виконання замовлення, то ставав «загнаним в кут». Тоді йому доводилося покривати свою заборгованість за цінами, призначеними особами, яким він та інші «порожні» маклери продали папери.

На перших порах Френка тішив отой таємничий вираз всезнайства, властивий молодим маклерам. Вони були щиро і так безглуздо підозрілими. Їх більш досвідчені колеги, як правило, залишалися непроникними. Вони розігрували байдужість і нерішучість, але самі, мов хижі риби, пильнували спокусливу здобич. Мить – і можливість упущена: хтось інший скористався нею. Кожен з них не випускав з рук маленького блокнота. У кожного була своя манера підморгувати, своя характерна поза або жест, що означали: «Гаразд. Я бе-

---

⁶ Різниця між номінальною вартістю цінних паперів і ціною, на яку робить запит маклер.

ру». Іноді здавалося, що вони майже не підтверджують своїх продажів або покупок, – адже вони так добре знали один одного. Але це тільки здавалося. Коли на біржі чомусь панувало пожвавлення, там юрмилося куди більше біржовиків та їхніх агентів, ніж у дні, коли біржа працювала мляво, і в справах відчувався застій. Удар гонга о десятій годині ранку сповіщав про початок операцій, і коли намічалось помітне підвищення або пониження акцій однієї або декількох компаній, там можна було спостерігати цікаву картину. Людей п'ятдесят, а то й сто водночас кричали, розмахували руками, метушилися, як очманілі, туди-сюди, намагаючись отримати вигоду з пропонованих або необхідних паперів.

– Даю п'ять восьмих за п'ятсот штук «П» і «У»! – вигукував маклер (Райверс, Ковпервуд або хто-небудь інший).

– П'ятсот по три чверті! – кричав у відповідь агент, який отримав вказівку продавати за цією ціною, або грав на пониження – в надії пізніше купити потрібні акції та виконати отримане замовлення та ще дещо підробити на різниці.

Якщо акцій за цією ціною на біржі було багато, то покупець, Райверс наприклад, стояв на своїх «п'яти восьмих». Помітивши, однак, що попит на папери, які цікавили його, зростає, він платив за них і «три чверті». Якщо професійні біржовики підозрювали, що Райверс отримав замовлення на велику партію тих чи інших акцій, вони всіляко намагалися забігти наперед і купити їх до нього хоча б по «три чверті», плануючи потім продати їх йому з невеликою націн-

кою. Ці професіонали були, звичайно ж, тонкими психологами. Їх успіх залежав від здатності вгадати, чи має той або інший маклер, який представляє якогось великого ділка на кшталт Тая, досить значне замовлення, щоби впливати на ринок і дати їм можливість «обернутися», як вони висловлювалися, з прибутками, перш ніж він завершить свої закупівлі. Так шуліка насторожено вичікує нагоди вирвати здобич із пазурів суперника.

Чотири, п'ять, десять, п'ятнадцять, двадцять, тридцять, сорок, п'ятдесят осіб, а часом і весь натовп, намагався використовувати підвищення тих чи інших паперів, пропонуючи або купуючи їх. Тоді здійснювалася неймовірна метушня, і гамір ставав оглушливим. Окремі групи продовжували займатися купівлею-продажем інших паперів, але переважна більшість кидала всі свої справи, щоб не упустити вигідного шансу. Молодші маклери і клерки, прагнучи охопити все разом і обернути на свою користь падіння або підвищення акцій, вешталися туди-сюди, збуджено жестикулювали і обмінювалися знаками, підносячи вгору певну кількість пальців. Розгарачілі обличчя витикалися з-за чужих плечей, з-під чужих рук. Всі якось дивно кривлялись – свідомо чи несвідомо. Варто було кому-небудь висловити намір купити або продати папери за ціною, що віщувала прибуток, як він уже опинявся в суцільній круговерті рук, плечей і голів. Спочатку все це – вірніше, зовнішня сторона всього цього, дуже хвилювала молодого Ковпервуда, оскільки він любив натовп, пожвавлен-

ня; але незабаром мальовничість і драматизм сцен, в яких він сам брав участь, зблякли для нього, і він почав обмірковувати внутрішній сенс усього, що відбувається. Купівля та продаж акцій були мистецтвом, відзначались тонкою майстерністю, цілим букетом емоцій. Підозрілість, цілеспрямованість, інтуїція – ось що було потрібно для успіху.

За якийсь час він уже почав запитувати себе: хто ж, власне, найбільше на цьому наживається? Маклери? Нічого подібного! Дехто з них, правда, непогано заробляв, але всі вони (і Френк скоро зрозумів це), наче зграя голодних чайок або буревісників, налітали з підвітряного боку, жадібно вистежуючи необережну рибу. За їхніми спинами стояли інші – люди неймовірно підступні, спритні голови. Великі капіталісти, чії підприємства і багатства були фасадом цих акцій. Це вони проектували і будували залізниці, розробляли копальні, створювали комерційні підприємства і гігантські фабрики. Щоправда, вони вдавалися до послуг маклерів для біржових операцій, але все це – і купівля, і продаж – було тільки побічним явищем, – основою залишалися копальні, залізниці, врожаї, млини і т. п. Все інше, що не було звичайним продажем з метою якнайшвидшого отримання готівкового капіталу або звичайною покупкою з метою вкладення коштів, виявлялося просто неприкрашеною азартною грою, а ті, хто цим займався, – гравцями. І сам він, Френк, був всього-на-всього агентом гравця. Нині він ще не переймався цим, але загадки більше не існувало – він знав, хто він такий.

Як і раніше, коли він працював у «Вотермена і Ко», він любив подумки класифікувати своїх колег по професії: одні були слабовільними, інші – дурними, треті – досить кмітливі, четверті – неповороткі. Але всі вони були дрібними душами, неповноцінними людьми, бо вони були агентами, знаряддям у чужих руках або азартними гравцями. Справжній чоловік ніколи не стане ані агентом, ані покірним виконавцем чужої волі, ані гравцем, що веде гру – однаково, в своїх чи чужих інтересах. Ні, люди цього сорту повинні обслуговувати його, Френка. Справжній чоловік, фінансист, не може бути знаряддям в руках інших. Він сам користується ними. Він створює. Він керує.

Ясна річ, вичерпно ясно Ковпервуд зрозумів усе це в свої дев'ятнадцять чи двадцять років. Але на ту пору він іще не дозрів для того, щоб зробити зі своїх знань практичні висновки. Проте він твердо вірив: настане і його час.

Між тим, як це не дивно, захоплення Френка дружиною містера Семпла потай продовжувало зростати. Одного разу, отримавши запрошення відвідати їхній дім, він відгукнувся на це з піднесенням. Семпли жили неподалік від Ковпервудів, на Фронт-стрит. Влітку їх особнячок потопає у зелені. З маленької веранди на південному боці відкривався чарівний вид на річку; всі вікна і двері у верхній своїй частині були прикрашені вітражами з кольорового скла. Внутрішнє оздоблення будинку було далеко не таким, як хотілося бачити Френку. Ані найменшої витонченості, хоча меблі нові і добротні... Картини – ну що ж, картини як картини. Книжкові полиці взагалі не заслуговували на увагу – Біблія, два-три модних романи, кілька більш-менш солідних альманахів і купа застарілого книжкового мотлоху, що дістався Семплам у спадок. Правда, порцеляновий посуд був чудовий, з ніжним малюнком. Килими та шпалери – неприємно кричущих тонів. Зате гарна була сама Ліліан: яку б позу не прибрала ця жінка, вона залишалася незмінно прекрасною.

Дітей у них не було, але не з провини місіс Семпл, – їй дуже хотілося мати дитину. Вона мало зустрічалася з людьми (якщо не брати до уваги дівочих років, коли її батьків часом відвідували родичі і дехто з сусідів). Двоє братів і її сестра теж жили в Філадельфії і вже встигли завести сім'ї (вони вва-

жали, що Ліліан зробила прекрасну партію).

Вона ніколи не була палко закохана в містера Семпла, хоча охоче вийшла за нього. Семпл аж ніяк не належав до людей, здатних пробудити сильну пристрасть у жінці. Відмітними його рисами були практичність і педантична акуратність. Взуттєвий магазин у нього був пристойний, з великим асортиментом модних новинок, приміщення світле і дуже чисте. На містера Семпла іноді нападала балакучість, і тоді він довго торочив про взуттєве виробництво, про нові колодки і моделі. У торговельний обіг тоді тільки починало входити готове взуття – частково вже й машинного виробництва. У містера Семпла завжди був запас такого взуття, але він не відмовлявся і від послуг приватних шевців, які шили на замовлення.

Місіс Семпл любила іноді щось почитати, але частіше сиділа, немов занурена в роздуми (що, втім, аж ніяк не пояснювалося її глибокодумністю). Зате вона при цьому милувала око тією рідкісною красою, яка робила її схожою на античну статую або на учасницю грецького хору. Без сумніву, саме такою її й уявляв Ковпервуд, бо він з самого початку не в змозі був відвести від неї погляду. Місіс Семпл помічала його захоплені погляди, але не надавала їм особливого значення. Вона звикла поважати умовності, адже була впевнена, що її доля назавжди пов'язана з чоловіком, і насолоджувалася тихим і безтурботним існуванням.

Попервах, коли Френк почав бувати у них, вона не зна-

ла, про що з ним говорити. Ліліан привітно зустрічала гостя, але плин бесіди цілком керувався ним. Ковпервуд раз у раз поглядав на місіс Семпл, стежачи за виразом її обличчя, і якби вона була трохи здогадливішою, то зрозуміла б, що за цим криється. Проте вона була нездогадлива. Містер Семпл люб'язно розмовляв із гостем, по-перше, тому, що молодий Ковпервуд уже зарекомендував себе у фінансовому світі, був чемний і вкрадливий, а ще й з тієї причини, що містер Семпл був не проти примножити свої статки, а Френк у його очах уособлював фінансовий успіх. Якогось весняного вечора вони всі троє сиділи на веранді і базікали – так, про дрібниці – про негритянське питання, про конку, про фінансову паніку, яка щойно вибухнула (це було в 1857 році) і про швидкий розвиток Заходу. Містер Семпл хотів дізнатися детальніше про фондову біржу, а Френк, зі свого боку, розпитував його про взуттєву справу (хоча, правду кажучи, анітрохи цим не цікавився). Весь цей час він крадькома спостерігав за місіс Семпл. Яка у неї м'яка, лагідна і чарівна манера триматися, думав він. Вона подала чай із печивом. Незабаром усі пішли до кімнат, рятуючись від комарів. Місіс Семпл сіла за рояль. О десятій вечора Френк розпрощався.

Згодом молодий Ковпервуд волів купувати собі взуття у містера Семпла, а іноді просто заглядав до нього в магазин на Честнат-стріт – перекинутися кількома словами. Одного разу Семпл запитав його, чи варто придбати акції кінної лінії П'ятої та Шостої вулиць (на них уже був від міста дозвіл) –

подія, що викликала великий ажіотаж на біржі. Ковпервуд виклав йому свої міркування. Справа ця, без сумніву, обіцяє прибуток. Сам він уже придбав сто акцій по п'ять доларів і тому наполегливо радив Семплу скористатись можливістю. Власне, цей чоловік був глибоко байдушкий Френку (але місіс Семпл... о, вона, як і раніше, подобалася йому, хоча він і рідко бачив її).

Приблизно через рік містер Семпл помер. Це була передчасна смерть, випадкова, малозначущий епізод на тлі інших подій, але сумний для близьких. Пізньої осені він застудився – може, промочив ноги або в сиру погоду вийшов без пальта. Він усе-таки попрямував у магазин, попри вмовляння місіс Семпл. Людина тиха і стримана, він по-своєму був дуже упертий і невпинно дбав про свою справу. Він уже бачив себе в найближчому майбутньому володарем статків у п'ятдесят тисяч доларів. І раптом – застуда, дев'ять днів у ліжку із запаленням легенів, і містера Семпла не стало. Взуттєвий магазин закрили на кілька днів, будинок наповнили співчутливі друзі і церковнослужителі. Потім відспівування в келлоухільській пресвітеріанській церкві, парафіянами якої було подружжя Семплів, і похорон. Місіс Семпл гірко побивалася. Смерть, побачена так близько, вразила її, і довгий час вона була дуже засмучена. Її брат, Девід Віггін, тимчасово взяв на себе ведення справ. Заповіту покійний не залишив, але після того, як питання про спадщину було врегульоване, і взуттєвий магазин проданий, місіс Семпл отримала понад

вісімнадцять тисяч доларів, бо ніхто не оскаржував її прав на безроздільне володіння своїм майном. Вона залишилася мешкати на тій самій Фронт-стрит і зажила слави цікавої удовиці.

Під час усіх цих подій молодий Ковпервуд, якому щойно виповнилося двадцять років, поводився активно. Він навідувався під час хвороби містера Семпла, був присутній також на похороні. Допомігав братові місіс Семпл з продажом магазину. Після похорону він разів зо два навідав удову, а потім довго не показувався. Місяців через п'ять він знову з'явився, і відтоді вже став відвідувати Ліліан щотижня або щодесять днів.

Повторимося: важко сказати, що він знайшов у Ліліан Семпл. Можливо, красиве, бліде личко так приваблювало його, а може, її байдужість розпалювала його завзяту вдачу. Він і сам не міг би пояснити, чому так наполегливо і пристрасно бажав її. Він не міг спокійно думати про Ліліан і майже ніколи не говорив про неї. У родині знали, що він у неї буває, але Ковпервуди на той час уже навчилися поважати внутрішню силу і розум Френка. Він був привітним, життєрадісним, здебільшого веселим, хоча не надто балакучим, і до того ж упевнено йшов угору. Всі знали, що він уже навчився робити гроші. Платня його становила п'ятдесят доларів на тиждень, і у нього були всі підстави незабаром чекати надбавки. Кілька земельних ділянок, куплених ним три роки тому в західній частині Філадельфії, значно піднялися

в ціні. Його внесок у кінні лінії примножився завдяки придбаним пакетам по п'ятдесят, сто і сто п'ятдесят акцій новоорганізованих компаній. Незважаючи на важкі часи, ці папери повільно, але упевнено підвищувалися, і при початковій вартості в п'ять доларів розцінювалися тепер у десять, п'ятнадцять і двадцять п'ять, а з часом повинні були дійти до паритету. У фінансових колах Френка цінували, майбутнє уявлялося йому в райдужних барвах. Після тривалих роздумів він вирішив, що професійним біржовим гравцем не буде.

Тепер він уже подумував про обліково-вексельну справу, за його спостереженнями – вигідну і, за наявності капіталу, позбавлену будь-яких елементів ризику. Завдяки своїй роботі і батьковим зв'язкам Френк зустрічався з безліччю комерсантів, банківських ділків і оптових торговців. Він знав, що вони охоче доручать йому свої справи або хоча б частину справ. У конторах «Дрексел і Ко» та «Кларк і Ко» до нього ставилися дуже доброзичливо, а Джей Кук – новоз'явлене банківське світило – був його другом.

Тим часом Френк продовжував навідувати місіс Семпл, і що частіше він бував у неї, тим більше вона йому подобалася. Не можна сказати, щоб їхні бесіди були блискучі та до тепні, але Френк, коли хотів, міг бути приємним і цікавим. Він давав Ліліан такі розумні ділові поради, що навіть її родичі до них дослухалися. Потроху він почав подобатися їй – такий уважний, спокійний і позитивний Френк з готовністю розтлумачував Ліліан те чи інше ділове питання, поки їй все

не ставало зрозуміло. Вона бачила, що він стежить за її справами з не меншою увагою, ніж якби це були його власні, і намагається зміцнити її матеріальне становище.

– Який ви добрий, Френку, – якось сказала вона йому. – Я вам дуже вдячна – щиро. Не знаю, що би я робила без вас.

Вона глянула на його вродливе обличчя, з щирою безпосередністю звернене до неї.

– Та що ви! Мені це так приємно... Я був би у відчаї, якби не міг бути вам корисним...

Його очі засвітилися якимось м'яким, теплим сяйвом. Місіс Семпл відчула приплив ніжності: як добре, коли можна зіпертися на таку людину...

– Хай там як, я вам щиро вдячна. Ви дуже добрі до мене. Приходьте в неділю або у будь-який інший вечір. Я буду вдома.

Саме тоді, коли Френк так зачастив до місіс Семпл, на Кубі помер його дядько Сенека, залишивши йому в спадок п'ятнадцять тисяч доларів. Разом зі своїми грошми в розпорядженні Френка тепер опинився капітал у двадцять п'ять тисяч доларів, і він уже точно знав, як ним розпорядитися. Незабаром після смерті містера Семпла фінансовий світ охопила паніка, яка наочно показала Френку, якою ненадійною є маклерська справа. У промисловому світі настала цілкова депресія. Вільні гроші стали рідкістю, можна сказати, зовсім зникли. Капітал, наляканий торгівлею, що похитнулася, і загальним фінансовим становищем в країні, поринув гли-

боку у свої сховки – в банки, підвали, панчохи і бляшанки. Країна, здавалося, летіла в прірву. Попереду вже маячила війна з Півднем або його відмежування. Нервова лихоманка охопила всю націю. Люди викидали на ринок всі свої цінності, аби роздобути готівку. Тай звільнив зі своєї контори трьох службовців. Він намагався економити на чому тільки можна і пустив в обіг всі особисті заощадження, аби врятувати вкладений в цінні папери капітал. Він заклав свій будинок і земельні ділянки – одне слово, все, що мав. Молодий Ковпервуд неодноразово слугував йому посередником і носив пакети акцій в різні банки з наказом отримати під них хоч скільки вдасться.

– Дізнайтеся-но, чи не позичить мені банк вашого батька п'ятнадцять тисяч ось під це, – сказав він одного разу Френку, дістаючи товсту пачку акцій «Філадельфія і Вілмінгтон». (Френк пам'ятав, що батько колись називав їх досить солідними.)

– Відверто кажучи, це дуже хороші папери, – нерішуче вимовив Ковпервуд-старший, побачивши акції. – Вірніше, вони були б хорошими в будь-які інші часи. Але зараз так сутужно з готівкою... Ми з великим напруженням розплачуємося за нашими власними зобов'язаннями. Утім, я поговорю з містером Кугелем (Кугель був головою правління банку).

Була довга розмова, довге очікування. Нарешті старший Ковпервуд повернувся і повідомив Френку, що вони навряд чи зможуть провести цю операцію. Вісім відсотків – устале-

ний в цей час дисконт – занадто невивідні умови, з огляду на загальну нестачу грошей. Містер Кугель якщо і погодиться, то хіба що на онкольні позики⁷ з розрахунку десяти відсотків. Френк повернувся до свого довірника, комерційна душа якого обурилася на це повідомлення.

– То скажіть же, чорт забирай! – в нестямі вигукнув Тай. – Невже у всьому місті немає більше грошей? Адже це кінець – такі відсотки! Я не витримаю. Ну, гаразд. Забирайте ці акції і несіть мені гроші. Але це нікуди не годиться, геть нікуди!

Френк знову подався до банку.

– Містер Тай згоден на десять відсотків, – спокійно оголосив він.

Таю був відкритий кредит на п'ятнадцять тисяч доларів з правом негайного його використання, і він тут же перерахував усю суму в Джирардський національний банк, щоб закрити там «діру». Отак ішли справи.

Між тим молодий Ковпервуд уважно вдивлявся в фінансовий стан країни, що все погіршувався. Проблема роботодавництва, розмови про від'єднання Південних штатів, загальний підйом або занепад добробуту країни турбували його лише тією мірою, якою вони безпосередньо торкалися його інтересів. Він прагнув стати справжнім фінансистом, але тепер, ознайомившись із закулісною стороною біржової справи, вже не був упевнений у своєму бажанні зроби-

---

⁷ Тобто під заставу відсоткових паперів, які банк має право продати на власний розсуд, якщо сума, яку позичили, не буде сплачена на першу вимогу.

ти кар'єру біржовика. Біржова гра за умов, створених цією панікою, була пов'язана з надзвичайним ризиком. Багато маклерів розорилися. Френк уже надивився на їхні змучені обличчя, коли вони вривалися до містера Тая і просили його анулювати ті чи інші їхні заявки. Навіть удома вони не почувалися в безпеці, як розказували. Адже їм загрожувала остаточна загибель, а їхні сім'ї будуть викинуті на вулицю.

Ця паніка, між іншим, тільки допомогла Френкові усвідомити, чим йому насправді хотілося б зайнятися. Тепер, коли у нього є вільні кошти, він почне діяти самостійно. Навіть пропозиція містера Тая стати його молодшим компаньйоном не спокусила Френка.

– Я вважаю, що у вас прекрасна справа, – сказав він, пояснюючи свою відмову, – але я хочу відкрити власну обліково-вексельну контору. На біржову гру ставки робити не варто. Своїй – нехай маленькій – справі я надаю перевагу перед усіма біржами у світі.

– Але ви ще зовсім юний, Френку! – заперечив йому господар. – У вас попереду ще багато часу для самостійної діяльності.

Урешті-решт, вони розійшлися по-доброму як з Таєм, так і з Райверсом.

– Ох, і розумаха цей хлопець! – з жалем зауважив Тай.

– Авжеж, він свого доб'ється! – підтвердив Райверс. – Я ще зроду не зустрічав такого здібного молодика.

Світ уявлявся Ковпервуду в рожевих тонах. Він був закоханий, а головне – у нього були гроші, щоб почати власну справу. Під свої акції кінних залізниць, що безперервно піднімалися в ціні, він міг отримати сімдесят відсотків їх курсової вартості. У разі потреби міг ще закласти земельні ділянки і таким чином роздобути солідну суму. У нього існував налагоджений зв'язок із Джирардським банком, – Френк подобався директору, містеру Девісону, і розраховував, що той згодом дасть йому кредит. Залишалось тільки помістити капітал так, щоб він мав швидку і беззбиткову реалізацію. На думку Френка, гарний прибуток обіцяли лінії конки, що повсякчас розгалужувалися.

Френк уже придбав коня і коляску – найелегантнішу, яку тільки можна було знайти (затія ця обійшлася йому в п'ятсот доларів) – і запросив місіс Семпл покататися з ним. Вона спершу відмовилася, але потім поступилася. Він розповів їй про свої успіхи, про плани, про п'ятнадцять тисяч доларів, які з неба звалилися на нього, і, нарешті, про свій намір зайнятися обліково-вексельною справою. Місіс Семпл знала, що його батька в майбутньому чекає пост віце-директора Третього національного банку, до того ж Ковпервуду взагалі подобалися їй. Вона вже почала розуміти, що ставлення Френка до неї не можна назвати просто приязню. Недавній

хлопчик став чоловіком, і її вабило до нього. Це здавалося їй майже смішним. Вона старша за нього, та ще й вдова, живе тихим, усамітненим життям. Але уперта, спокійна рішучість цього юнака красномовніше за слова свідчила, що його не зупинять ніякі умовності.

Ковпервуд не обманював себе і не ідеалізував свого ставлення до неї. Вродлива Ліліан духовно і фізично нездоланно вабила його – більше він нічого не хотів знати. Жодній іншій жінці не вдавалося так причарувати його до себе. До того ж йому і на думку не спадало, що тепер він не може або не повинен цікавитися іншими жінками. Балачки про святість домашнього вогнища завжди відскакували від нього, як горох від стіни. На гроші місіс Семпл він не зазіхав, але знаючи, що у неї є власний капітал, був упевнений, що зуміє з користю для неї пустити гроші в обіг. Він жадав володіти нею і вже почав думати про дітей, які у них з'являться. Йому хотілося знати, чи зуміє він змусити її безмежно полюбити його, та чи вдасться йому витіснити з її пам'яті спогади про колишнє життя. Дивне честолюбство! Можна було б навіть сказати – дивна збоченість.

Попри всі свої страхи і сумніви, Ліліан Семпл приймала залицяння і турботи Френка, бо теж мимоволі тяглася до нього. Одного разу вночі, лягаючи спати, вона підійшла до туалетного столика і уважно оглянула в дзеркалі своє обличчя, оголені плечі та руки. Яка вона все-таки гарна! Незрозуміле хвилювання охопило її, коли вона розглядала своє довге

попелясте волосся. Вона подумала про молодого Ковпервуда, але перед її очима одразу виник образ покійного містера Семпла. Вона враз охолола і спалахнула від сорому, уявивши, яку хвилю обурення це може викликати у знайомих.

– Чому ви так часто приходите до мене? – запитала вона, коли наступного вечора Френк зайшов до неї.

– Хіба ви самі не знаєте? – промовив він, пояснюючи їй усе своїм красномовним поглядом.

– Ні...

– Справді не знаєте?

– Як вам сказати... Я знаю, що ви гарно ставились до містера Семпла і до мене як до його дружини. Але містера Семпла більше немає.

– Зате є ви, – наголосив він.

– Я?

– Так. І ви мені подобаєтесь. Мені добре з вами. А ви хіба не відчуваєте того ж таки?

– Власне, я ніколи про це не думала... Ви набагато молодший за мене. Адже між нами різниця в п'ять років.

– Дрібниці, – промовив Френк. – Роки не мають значення. У всьому іншому я досвідченіший за вас років на п'ятнадцять. Я знаю життя краще, ніж ви будь-коли будете його знати. Та ви й самі в цьому не сумніваєтесь, – додав він м'яко і переконливо.

– Так, це вірно. Але зате і я знаю багато з того, чого не знаєте ви.

Вона тихо засміялася, оголивши свої чудові зуби.

Уже стемніло. Вони сиділи на веранді. Річка внизу тихо котила свої води.

– Можливо... – зітхнув Френк. – Адже ви жінка. Чоловік ніколи не може збагнути до решти душу жінки. Але я мав на увазі практичний бік життя, – саме в цьому сенсі я старший за вас.

– То й що ж?

– Нічого. Ви запитали, навіщо я приходжу до вас, от я і пояснив. Правда частково, певна річ.

Він замовк і став дивитися на річку.

Місіс Семпл підняла очі на гостя. Його поставна фігура з роками ставала все міцнішою, він тепер виглядав цілком зрілим чоловіком. Непроникний погляд великих ясних очей надавав його обличчю якогось щирого виразу. Про те, що таїлося в їх глибині, вона не здогадувалася. Щоби у нього були свіжі, руки м'язисті і сильні. Її ніжне, тендітне тіло навіть на відстані вбирало в себе енергію, що йшла від нього.

– Мені здається, вам не слід так часто бувати у мене. Люди можуть запідозрити щось...

Вона вирішила тримати з ним люб'язно-стриманий тон поважної жінки, якого дотримувалася ще з початку їхнього знайомства.

– Люди? – повторив він. – Не переймайтеся цим. Люди думають про нас те, що ми хочемо їм показати. Мені одначе неприємно, що ви так сухо говорите зі мною.

– Чому?

– Бо... я... люблю вас.

– Але ви не повинні любити мене! Так не годиться! Я ж не можу вийти за вас заміж. Ви такий юний, а я вже немолода...

– Облиште! – рішуче сказав Френк. – Що за дурниці! Я хочу, щоб ви були моєю дружиною. І ви це знаєте. Краще скажіть – коли ми одружимося?

– Що ви таке кажете! – вигукнула вона. – У житті нічого подібного не чула! Цього не буде.

– Чому? – запитав він.

– Тому що... я старша за вас. Це усім здалося б дивним. Я, зрештою, так недавно овдовіла...

– Ет, недавно чи давно – яке це має значення? – роздратовано вигукнув Френк. – Єдине, що мені в вас не подобається, це ваше одвічне – «Що скажуть люди?» «Люди» не будують вашого життя. А вже мого – й поготів. Перш за все думайте про себе. Ви самі повинні влаштовувати своє життя. Невже ви допустите, щоб між вами і вашими бажаннями постало те, що подумують «інші»?

– Але у мене немає цього бажання, – збентежено перебила його Ліліан.

Френк устав, підійшов до неї і заглянув їй у вічі.

– Ну то й що? – схвильовано й іронічно запитала вона.

Він продовжував дивитися на неї.

– Ну то й що? – повторила вона все більше розгублюючись.

Він нахилився, прагнучи обійняти її, але вона підхопила-ся рішуче.

– Ні, не наближайтеся до мене! – благально протестувала Ліліан. – Я зараз піду в кімнати і більше на поріг вас не пущу! Це жахливо... Ви геть з глузду з'їхали... Залиште мене в спокої!

Вона проявила таку рішучість, що Френк підкорився. Але тільки на цей вечір. Він приходив знову і знову. І одного разу, коли зграя комарів загнала їх у кімнати, і місіс Семпл знову почала наполягати, щоб він припинив свої відвідини, запевняючи, що його увага до неї всім кидається в очі, і вона буде зганьблена, Френк, незважаючи на її відчайдушний опір, рішуче обійняв її.

– Що ви, що ви! Припиніть! – вигукувала вона. – Я ж вам казала... Це ж нерозумно, нарешті! Не смійте мене цілувати! О-о-о...

Вона вирвалася і побігла сходами до себе в спальню. Ковпервуд швидко поквапився за нею. Коли місіс Семпл хотіла зачинити двері, він силоміць відчинив їх, знову схопив молоду жінку в обійми і високо підняв угору.

– Як ви смієте! – закричала вона. – Та я вас більше не хочу знати! Якщо ви негайно не відпустите мене, ноги вашої тут більше не буде. Пустіть!

– Я відпущу вас, люба моя... Я сам віднесу вас униз... – бурмотів він, притискаючи її до грудей і вкриваючи її обличчя поцілунками.

Він був страшенно збуджений і схвильований.

Незважаючи на те, що Ліліан продовжувала вириватися і протестувати, він ухопив її, приніс до вітальні і сів у величезне крісло, як і раніше, міцно пригортаючи її.

– Ах... – зітхнула вона, зрозумівши, що він не відпустить її, і безсило опустила на його плече голову. Потім, угледівши на обличчі Френка тверду рішучість і раптом відчувши всю його притягальну силу, вона посміхнулася. – Ну от, скажімо, я вийду за вас заміж... – втомлено протягла вона, – як я поясню свій учинок? Що скаже ваш батько, ваша мати?

– Вам нічого пояснювати не доведеться. Це зроблю я. І хвилюватися нічого. Мої рідні нічого не скажуть.

– А моя сім'я? – зіщулившись, сказала вона.

– Яке кому діло? Я одружуся не з вашою сім'єю, а з вами. Ми з вами обоє матеріально незалежні.

Вона стала висувати нові заперечення, але Френк відповідав на них зливою поцілунків. Його пестошам не можна було не підкоритися. Містер Семпл ніколи не був таким палким. Френк пробудив у ній почуття, яких вона раніше не знала. Їй було тривожно і ніяково.

– Отже, через місяць ми одружимося? – радісно уточнив він, коли вона замовкла.

– Ні! Ні! – схвильовано вигукнула Ліліан. – Що за наполегливість! Не будемо про це...

– Чи не все 'дно – коли? Рано чи пізно ти станеш моєю дружиною.

Френк уже думав про те, якою чарівною вона виглядатиме в іншій, новій обстановці (ні вона, ні його родина не вміють жити по-справжньому).

– Але аж ніяк не через місяць! Треба зачекати... Я вийду за вас, коли ви переконаєтеся, що справді цього хочете...

Френк міцно пригорнув її.

– Я доведу тобі це, – прошепотів він.

– Припиніть... Ви робите мені боляче...

– Ну, то коли ж? За два місяці?

– Ні-ні!

– А через три?

– Можливо...

– Тоді – жодних відмовок. Ти будеш моєю дружиною.

– Але ти іще зовсім хлопчик.

– Про це не турбуйся. Ти побачиш, який я хлопчик.

Новий світ, здавалося, відкрився їй, і вона зрозуміла, що ніколи ще не жила по-справжньому. У цій людині була така сила! Такі горизонти відкривав він їй, про які її чоловік не смів і думати. Попри всю свою юність, він був навалюно-непоборним...

– Гарзд, нехай буде через три місяці, – прошепотіла вона, поки він ніжно її колював.

Ковпервуд почав свою обліково-вексельну справу з того, що заснував маленьку контору в будинку номер шістдесят чотири на Третій вулиці. І невдовзі на свою втіху переконався, що його колишні добре налагоджені ділові зв'язки залишилися в силі. Він звертався до якої-небудь фірми, котра, за його припущенням, мала потребу в готівці, і пропонував або врахувати її векселі, або взяти на комісійних засадах поширення будь-яких зобов'язань, які вона забажає випустити за шести відсотків річних. Потім він продавав ці акції з невеликою надбавкою клієнту, який шукав нагоди вкласти гроші в надійну справу. Батько або хто-небудь із знайомих час від часу давали йому поради, коли і як діяти. На таких подвійних угодах він зазвичай вигадував чотири-п'ять відсотків. У перший же рік, за вирахуванням всіх накладних витрат, у нього вже було шість тисяч доларів. Не дуже багато, звичайно, але Френк намагався примножити цей прибуток іншим шляхом, що обіцяв, на його думку, великі бариші в майбутньому.

До того, як по Фронт-стрит пройшла перша, ще дуже некваплива конка, вулиці Філадельфії були заповнені сотнями безресорних омнібусів, що гуркотіли бруківкою. Але тепер у Нью-Йорку, за ідеєю Джона Стефенсона, вже був прокладений двоколіїний шлях, і крім лінії на П'ятій і Шостій

вулицях (вагони йшли в один бік по одній вулиці і в зворотний – по іншій), що з самого початку приносила прекрасні дивіденди, безліч нових ліній були або запроектовані, або вже здані в експлуатацію. Місто поспішало замінити омнібуси конкою, так само, як раніше поспішало замінити канали залізницями. Дехто, звичайно, опирався цим нововведенням. Без опору в таких випадках не обходиться. Здійнявся галас щодо монополії. Розлючені власники і кучери омнібусів, що залишилися без роботи, голосно нарікали.

Ковпервуд безроздільно вірив у майбутнє кінних залізниць. Ця віра спонукала його йти на ризик і вкладати всі вільні гроші в акції, що випускали новостворені кінно-залізничні компанії. Він завжди прагнув вивідати закулісну сторону справи, але тепер це зробити виявилось нелегко; Френк був ще дуже молодий, коли прокладалися перші лінії, і не мав достатньо солідних зв'язків у фінансових колах, які дали б йому можливість проникнути в саму суть. Лінія П'ятої та Шостої вулиць, нещодавно випущена в експлуатацію, приносила шістсот доларів прибутку на день. Розроблявся проект нової лінії в західній частині Філадельфії (на вулицях Волнат і Честнат) і ще декількох ліній, які повинні були пройти по Другій і Третій вулицях, по вулицях Рейс і Вайн, Спрус і Пайн, Грін і Коутс, Десятій, Одинадцятій і т. д. Будівництво і фінансування цих ліній знаходилося в руках могутніх капіталістів, які мали зв'язки в законодавчих органах штату і добивалися дозволу, незважаючи на бурхливі протести

громадськості. Раз у раз лунали звинувачення в хабарництві. Казали, що міські вулиці – цінна територія, і що слід було б обкласти міські залізничні компанії дорожнім податком у тисячу доларів з милі. Але головним підприємцям усіма правдами і неправдами вдалося отримати потрібні привілеї, і безліч людей, почувши про прибутки, що принесли лінії П'ятої та Шостої вулиць, поспішали скупити акції. З-поміж них був і Ковпервуд; щойно стало відомо про прокладання нових ліній на Другій і Третій вулицях, він одразу вклав гроші в це підприємство, а трохи пізніше – і в лінії на вулицях Волнат і Честнат. Френку вже ввижалася можливість стати власником такої лінії, але реальних шляхів до здійснення цієї мрії він поки не бачив: його контора ще аж ніяк не була фінансовим Ельдорадо.

У цю пору Френк обвінчався з місіс Семпл. Весілля було скромне, без зайвого розголосу – так хотів Френк (та й його дружина нервувалася через страх перед громадською думкою). Сім'я Френка не надто схвалювала його вибір. На думку батьків, Ліліан була застара для нього, окрім того, перед Френком відкривалися такі блискучі перспективи, що він міг би зробити набагато кращу партію. Його сестра Анна вважала місіс Семпл корисливою і підступною, але це, звичайно ж, було не так. Братам Джозефу та Едварду вся ця історія видавалася дуже цікавою, але вони до ладу не знали, на чиєму боці стати: усе-таки місіс Семпл мала гарну зовнішність, і у неї водилися грошики.

Погожого жовтневого дня Френк і Ліліан стали перед вівтарем пресвітеріанської церкви на Келлоухіл-стрит, де побажала вінчатися наречена. Ліліан, на превелике задоволення Френка, була чарівна у сукні з білосніжних мережив із довгим шлейфом – витворі, що коштував мереживницям довгих місяців праці. На церемонії були батьки Френка, місіс Девіс – вдова дядька Сенеки, брати і сестри Ліліан і кілька близьких знайомих. Френку і це товариство здавалося надто велелюдним, але таке було бажання Ліліан. Під час вінчання Френк стояв прямий і підтягнутий, у строгому чорному сюртуку, – теж за бажанням нареченої, – але після закінчення обряду швидко перевдягнувся в елегантний дорожній костюм. Він влаштував свої справи так, щоб мати можливість з'їздити на два тижні в Нью-Йорк і Бостон. Надвечір вони сіли у поїзд, що за п'ять годин доставив їх в Нью-Йорк. Коли після довгого прикидання і удаваної байдужості на людях вони опинилися нарешті віч-на-віч у номері готелю «Астор», Френк схопив її в обійми.

– Яке блаженство! Нарешті ми самі! – вигукнув він.

Ліліан відгукнулася на його запал із тією дражливою ласкавою боязкістю, яка завжди так захоплювала його; але тепер ця боязкість мала відтінок бажання, перейняте від Френка. Йому здавалося, що він ніколи не насититься нею, її прекрасним обличчям, витонченими руками, її ніжним тілом. Вони без кінця кохалися, голубилися, каталися по місту, смачно їли і насолоджувалися видовищами.

Френку праглося побувати в фінансових центрах Нью-Йорка і Бостона. Обидва ці міста привертали його своєю комерційною солідністю. Оглядаючи перше, Френк запитував себе: чи наважиться він коли-небудь розлучитися з Філадельфією? Адже тепер, гадав він, його чекає там повне щастя з Ліліан (а згодом, можливо, і з цілим виводком юних Ковпервудів). Він буде працювати, не шкодуючи сил, і багато заробляти. Зі своїм власним капіталом і статками дружини, які надійшли тепер в його розпорядження, він сподівався незабаром стати вельми заможною людиною.

Обстановка, якою оточили себе молоді, повернувшись з весільної подорожі, вишуканістю значно перевершувала ту, в якій місіс Ковпервуд жила зі своїм Семплом. Молодята вирішили тимчасово оселитися в її будинку на Фронт-стрит. Підкоряючись прагненню до всього витонченого, котре оволоділо ним у той період, Френк відразу ж після заручин став заперечувати проти отієї пістрявості меблів та оздоблення будинку. Він намірився обставити їхнє житло відповідно до його власних уявлень про витонченість і красу, які він інстинктивно вбирав у період змужніння. Йому доводилося бувати в будинках, обставлених із незрівнянно більшим смаком, ніж помешкання його батьків. У ті часи неможливо було пройти або проїхати вулицями Філадельфії і, відчувши загальне тяжіння до більш культурного і красивого побуту, не заразитись ним. Вулиці забудовувалися чудовими і дорогими будинками. Широкого поширення набуло садівництво. У моду входили квітники вздовж фасадів. У будинках містера Тая, містера Лі, Артура Райверса та інших знайомих увагу Френка приваблювали вишукані, дорогі речі – бронза, мармур, портьєри, картини, годинники, килими.

Френк вирішив, що ціною порівняно невеликих витрат він зможе перетворити своє звичайне житло на затишний і чарівний будинок. Так, наприклад, набагато привабливішою

можна було зробити їдальню, де з обох вікон, що виходили на південну терасу, відкривався вид на галявину, порослу чагарником і деревами, яка тягнулася до самого паркану, що відділяв володіння Ліліан від ділянки сусіда. Примітивний сірий паркан слід знести й замінити живоplotом. У стіні, що розділяє їдальню та вітальню, треба зробити віконце і завісити його красивою порт'єрою, а замість двох довгастих вікон влаштувати так званий «ліхтар», звідки з двостулкових вікон із ромбовидним склом у свинцевих рамах можна буде милуватися галявиною. Усі старі меблі, зібрані бозназвідки (частково успадковані від сім'ї Семплів, частково від сім'ї Віггін, частково ж придбані), викинути геть або продати і натомість купити нові. Френк недавно познайомився з молодим, щойно зі студентської лави, архітектором, таким собі Елсвортом. Вони одразу ж відчули жвавий інтерес і незбагненне тяжіння один до одного. Вілтон Елсворт був вдумливою, спокійною, витонченою і артистичною натурою в повному розумінні цього слова. Розговорившись про будинок, що зводився на Честнат-стрит, – Елсворт назвав його жахливим. Вони перейшли до обговорення мистецтва взагалі, вірніше, відсутності його в Америці. Френку одразу ж подумалося, що Елсворт краще за будь-кого іншого зуміє здійснити його задуми щодо перебудови будинку. Коли він сказав про це Ліліан, вона беззаперечно погодилася, так само як погоджувалася з усіма планами чоловіка щодо змін в їхній оселі.

Після від'їзду Ковпервудів у весільну подорож Елсворт

взявся до роботи (виходячи з кошторису в три тисячі доларів, яка передбачала і нову обстановку). Закінчено роботу було лише через три тижні після їхнього повернення, але зате будинок став невпізнаним. «Ліхтар», згідно із задумом Френка, неначе висів над зеленню галявини, а вікна його з ромбовидним склом в свинцевих рамах були оздоблені бронзовими петлями. Вітальня тепер відокремлювалася від їдальні розсувними дверима, які ще мали прикраситися шовковою завісою із зображенням сільського весілля в Нормандії. Їдальня була обставлена старовинними англійськими дубовими меблями, а вітальня і спальні – американською імітацією Чиппендейла і Шератона. Кілька скромних акварелей прикрашали стіни, тут і там стояли бронзові статуетки роботи Хосмера і Пауерса. Гарною прикрасою служила також мармурова Венера Поттера (нині зовсім забутого скульптора) і ще кілька речей, утім, другосортних. Місіс Ковпервуд була дещо збентежена голизною Венери, – це надавало будинку духу європейської фривольності, не узвичаєної в Америці, але промовчала. Як-не-як, така краса радувала око, та й окрім того, вона не вважала себе знавцем у цій сфері, Френк куди краще розбирається у всьому цьому. Коли найняли слуг – покоївку і лакея – Ковпервуди стали влаштовувати невеликі прийоми.

Кожен, хто пам'ятає перші роки свого подружнього життя, зрозуміє ті ледь вловні зміни, які сталися із Френком після шлюбу. Адже будь-яка людина, котра пов'язала себе уза-

ми Гіменея, якоюсь мірою підпадає під вплив свого домашнього оточення. Судячи з деяких рис його характеру, можна було припустити, що доля йому призначила стати зразковим, добропорядним, поважним громадянином. Френк, здавалося, був цілком захоплений сімейним життям. Із неабиякою радістю повертався він вечорами до дружини – відпочити від метушні, вуличного шуму і вічного поспіху ділових кварталів. Удома він одразу переймався відчуттям свого матеріального і фізичного благополуччя. Стіл, накритий до обіду зі свічками (ідея Френка), Ліліан у довгому, до підлоги, платті з блакитного або зеленого шовку – йому дуже подобалися на ній ці кольори, – великий камін із палаючими в ньому товстими полінами, і дружина, котра тулилася до нього, – усе це тримало в полоні його ще не дозрілу уяву. Книги, як ми вже говорили, не цікавили Френка, але життя, картини, дерева, фізична близькість коханої жінки панували над ним, попри складні фінансові комбінації, що вже захоплювали його. Багатого, радісного, повного життя – ось чого він прагнув усім своїм єством.

Місіс Ковпервуд, незважаючи на різницю в літах, на той час здавалася цілком підходящою для нього подругою. Виведена зі свого напівсонного стану, вона тепер гаряче прив'язалася до Френка, з готовністю відгукувалася на всі його бажання і любила помріяти разом з ним. Їм обом хотілося дитини, і незабаром вона шепнула Френку, що чекає на цю радісну подію. Спершу Ліліан думала, що причина її безпліддя

криється в ній самій, а тому була неабияк здивована і зраділа, коли переконалася в своїй помилці. Перед нею відкривалися нові горизонти – прекрасне майбутнє, яке тепер не залишало місця для побоювань. Френка радувала думка про повторення себе в дитині. Він думав про маленького Ковпервуда не без гордості.

Багато днів, тижнів, місяців і навіть років – принаймні перші чотири-п'ять років – йому приносило невимовне задоволення повертатися додому, розгулювати між квітників, запрошувати друзів на обід, кататися по місту з дружиною, посвячувати її в свої плани. Вона нічого не могла зрозуміти в його складних фінансових комбінаціях, але він особливо і не наполягав на цьому.

Зате кохання, прекрасне тіло Ліліан, її уста, її спокійні манери – притягальна сила всього цього, та ще двоє діток, що з'явилися на світ за чотири роки їхнього сімейного життя, давали йому повне задоволення. Він гуцакав на колінах Френка-молодшого – свого первістка, дивився на його пухкі ніжки, на його іскристі очі, на ще майже безформний і схожий на бутон ротик і розмірковував про дивовижний процес дітонародження, невичерпне джерело для роздумів: від запліднення, таємничого періоду дозрівання плоду в утробі жінки і всіх небезпек, з цим пов'язаних. Він пережив тяжкі хвилини, коли місіс Ковпервуд народжувала Френка-молодшого, передовсім тому, що вона сама була дуже налякана. Він побоювався за красу її тіла, його лякала думка втратити

її і, стоячи за дверима в день появи на світ дитини, він, власне, вперше зазнав справжньої тривоги, хоч і не дуже сильної, – для цього він був надто врівноважений, надто перейнятий самим собою. І все ж його лякала думка, що дружина може померти, і тоді настане кінець теперішньому щасливому життю. А потім пронизливі, несамовиті крики – звістка, що все скінчилося щасливо, і можливість поглянути на новонародженого. Переживання цього дня розширили світогляд Френка, значно поглибили його розуміння життя. Він укотре переконався, що під поверхнею явищ, немов грубе дерево під шаром блискучого лаку, чаїться трагедія. Френк-молодший, а трохи пізніше – блакитноока і золотоволоса маленька донечка Ліліан на якийсь час заволоділи його уявою. Домашнє вогнище, врешті-решт, непогана штука! Так уже влаштоване життя, і наріжний камінь цього життя – домівка.

Немає змоги описати тут усі начебто дрібні, але загалом істотні зміни, які принесли з собою ці роки. Вони відбувалися якимось поступово, що залишалося непомітним для ока – як ото повільний плин води. За п'ять років статки Френка значно зросли (особливо якщо згадати, з чого він почав). Трохи він зблизився (наскільки комерційні справи взагалі допускають зближення) з деякими найбільш успішними представниками фінансового світу Філадельфії, що невпинно розростався. Під час його роботи у містера Тая і на біржі йому не раз вказували на цікаві постаті більш-менш значних діячів міського самоврядування або адміністрації штату, які

«підробляли на політиці», і діячів державного масштабу, які приїздили з Вашингтона побачитися з представниками банкірських будинків «Дрексел і Ко», «Кларк і Ко» і навіть «Тай і Ко». Ці люди, як він дізнався, були наперед поінформовані про майбутні законодавчі реформи і економічні зміни, які неминуче повинні були відбитися на певних цінностях і галузях торгівлі. У конторі «Тай і Ко» молодий товариш по службі якось смикнув Френка за рукав.

– Ви помітили чоловіка, який щойно пройшов у кабінет до господаря?

– Так.

– Це Мертаг, міський скарбник. Він, скажу я вам, грає впевнено! Всі державні гроші в його розпорядженні, а звітує він тільки щодо основного капіталу, так що відсотки йдуть до його кишені!

Ковпервуд збагнув. Усі чиновники міста і штату займалися спекуляцією. Вони депонували міські чи державні кошти у певних банкірів або маклерів, яких уряд або уповноважував, або навіть призначав зберігачами вкладів. Банки не платили відсотків за цими вкладами нікому, окрім представників казначейства. За секретними вказівками цих осіб вони позичали державні гроші біржовикам, а ті поміщали їх у «надійні» папери. У Філадельфії діяла ціла банда: свою пайку отримували мер міста, кілька членів муніципалітету, скарбник, начальник поліції, уповноважений з громадських робіт та інші чиновники. Їхнім девізом було: «рука руку миє». Спочат-

ку така «діяльність» викликала в Ковпервуда почуття гидливості, але багато хто отак розбагатів на його очах, і нікого це, мабуть, не турбувало. Газети вічно торочили про громадянський обов'язок і патріотичну гордість, але про подібні махінації не прохоплювались ані словом. А люди, що їх здійснювали, залишалися при владі і користувались загальною повагою.

Багато банківських установ – їхнє коло безперервно ширилося – вважали Френка вартим довіри посередником для реалізації платіжних зобов'язань і отримання платежів за векселями. Він якось відразу вгадував, куди треба звертатися по гроші. З першого ж дня Френк взяв собі за правило завжди мати на руках тисяч двадцять готівкою, щоб негайно і без зайвих розмов відгукуватися на вигідні пропозиції.

Таким чином, він створив умови, за яких зазвичай міг відповідати: «Так, ясна річ, я беру це на себе!» До нього зверталися з проханнями провести ті чи інші біржові операції. Френк тоді ще не мав власного місця на біржі і спочатку не збирався його купувати, але згодом передумав і придбав місце не тільки в Філадельфії, але і в Нью-Йорку. Якийсь Джо-зеф Зіммерман, торговець мануфактурою, якому він допоміг реалізувати ряд векселів, запропонував йому взяти в своє відання його акції кінних залізниць, і Френк знову став засідником фондової біржі.

Тим часом змінилося і його сімейне життя. Сімейні підвалини стали міцнішими, непорушними, побут – більш ви-

шуканим. Місіс Ковпервуд, наприклад, була змушена час від часу піддавати критичному перегляду свої знайомства, так само, як і він свої. За життя містера Семпла коло знайомих Ліліан складалося переважно з сімей роздрібних торговців і декількох дрібніших оптовиків. Крім того, Ліліан дружила з двома чи трьома дамами, прихожанками тієї ж таки пресвітеріанської церкви. Колись влаштовувалися так звані «парафіяльні чаювання» та вечірки, на яких вона була присутня з містером Семплом, або ж вони спільно наносили обтяжливі візити до своїх родичів. Ковпервуди, Вотермени та інші сім'ї того ж рангу були щасливим винятком на загальному тьмяному тлі.

Тепер усе змінилося. Молодий Ковпервуд не дуже-то цікавився родичами Ліліан, а ті, зі свого боку, віддалилися від неї через з їх точки зору неналежний шлюб. Сім'я Френка і раніше була пов'язана з ним тісними узами теплих родинних почуттів і загальним прагненням до благополуччя, але найголовніше – він зумів завоювати прихильність кількох справді поважних осіб. Френк запрошував до себе в гості (зовсім не для обговорення справ, бо це було б не в його дусі) банкірів, заможних людей, які вкладали гроші в різні підприємства, і клієнтів – теперішніх і майбутніх. На берегах річок Скуїлкіл, Віссахикон і в багатьох інших місцях розташовувалися заміські ресторани, куди приємно було навідатися недільного дня. Френк і Ліліан часто їздили до вдови Сенеки Девіса, до судді Кітчена, відвідували знайомого юриста

Ендрю Шарплеса, Гарпера Стеджера, особистого повіреного Френка, і багатьох інших. Ковпервуд володів даром привітного і невимушеного спілкування. Ніхто з тих, що знали його (хоч чоловік чи жінка), не підозрювали всієї глибини його натури. Френк завжди і повсякчас думав, але це не заважало йому насолоджуватися життям.

Одним з його найбільш ранніх і найбільш щирих захоплень був живопис. Він палко любив природу, але, сам не знаючи чому, вважав, що найкраще вона пізнається на полотні художника (так само як через інших краще усвідомлюється сенс законів і політичних подій). Ліліан була до живопису більше ніж байдужою, але супроводжувала чоловіка на всіх виставках, не перестаючи нишком думати, що Френк усе-таки – не без дивацтв. Кохаючи її, він намагався пробудити в ній цікавість до інтелектуальних насолод, але місіс Ковпервуд, хоча і вдавала, ніби живопис цікавить її, насправді була до нього байдужа і холодна: мабуть, ця царина залишалася для неї просто недоступною.

Діти забирали більшу частину її часу. Ковпервуда, однак, це анітрохи не засмучувало. Він вважав чудовою і надзвичайно гідною таку материнську прихильність. Разом з тим йому подобалися в Ліліан її флегматичність, мимовільна посмішка і навіть її байдужість до всього на світі (втім, удавана, що пояснювалося насамперед її умиротворенням і забезпеченістю).

Якими все-таки різними людьми вони були! Своє друге

заміжжя вона сприйняла точнісінько так, як і перше. Для неї це було вагомою подією, що виключала будь-яку можливість усіляких вагань у думках і почуттях. Що ж до Френка, то він крутився в галасливому світі, який (принаймні у фінансовому відношенні) весь складався зі змін, раптових і вражаючих перипетій. Френк почав іноді придивлятися до дружини – не дуже прискіпливо, бо він любив її, але намагаючись правильно оцінити її єство. Він знав Ліліан уже більше п'яти років. Але що, власне, він знав про неї? Юнацький запал перших років їхнього спільного життя змушував його багато на що закривати очі, але тепер, коли вона вже беззастережно належала йому...

На ті часи повільно насувалася і нарешті була оголошена війна між Північчю і Півднем, яка викликала таке збурення настроїв, що всі, здавалося, були поглинуті тільки цим. Спочатку творилося щось неймовірне. Потім почалися мітинги, багатолюдні і бурхливі; вуличні заворушення; інцидент з останками Джона Брауна⁸; прибуття Лінкольна, цього великого народного трибуна, до Філадельфії, проїздом зі Спрингфілда (штат Іллінойс) в Вашингтон, де він мав принести присягу і вступити на посаду президента; битва при Булл-Рені, битва при Віксбергу; битва при Геттісбергу і так далі, і так далі. Ковпервуд був на той час двадцятип'ятилітнім молодим

---

⁸ Джон Браун (1800–1859) борець за звільнення негрів-рабів у США; у 1859 р. очолив повстання у Вірджинії; зазнав поразки, потрапив у полон, де його стратили.

чоловіком, холоднокрівним і цілеспрямованим. Він вважав, що пропаганда проти рабства з точки зору людської моралі може бути цілком обґрунтованою, навіть безсумнівно, але для комерції – украй небезпечною. Він бажав перемоги Півночі, але знав, що і він, та й інші фінансисти, можуть опинитися у великій скруті. Сам він не мав бажання воювати – безглузде заняття для людини з яскраво вираженою індивідуальністю. Нехай воюють інші. Зрештою, на світі досить бідаків, простаків і недоумків, готових підставити свої груди під кулі: вони тільки й годяться на те, аби ними командували і посиляли їх на смерть. Щодо нього, то своє життя він вважав недоторканим і цілковито присвяченим родині та діловим інтересам. Він пам'ятав, як одного разу, в годину, коли робітники йдуть додому з роботи, по одній з вуличок хвацько промарширував невеликий загін вербувальників у синіх мундирах. Барабанний бій, прапор Сполучених Штатів – все це, звичайно, мало одну мету: зрушити уяву й душу досі байдужого або невпевненого громадянина, наелектризувати його так, щоб він втратив почуття міри і самозбереження і, пам'ятаючи лише про те, що він потрібен країні, забув про все – про дружину, батьків, дім і дітей, і приєднався б до загону. Френк побачив, як якийсь робітник, який ішов, злегка помахуючи обіднім казанком і, мабуть, аж ніяк не думав про такий фінал свого трудового дня, раптом зупинився і почав прислухатися до тупоту загону, що наближався. А коли солдати порівнялися з ним, зачекав трохи, провів їхні ряди

нерішучим і здивованим поглядом і раптом, прилаштувавшись до хвоста, з урочистим виразом на обличчі пішов до вербувального пункту. Що захопило того трудягу? – запитував себе Френк. Чому він так легко підкорився чужій волі? Адже він не збирався йти на війну. На його обличчі ще лишалися сліди мазуту і кіптяви; це був молодий чоловік років двадцяти п'яти, з вигляду – ливарник чи слюсар. Френк дивився услід маленькому загону доти, поки той не зник за рогом вулиці.

Яким дивним є це раптове пробудження войовничого духу! Френку здавалося, що люди нічого не хотіли чути, окрім барабанів і труб, нічого не хотіли бачити, крім тисяч солдатів, які йшли на фронт із холодною сталлю рушниць на плечах, нічим іншим не цікавилися, крім війни і військових новин. Безсумнівно, це було хвилююче відчуття, навіть величне, але ризиковане для тих, хто його відчував. Воно кликало до самопожертви, а Френк цього не розумів. Якщо він піде на війну, його можуть убити, а тоді – яка користь від його піднесених почуттів? Ні, краще він буде наживати статки і займатися справами політичними, громадськими, фінансовими. Бідолашний дурень, що пішов за вербувальним загonom (ні, не дурень, він не називатиме його так!). Просто розгублений бідолаха-трудівник, нехай зглянеться над ним небо! Нехай зглянеться небо над ними усіма! Воістину, вони не відають, що чинять!

Якось йому довелося бачити Лінкольна. Цей довготеле-

сий, з незграбною ходою, кістлявий, на вигляд простакуватий чоловік справив на Френка незабутнє враження. Стояв холодний і непогожий лютневий ранок; видатний президент воєнної епохи щойно закінчив своє урочисте звернення до народу, в якому він говорив, що єднальні узи між штатами можуть бути натягнуті до межі, але вони не повинні бути розірвані. Коли він виходив з Палацу Незалежності⁹, уславленої будівлі, де зародилася американська свобода, його обличчя було сумним і задумливо-спокійним. Ковпервуд не зводив очей з президента, поки той виходив з під'їзду, оточений штабними офіцерами, представниками місцевої влади, детективами і цікавим, співчутливо налаштованим натовпом. Уважно вдивляючись в незвичайні, грубо викарбувані риси Лінкольна, він переймався усвідомленням дивовижної чистоти і внутрішньої величі цієї особистості.

«Оце справжня людина! – казав собі Френк. – Яка незвичайна натура!» Кожен жест президента вражав його. Дивлячись, як Лінкольн сідає в екіпаж, він думав: «Так от який, цей нищитель підвалін, цей колишній провінційний адвокат! Ну що ж, у критичний період доля обрала найдостойнішого».

Образ Лінкольна ще довго стояв перед очима Френка, і згодом його думки неодноразово поверталися до цієї виняткової людини. Він був переконаний, що йому пощастило ба-

---

⁹ Будівля у Філадельфії, у якій 4 липня 1776 р. було проголошено незалежність Сполучених Штатів Америки.

чити одного зі справді величних світу цього. Війна і державна діяльність не цікавили Френка, але він знав, як важливо часом і те, й інше.

Під час війни і після того, як стало очевидно, що війна ця надовго, Ковпервуду випала нагода проявити свої здібності фінансиста у справді масштабній справі. Вся країна, штат, місто відчували в цей період гостру потребу в грошах. У липні 1861 року Конгрес затвердив випуск внутрішньої позики на п'ятдесят мільйонів доларів у вигляді облігацій, що підлягають погашенню протягом двадцяти років і принесуть власникам до семи відсотків річних. Штат, у свою чергу, приблизно на тих же умовах санкціонував випуск позики на три мільйони. Реалізацію першої позики проводили бостонські, нью-йоркські і філадельфійські фінансисти, другої – лише філадельфійські. Ковпервуд не брав у цьому участі. Він був ще недостатньо знаний. В газетах він читав про засідання, на яких фінансові верховоди, знайомі йому особисто або тільки з імені, «обговорювали найбільш доцільні заходи щодо надання допомоги країні або штату». Френка вони не запрошували. Між тим, він усією душею жадав бути серед них. Він уже тоді зрозумів, що для успіху справи часто буває достатньо одного слова багатой людини, не треба ні грошей, ані гарантій, ні конкретного забезпечення – нічого, лише її слово. Якщо ходили чутки, що за лаштунками якої-небудь справи ховаються «Дрексел і Ко», «Джей Кук і Ко» або «Гулд і Фіск», – вона вже вважалася надійною! Джей Кук, молодий

філадельфієць, провів чудову операцію: він узяв на себе, в компанії з Дрекселем, реалізацію випущеної штатом позики і розпродав її за номіналом. На загальну думку, позика могла бути розповсюджена лише за ціною дев'яносто доларів за сто. Кук з цією думкою не погодився. Він вважав, що гордість за свій штат і патріотизм громадян допоможуть реалізації позики серед дрібних банків і приватних осіб, тож сума підписки перекриє (можливо, навіть із надлишком) суму випуску. Наступні події підтвердили правильність розрахунків Кука, і це зміцнило його ділову репутацію. Ковпервуду дуже хотілося зробити щось подібне, але він був досить практичний, щоб не відчувати заздрощів до Кука, – він завжди виходив з фактів і реальних можливостей.

Його час настав за півроку, коли з'ясувалося, що Пенсильванії знадобиться значно більше грошей. Солдатів, виставлених штатом за розкладкою, потрібно було одягати й утримувати. Крім того, необхідно було провести низку оборонних заходів, а до того ж ще й поповнити скарбницю. Законодавчі збори після довгих обговорень нарешті дозволили випуск внутрішньої позики на суму у двадцять три мільйони доларів. У фінансових колах жваво обговорювалося питання про те, кому буде доручено реалізацію позики, – першими називали компанії Дрекслея і Джея Кука.

Ковпервуд багато думав про це. Якби йому вдалось домогтися повноважень на реалізацію частини цієї величезної позики (навіть чи він був би в змозі взяти її на себе повністю

– у нього ще не було достатньо зв'язків) – він значно підвищив би свою репутацію біржового маклера, і водночас у нього очистилося б чимало грошей. Яку ж суму він може взяти на себе? От у чому питання. Хто стане купувати у нього облігації? Батьківський банк? Цілком імовірно. «Вотермен і Ко»? На обмежену суму. Суддя Кітчен? Незначну частину. Компанія «Мілс-Девід»? Так. Він став перебирати в пам'яті підприємства і приватних осіб, які з тих чи інших міркувань (з мотивів особистої дружби, в силу поступливого характеру, вдячності за послуги в минулому і так далі) підписалися б через нього на якусь кількість цих семивідсоткових облігацій. Френк підсумував свої можливості і виявив, що після певної попередньої «обробки» він, з усією ймовірністю, міг би розмістити облігації на один мільйон доларів, якби впливові політичні діячі Філадельфії посприяли у наданні йому цієї частки позики.

Найбільші надії Френк покладав на такого собі Едварда Мелію Батлера, у якого були не те щоб видатні, але вельми солідні зв'язки в політичному світі. Батлер був підрядником, котрий проводив роботи з прокладання каналізаційних труб і водогонів, зі спорудження фундаментів, брукування вулиць тощо. Колись, задовго до того, як Ковпервуд познайомився з ним, Батлер на свій страх і ризик брав підряди на вивезення сміття. Місто в той час ще не знало систематизованого прибирання вулиць, тим більше на околицях і в деяких старих, населених біднотою районах. Едвард Батлер, тоді мо-

лодій бідняк-ірландець, почав з того, що безкоштовно згрібав і прибирав відходи, які йшли на корм його свиням і худобі. Пізніше він виявив, що є люди, готові дещо сплачувати за ці послуги. А ще пізніше один місцевий діяч, член муніципалітету і приятель Батлера (обидва вони були католиками) подився на всю цю справу під зовсім іншим кутом. Чому б не призначити Батлера офіційним підрядником з прибирання сміття? Муніципалітет може виділити для цієї мети щорічні асигнування. Батлеру буде надана можливість найняти кілька дюжин смітєвих фургонів. Більше того, ніяких інших сміттярів в місті не залишиться. Зараз вони, звичайно, є, але офіційний договір між Батлером і муніципалітетом покладе край будь-якій конкуренції. Частиною прибутку від цієї дуже вигідної справи доведеться поступитися, щоб догодити і заспокоїти тих, кого обійшли підрядом. Під час виборів треба буде позичати гроші деяким організаціям і окремим особам, та це не біда – йдеться про невеликі суми. Отже, Батлер і член муніципалітету Патрік Гевін Коміський уклали ділову угоду (останній, звісно, таємно). Батлер більше вже не роз'їжджав сам зі смітєвим фургоном. Він найняв спритного ірландського хлопця на ім'я Джиммі Шихен, котрий жив по сусідству, і той став його помічником, керуючим, конюхом, бухгалтером – одне слово, майже всім. Незабаром Батлер став заробляти від чотирьох до п'яти тисяч на рік, – раніше він ледве мав дві тисячі, – переїхав у цегляний будинок на південній околиці міста і віддав дітей до школи. Місіс Батлер

покинула варити мило і розводити свиней. Відтоді фортуна була незмінно прихильною до Едварда Батлера.

Раніше він не вмів ані читати, ані писати, але тепер, звичайно, навчився грамоти. З бесід із містером Коміським він з'ясував, що існують й інші форми підрядів – наприклад, на прокладку каналізаційних, водопровідних і газових магістралей, брукування вулиць тощо. Кому ж узятися за них, як не Едварду Батлеру? Він знайомий з багатьма членами муніципалітету. Він зустрічався з ними в задніх кімнатчинах пивниць, на пікніках, що влаштовуються верховодами міста в суботні та недільні дні, на передвиборних нарадах і засіданнях, бо, користаючися зі щедрот міста, повинен був допомагати їм не лише грошима, а й порадою. Цікаво, що Батлер незабаром виявив неабияку політичну кмітливість. Йому досить було поглянути на людину, щоб сказати, чи піде вона вгору. Багато з його бухгалтерів, керівників і табельників стали членами муніципалітету або законодавчих зборів. Кандидатури, які він висував на виборах, зазвичай проходили з успіхом. Спочатку він здобув вплив у районі, де балотувався в муніципалітет його ставленик, потім на своїй виборчій ділянці, згодом на міських зборах своєї партії, звичайно ж, вігів¹⁰ і, нарешті, його стали вважати головою самостійної політичної організації.

Якісь таємничі сили працювали на нього в муніципалітеті.

---

¹⁰ Задля боротьби із президентом Ендрю Джексонем у США у 1834 р. утворилася буржуазна партія вігів.

Йому діставалися великі підряди, він брав участь у всіх торгах. Про сміттєзбиральні роботи він уже й не думав. Старший син містера Батлера, Оуен, був членом законодавчих зборів і компаньйоном батька. Другий син, Келем, служив у відділі міського водопостачання і теж брав участь у справах батька. Старша дочка, п'ятнадцятирічна Ейлін, ще вчилася в монастирському пансіоні Св. Агати, в Джермантауні. Інша, тринадцятирічна Нора, наймолодша в сім'ї, була влаштована у приватну школу, яка перебувала у віданні католицьких черниць. Сім'я Батлерів переїхала з південної частини Філадельфії на Джирард-авеню, ближче до аристократичного кварталу – там уже зароджувалося інтенсивне «світське» життя. Батлери не належали до кола обраних, але у глави сім'ї, п'ятдесятип'ятирічного підрядника, котрий «коштував» майже півмільйона, знайшлося багато друзів у світі політичному і фінансовому. Та й сам він був уже не той «неотесаний паруб'яга». Це був кремезний чоловік із червоним, злегка обвітреним обличчям, сивочолий, сіроокий, з широкими плечима і могутніми грудьми – типовий ірландець. Багатий життєвий досвід надав його обличчю спокійного, певного і незворушного виразу. Великі руки і ноги нагадували про дні, коли він ще не носив чудових костюмів з англійського сукна і жовтих черевиків, але нічого «простацького» в ньому не залишилося – навпаки, тримався він із великою гідністю. Щоправда, говорив Батлер, як і раніше, з ірландським акцентом, але завжди жваво, люб'язно і переконливо.

Він одним із перших зацікавився будівництвом кінних залізниць і так само, як Ковпервуд і чимало інших, дійшов висновку, що це діло з великим майбутнім. Найкращим доказом був прибуток, який приносили куплені ним акції та паї. Батлер діяв через маклерів, оскільки не встиг вступити в ці підприємства в період їх організації. Він скуповував акції всіх кінно-залізничних компаній, вважаючи, що перед будь-якою з них відкриваються прекрасні перспективи. Але найбільше йому хотілося повністю отримати у свої руки контроль над однією або двома лініями. Відповідно до цього задуму він підшукував надійного молодого чоловіка, здібного і чесного, який діяв би за його вказівками, роблячи все, що йому накажуть. Хтось рекомендував йому Ковпервуда, і він листовно запросив його до себе.

Ковпервуд не забарився, адже багато чув про Батлера, його кар'єру, зв'язки і вплив. Одного сухого морозяного лютого ранку Френк вирушив до нього. Згодом він не раз згадував цю вулицю – широкі цегляні тротуари, бруківку, злегка припорошені снігом, хирляві, оголені деревця і ліхтарні стовпи. Будинок Батлера, хоча і не новий (він відремонтував його після покупки) – був непоганим зразком архітектури свого часу. П'ятдесят футів у довжину, чотириповерховий, він був складений з сірого вапняку, до парадних дверей вели чотири широкі білі сходишки. Вікна з білими лиштвами мали форму широких арок. Зсередини вони були завішені мереживними фіранками, і червоний плюш меблів, що трохи

просвічувався крізь мереживо, мав якийсь особливо затишний вигляд з холодної і засніженої вулиці.

Чепурна покоївка-ірландка відкрила двері Ковпервуду; він увійшов і дав їй свою візитну картку.

– Містер Батлер удома?

– Не можу сказати, сер. Я зараз дізнаюся. Можливо, він вийшов.

За кілька хвилин Френка провели нагору. Батлер прийняв його в кабінеті, що трохи нагадував контору. Там стояли письмовий стіл, дерев'яне крісло, деякі шкіряні меблі і книжкова шафа. Усі ці предмети були розрізнені і розставлені так, як не розставляють меблі ні в конторі, ні в житловій кімнаті. На стіні висіли картини: одна – написана олією, щось абсолютно неймовірне! – темна і похмура; на іншій – в рожевих і розпливчасто-зелених тонах було зображено канал і баржу, що пливла по ньому, і, нарешті, кілька непоганих дагеротипів рідних і друзів. Ковпервуд звернув увагу на прекрасний, злегка підфарбований портрет двох дівчаток. У однієї волосся було рудувато-золотаве, в іншій каштанове і, мабуть, шовковисте. Це були гарненькі, здорові і веселі дівчата кельтського типу; їхні голівки майже торкалися, очі впритул дивилися на глядача. Френк помилювався ними і вирішив, що це, напевно, доньки господаря будинку.

– Містер Ковпервуд? – зустрів його Батлер; він якось дивно розтягував голосні, та й взагалі це була людина повільна, поважна, вдумлива.

Френк звернув увагу на його міцну постать – могутню, як старий дуб, загартований дощем і вітрами. Шкіра на його обличчі була туго натягнута, та й весь він був якийсь підтягнутий і підібраний.

– Так, – відповів Френк.

– У мене є до вас справа – стосовно купівлі акцій. Я подумав, що краще вам прийти сюди, ніж мені їздити до вас у контору. Тут ми можемо поговорити віч-на-віч, крім того, і роки мої вже не ті.

Він подивився на гостя, трохи примруживши очі.

Ковпервуд посміхнувся.

– Я до ваших послуг, – чемно відповів він.

– Наразі я зацікавлений у тому, щоб виловити на біржі акції деяких кінних залізниць. Подробиці я відкрию вам пізніше. Бажаєте випити? Ранок сьогодні холодний.

– Дякую, я ніколи не п'ю.

– Ніколи? Неабияке зізнання, якщо йдеться про віскі! Але так чи інакше – це похвально. У моїх синів теж душа не навертається – і мене це дуже тішить. Так от, я хочу виловити на біржі деякі акції, але, зізнаюся, ще важливіше для мене знайти кмітливого юнака, як ви, скажімо, через якого я міг би діяти. Ви ж самі знаєте, що одна справа завжди тягне за собою іншу, – і Батлер подивився на свого гостя допитливим, але водночас доброзичливим поглядом.

– Цілком вірно, – погодився Ковпервуд, привітно посміхнувшись у відповідь на погляд господаря будинку.

– Та-ак, – задумливо мовив Батлер, чи то до Ковпервуда, чи до самого себе. – Тямущий молодий чоловік міг би бути мені дуже корисним у справах. У мене двоє синів – загалом недурні хлопці. Але я не хотів би, щоб вони грали на біржі. Та якби й захотів – не знаю, може, вони б і не зуміли. Але справа тут, власне, не в цьому. Я взагалі дуже зайнятий і, як я вам казав, роки мої вже не ті. Я тепер уже не такий легкий на підйом. А якби у мене був відповідний помічник (до речі, я все дізнався про вашу роботу), він міг би виконувати для мене різні невеликі доручення щодо паїв і позик – вони давали б дещо нам обом. У мене частенько питають поради з того чи іншого питання молоді люди, які бажали б вкласти свій капітал у справу, тож...

Він замовк і, ніби піддражнюючи гостя, став дивитися у вікно, добре знаючи, що зацікавив Ковпервуда, і що розмова про вплив у діловому світі і про комерційні зв'язки ще більше його заохотить. Батлер дав йому зрозуміти, що головне в цих справах – вірність, такт, кмітливість і дотримання таємниці.

– Що ж, якщо ви розпитували про мою роботу... – зауважив Френк, супроводжуючи свої слова характерною для нього мимовільною посмішкою і не закінчуючи фрази.

Батлер у цих небагатьох словах відчув силу і переконаність. Йому сподобалися витримка і врівноваженість молодика. Про Ковпервуда він чув від багатьох. (Тепер фірма називалася вже «Ковпервуд і Ко», причому «компанія» була

чисто фіктивна.) Він поставив Френкові ще кілька запитань щодо біржі і загального стану ринку. Затим поцікавився, що йому відомо про залізниці, і нарешті виклав свій план, який полягав у тому, щоб скупити якомога більше акцій кінних ліній Дев'ятої, Десятої, П'ятнадцятої і Шістнадцятої вулиць, але, по можливості, поволі і не здіймаючи галасу. Діяти тут треба обережно, скуповуючи акції частково через біржу, частково ж у окремих власників. Батлер змовчав про те, що він має намір чинити тиск на законодавчі органи, щоб домогтися дозволу на продовження шляхів за теперішні кінцеві пункти, аби, коли настане час, розпочати роботи, приголомшити залізничні концерни звісткою, що найбільшими їхніми акціонерами є Батлер (батько чи сини) – далекоглядний план, спрямований на те, щоби зрештою ці лінії опинилися повністю в руках сімейства Батлерів.

– Я буду щасливий співпрацювати з вами, містере Батлер, будь-яким бажаним для вас способом, – сказав Ковпервуд. – Я не скажу, що у мене вже зараз велика справа – це ще тільки перші кроки. Але зв'язки у мене хороші. Я придбав власне місце на нью-йоркській і філадельфійській біржах. Ті, кому доводилося мати зі мною справу, як на мене, завжди залишалися задоволені результатами.

– Про вашу роботу мені дещо вже відомо, – повторив Батлер.

– Дуже добре. Коли я вам знадоблюся, ви, можливо, зайдете в мою контору або напишете мені, і я прийду до вас. Я

повідомлю вам свій секретний код, тож усе вами написане залишиться в найсуворішій таємниці.

– Гаразд, гаразд! Зараз ми більше не будемо про це говорити. Скоро ми знову зустрінемося, і тоді в моєму банку вам буде відкрито кредит на певну суму.

Він підвівся і поглянув у вікно. Ковпервуд теж піднявся.

– Здається, нині чудова погода?

– Прекрасна!

– Ну, я впевнений, що з часом ми з вами зійдемося ближче.

Він подав Ковпервуду руку.

– Я теж маю надію.

Ковпервуд попрямував до виходу, і Батлер провів його до парадних дверей. У цю ж хвилину з вулиці вбігла молода рум'яна блакитноока дівчина в яскраво-червоній пелерині з капюшоном, накинутим на рудувато-золотаве волосся.

– Ах, тату, я тебе мало з ніг не збила!

Вона посміхнулася батькові, а заодно і Ковпервуду, сяючою, променистою і безтурботною посмішкою. Зуби у неї були блискучі і дрібні, а губи – мов яскраво-червоний бутон.

– Ти сьогодні рано повернулася. Я думав, що ти пішла на весь день.

– Я так і хотіла, а потім передумала.

Вона пройшла далі, розмахуючи руками.

– Отже, – продовжував Батлер, коли вона зникла, – почекаємо день-другий. До побачення!

– До побачення!

Ковпервуд спускався сходами, радіючи перспективам фінансової діяльності, що відкривалися перед ним. І раптом в його уяві знов постала щойно бачена ним дівчина – живе втілення юності. Яка вона яскрава, свіжа, життєрадісна! В її голосі звучала вся веселість і бадьора сила п'ятнадцяти чи шістнадцятирічної дівчини. Життя у ній вирувало. Ласий шматочок, який з часом дістанеться якомусь хлопцеві, і до того ж її батько ще збагатить зятя або щонайменше посприє його збагаченню.

До Едварда Мелії Батлера Ковпервуд звернувся майже два роки по тому, коли подумав, що він міг би досягти вельми впливового становища, якби йому доручили розповсюдити частину випущеної позики. Можливо, Батлер і сам зацікавиться придбанням пакета облігацій або ж просто допоможе йому, Френку, розмістити їх. На той час Батлер вже перейнявся щирою симпатією до Ковпервуда і в реєстрах останнього значився великим власником цінних паперів. Ковпервуду теж подобався цей міцний, поважний ірландець. Подобалася йому і вся історія сім'ї Батлера. Він познайомився з його дружиною, огрядною і флегматичною ірландкою. Вона була досить мила, терпіти не могла нічого показного і досі ще любила заходити на кухню і особисто керувати куховарством. Френк був уже знайомий і з синами Батлера – Оуеном і Келемом, і з дочками – Норою та Ейлін. Ейлін і була тією дівчиною, з якою він зіткнувся на сходах під час першого свого візиту до Батлера позаминулої зими.

Коли Ковпервуд увійшов до своєрідного кабінету-контори Батлера, там затишно палав камін. Наближалася весна, але вечори були ще холодні. Батлер запропонував гостеві зручніше влаштуватися в глибокому шкіряному кріслі біля вогню і приготувався його слухати.

– Еге, це не така проста штука! – вимовив він, коли Ков-

первуд скінчив. – Ви ж краще за мене розбираєтесь в цих речах. Як вам відомо, я не фінансист, – і він посміхнувся, немов виправдовуючись.

– Я знаю лише те, що це питання впливу і протекцій, – продовжував Ковпервуд. – «Дрексел і Ко» та «Кук і Ко» мають зв'язки в Гаррісберзі. У них там є свої люди, які стоять на сторожі їхніх інтересів. З головним прокурором і скарбничим штату вони приятелюють. Якщо я запропоную свої послуги і навіть доведу, що можу взяти на себе розміщення позики, мені цю справу все'дно не доручать. Так бувало вже не раз. Я повинен заручитися підтримкою друзів, їх впливом. Адже ви знаєте, як влаштовуються такі справи.

– Вони влаштовуються досить легко, – сказав Батлер. – Коли знаєш напевно, до кого слід звернутися. Візьмемо, наприклад, Джиммі Олівера – він має бути більш-менш у курсі справи.

Джиммі Олівер був тоді окружним прокурором і час від часу давав Батлеру цінні поради. Завдяки щасливому збігу він перебував ще й у дружбі зі скарбничим штату.

– На яку ж частину позики ви замірилися?

– На п'ять мільйонів.

– П'ять мільйонів! Ого! – Батлер випростався у своєму кріслі. – Ви що, голубе? Адже це величезні гроші! Де ж ви розмістите таку кількість облігацій?

– Я подам заявку на п'ять мільйонів, – м'яко заспокоїв його Ковпервуд. – Отримати ж хочу лише мільйон. Але така

заявка підніме мій престиж, а престиж теж котирується на ринку.

Батлер, полегшено зітхнувши, відкинувся на спинку крісла.

– П'ять мільйонів! Престиж! Отже, ви хочете лише мільйон? Ну, тоді інша річ! А думка, щиро кажучи, непогана. Таку суму ми, певно, зуміємо роздобути.

Він потер долонею підборіддя і вступився у вогонь.

Йдучи в цей вечір від Батлера, Ковпервуд не сумнівався, що той його не обдурить і пустить в хід усі свої зв'язки. Тому він анітрохи не здивувався і прекрасно зрозумів, що й до чого, коли кілька днів по тому його представили міському скарбничому Джуліану Боудену, який, у свою чергу, обіцяв познайомити його зі скарбничим штату Ван-Нострендом і подбати про те, щоб клопотання Ковпервуда було розглянуто.

– Ви, звичайно, знаєте, – сказав він Ковпервуду в присутності Батлера, бо в його будинку і відбувалася ця зустріч, – що банківський клан дуже могутній. Вам відомо, хто його очолює. Вони не бажають, щоб у справу з випуском позики встрявали сторонні. У мене була розмова з Теренсом Реліхеном, їхнім представником там, нагорі (він мав на увазі столицю штату Гаррісберг), який заявив, що вони не потерплять нічийого втручання в цю справу з позикою. Ви можете нажити собі чимало неприємностей тут, у Філадельфії, якщо досягнете свого, – це ж дуже могутні люди. А ви вже уявляє-

те собі, де розмістите позичку?

– Так, уявляю, – відповів Ковпервуд.

– Ну що ж, як на мене, найкраще тепер – тримати язика за зубами. Подавайте заявку – і справу вирішено. Ван-Ностренд, за згодою губернатора, затвердить її. А з губернатором, я думаю, ми зуміємо домовитися. А коли ви доможетеся затвердження, з вами, ймовірно, захочуть серйозно поговорити. Та це вже буде ваш клопіт.

Ковпервуд посміхнувся своєю непроникною посмішкою. Скільки всяких ходів і виходів у цьому фінансовому світі! Цілий лабіринт підземних течій! Трохи прозорливості, трохи кмітливості, трохи удачі – час і випадок, – от що здебільшого вирішує справу. Взяти хоча б його самого: варто було йому відчувти честолюбне бажання зробити кар'єру – лише бажання, нічого більше – і от у нього вже є зв'язок зі скарбничим штату і з губернатором. Вони будуть особисто розбирати його справу, бо він цього зажадав. Інші ділки, впливовіші за нього, мали точно таке ж право на частку в позиції, але вони не зуміли цим скористатися. Сміливість, ініціатива, підприємливість – як багато вони значать! (та ще везіння на додачу).

Вже дорогою Френк думав про те, як здивуються «Кук і Ко», «Дрексел і Ко», дізнавшись, що він став їхнім конкурентом. Удома він піднявся на другий поверх, в маленьку кімнату поруч зі спальнею, яку облаштував під кабінет – там стояли письмовий стіл, сейф і шкіряне крісло, – і почав перевіря-

ти свої ресурси. Йому потрібно було багато чого обміркувати і зважити. Він знову переглянув список осіб, з якими вже домовився, і на чію підписку міг сміливо розраховувати. Проблема розміщення облігацій на мільйон доларів його не турбувала. За його розрахунками, він мав заробити два відсотки від загальної суми, тобто двадцять тисяч доларів. Якщо діло вигорить, він вирішив купити особняк на Джирард-авеню, неподалік від Батлерів, а можливо, ще краще – придбати ділянку і почати будуватися. Гроші на будівництво він роздобуде, заклавши ділянку і будинок. У батька справи йдуть досить непогано. Можливо, і він захоче будуватися поруч, тоді вони будуть жити пліч-о-пліч. Контора мала дати цього року (незалежно від операції з позикою) тисяч десять. Вкладення Френка в конку, що досягали суми в п'ятдесят тисяч доларів, приносили шість відсотків річних. Майно дружини, яке складалося з їхнього нинішнього будинку, облігацій державних позик і нерухомості в західній частині Філадельфії, становило ще сорок тисяч. Він був багатою людиною, але розраховував незабаром стати ще багатшим. Тепер треба лише діяти – розумно і холоднокривно. Якщо операція з позикою пройде успішно, він зможе повторити її, і навіть в більшому масштабі – адже це не останній випуск. Посидівши ще трохи, він загасив світло і пішов до дружини, яка вже спала. Няня з дітьми займала кімнату з іншого боку сходів.

– Ну от, Ліліан, – сказав він, коли вона прокинувшись повернулась до нього, – мені здається, що справа з позикою,

про яку я тобі розповідав, тепер зрушилась. Один мільйон для розміщення я, імовірно, отримаю. Це принесе двадцять тисяч прибутку. Якщо все пройде успішно, ми вибудуємо собі будинок на Джирард-авеню. Згодом вона стане однією з найкращих вулиць. Коледж – прекрасне сусідство.

– Це буде чудово, Френку! – сказала вона і погладила його руку, коли він присів на край ліжка. Але в тоні її відчувався легкий сумнів.

– Нам потрібно бути уважнішими до Батлера. Він дуже люб'язно зі мною обійшовся і, звісно, буде нам корисним і надалі. Він запрошував нас із тобою як-небудь зайти до них. Не слід нехтувати цим запрошенням. Будь привітнішою до його дружини. Він може при бажанні дуже багато для мене зробити. У нього, між іншим, дві дочки. Треба буде запросити їх до нас усією сім'єю.

– Ми влаштуємо для них обід! – з готовністю відгукнулася Ліліан. – Я на днях заїду до місіс Батлер і запропоную їй покататися зі мною.

Ліліан вже встигла дізнатися, що Батлери (принаймні молодше покоління) люблять показний шик, і вони дуже чутливі до розмов про своє походження, а гроші, за їхніми уявленнями, компенсують абсолютно всі недоліки.

– Старий Батлер – людина вельми респектабельна, – зауважив якимось Ковпервуд. – Але місіс Батлер... Та й вона, власне, непогана, але надто вже простакувата. Утім, це жінка добра і щира.

Френк попрохав дружину бути люб'язнішою з Ейлін і Норою, оскільки батько і мати Батлери дуже пишаються своїми доньками.

Ліліан на той час було тридцять два роки, Френку – двадцять сім. Народження двох дітей і турботи про них певною мірою вплинули на її зовнішність. Вона втратила колишню звабливу витонченість і стала дещо сухорлявою. Обличчя її із запалими щоками нагадувало обличчя жінок з картин Россетті і Берн-Джонса¹¹. Здоров'я її було підірване доглядом за двома дітьми, а ознаки катару шлунка, що виникли останнім часом, забрали у неї багато сил. Нервова система її зазнала розладу, і часом вона страждала від нападів меланхолії. Ковпервуд все це помічав. Він намагався бути з нею, як і раніше, ласкавим і уважним, але, маючи розум утилітарний і практичний, не міг не розуміти, що рано чи пізно у нього на руках опиниться хвора дружина. Співчуття і прихильність, звичайно, добра річ, але пристрасть і потяг мають зберігатися, – надто гіркою буває ця втрата.

Отож Френк часто задивлявся на молодих життєрадісних дівчат, котрі випромінювали здоров'я. Зрозуміло, похвально, розсудливо і вигідно дотримуватися чеснот, згідно з правилами загальноприйнятого кодексу моралі, але якщо у тебе хвора дружина... Та й узагалі, хіба людина прикута до своєї

---

¹¹ Россетті Данте Габріель (1828–1882) і Берн-Джонс Едуард (1833–1898) – англійські художники, які належали до декадентської школи прерафаелітів, яка прагнула відродити середньовічну містику.

дружини? Невже йому вже на жодну жінку й поглянути не можна? А що, коли до душі йому припаде інша? Френк у вільний час чимало розмірковував над подібними питаннями і дійшов висновку, що все це не так уже й страшно. Якщо не ризикуєш бути викритим – тоді все гаразд. Треба лише бути обачливим. Зараз, коли він сидів на краю ліжка дружини, ці думки знову заюрилися в його голові, бо вдень він побачив Ейлін Батлер, як вона співала, акомпануючи собі на роялі, коли він проходив через вітальню. Ейлін була схожа на пташку в яскравому оперенні і дихала здоров'ям і радістю. Уособлення юності...

«Дивно влаштований світ...» – подумав Френк. Але ці думки він глибоко таїв у собі і нікому не збирався їх повірити.

Операція з позикою мала досить цікаві наслідки: Френк виручив свої двадцять тисяч (навіть трохи більше) і до того ж привернув до себе увагу фінансового світу Філадельфії і штату Пенсильванія. Але розповсюджувати позику йому так і не довелося. У нього відбулася зустріч із скарбником штату в конторі одного знаменитого філадельфійського юриста, де скарбник зазвичай займався справами під час своїх наїздів до Філадельфії. Він був дуже люб'язний з Ковпервудом (нічого іншого йому й не лишалось) і пояснив, як у Гаррісберзі влаштовуються такі справи. Коштами для передвиборних кампаній забезпечують великі фінансисти. У тих є свої ставленики в палаті і в сенаті штату. Губернатор і скарб-

ник, звісно, вільні у своїх діях, але їм доводиться пам'ятати про існування таких речей, як престиж, дружба, громадський вплив і політичне честолюбство. Значні ділки нерідко утворюють таємну корпорацію – факт, зрозуміло, не зовсім законний. Проте, з іншого боку, вони, як-не-як, є офіційними поручителями при випуску великих позик. Штат змушений підтримувати з ними добрі стосунки, особливо в такий час, як нині. Оскільки містер Ковпервуд має прекрасні можливості для розміщення облігацій на один мільйон (здається, саме на таку суму він претендує) – його прохання слід задовольнити. Але Ван-Ностренд хоче зробити йому іншу пропозицію. Чи не погодиться Ковпервуд (якщо цього забажає група фінансистів, що реалізує позику) після затвердження його заявки поступитися їм за відому компенсацію (що дорівнює тому прибутку, на який він розраховував) своєю часткою в розміщенні позики? Таке бажання деяких фінансистів. Опиратися їм було б небезпечно. Вони аж ніяк не заперечують проти заявки на п'ять мільйонів, яка повинна підняти престиж Ковпервуда. Нехай навіть вважається, що він розмістив один мільйон, – вони і проти цього нічого не мають. Але вони хочуть взяти на себе неподільно реалізацію всіх двадцяти трьох мільйонів доларів одним кушем – так буде солідніше. При цьому зовсім не обов'язково галасувати про те, що Ковпервуд відмовився від участі в поширенні позики. Вони згодні, щоб він зібрав лаври, які очікували б на нього, якби він завершив розпочату справу. Проблема ли-

ше в тім, що це може стати поганим прикладом. Знайдуться й інші охочі піти його слідами. Але якщо у вузьких фінансових колах з приватних джерел поширяться чутки, що на нього чинився тиск, і він, отримавши відступні, відмовився від участі в розміщенні позики, то в майбутньому це утримає інших від подібного кроку. Якщо ж Ковпервуд не погодиться на запропоновані йому умови, йому можуть заподіяти всіляких неприємностей. Наприклад, вимагати погашення його онкольних позик. У багатьох банках з ним надалі будуть менш ввічливі. Його клієнтуру можуть так чи інакше відтрити.

Ковпервуд зрозумів. І... погодився. Поставити на коліна стількох сильних світу цього – лише це вже дечого варте! Отже, про нього почули, зрозуміли, що він за птах. Дуже добре, чудово! Він візьме свої двадцять тисяч доларів (чи близько того) і ретирується. Скарбник теж був вдоволений. Це дозволяло йому вийти з вельми делікатної ситуації.

– Я радий, що побачився з вами, – сказав він, – радий, що ми взагалі зустрілися. Коли я знову буду в цих краях, я зазирну до вас, і ми разом поснідаємо.

Скарбник відчув, що має справу з людиною, яка дасть йому можливість підробити. У Ковпервуда був дивовижно проникливий погляд, а його обличчя свідчило про жвавий і гнучкий розум. Повернувшись до себе, він розповів про молодого фінансиста губернатору і деяким знайомим ділкам.

Розподіл позики для реалізації було нарешті затверджено.

Після секретних переговорів з очільниками фірми «Дрексел і Ко» Ковпервуд отримав від них двадцять тисяч доларів і передав їм своє право на участь у цій справі. Тепер в його конторі час від часу стали з'являтися нові обличчя – серед них Ван-Ностренд і вже згаданий нами Теренс Реліхен, представник іншої політичної групи в Гаррісберзі. Одного разу за сніданком в ресторані Френка познайомили з губернатором. Його ім'я стали згадувати в газетах, він швидко ріс в очах суспільства.

Френк разом з молодим Елсвортом негайно взявся до роботи проекту свого нового будинку. Буде споруджене щось виняткове, заявив він дружині. Тепер їм доведеться влаштувати великі прийоми. Фронт-стрит для них уже занадто тиха вулиця. Френк дав оголошення про продаж старого будинку, порадився з батьком і з'ясував, що й той не проти переїхати. Успіх сина добре позначився і на кар'єрі батька. Директори банку що не день були з ним привітніші.

Наступного року голова правління банку Кугель збирався вийти у відставку. Старому Ковпервудові, завдяки блискучій фінансовій операції, проведеній його сином, а також багаторічній службі, пророкували цю посаду. Френк робив великі позики в його банку, а отже, був і значним вкладником. Дуже позитивно оцінювався і його діловий зв'язок з Едвардом Батлером. Френк постачав очільникам банку відомості, яких без нього вони не могли б здобути. Міський скарбник і скарбничий штату стали цікавитися цим банком. Ковперву-

ду-старшому вже ввижався двадцятитисячний оклад голови правління, і цим він значною мірою був зобов'язаний своєму синові. Стосунки між обома родинами тепер були такі, що кращого годі й бажати. Анна (їй уже виповнився двадцять один рік), Едвард і Джозеф часто проводили вечори в будинку брата. Ліліан майже щодня відвідувала його матір. Ковпервуді жваво обмінювалися сімейними новинами, і на-решті вирішено було будуватися поруч. Ковпервуд-старший купив ділянку в п'ятдесят футів поруч з тридцятифутовою ділянкою сина, і вони разом почали будівництво двох красивих і зручних будинків, які повинні були з'єднатися між собою галереєю – так званою перголою, відкритою влітку і заскленою взимку.

Для облицювання фасаду було обрано зелений граніт, дуже поширений у Філадельфії, але містер Елсворт обіцяв надати цьому каменеві особливо приємний вигляд для ока. Ковпервуд-старший вирішив, що може дозволити собі витратити на будівництво сімдесят п'ять тисяч доларів (його статки вже оцінювалися у двісті п'ятдесят тисяч), а Френк збирався ризикнути п'ятдесятьма тисячами, одержавши цю суму під заставу. У той же час він мав намір перевести свою контору в окрему будівлю, на тій же Третій вулиці, але південніше. Йому стало відомо, що там продається будинок з фасадом у двадцять п'ять футів завдовжки (правда, старий). Але якщо облицювати його темним каменем, то він набуде досить значного вигляду. В уяві Френка вже вималювалася

красива будівля з величезним дзеркальним вікном, крізь яке видно дерев'яну обшивку внутрішніх стін, а на дверях або збоку від них бронзова табличка: «Ковпервуд і Ко». Ще туманно, але вже, як рожева хмаринка на горизонті, постало перед ним його майбутнє. Він буде багатий, дуже-дуже багатий!

Поки Ковпервуд неухильно просувався вперед шляхом життєвих успіхів, велика війна проти повсталого Півдня наближалася до кінця. Був жовтень 1864 року. Взяття Мобіла і «Битва у лісових хашах»¹² ще не зітерлися з пам'яті. Грант стояв уже на підступах до Пітерсберга, а доблесний генерал південців Лі робив останні блискучі і безнадійні спроби врятувати становище, використовуючи всі свої здібності стратега і вояка. Іноді, наприклад, в ту млосно довгу пору, коли вся країна чекала падіння Віксберга або переможного наступу армії, що стояла на річці Потомак, а Лі між тим вдерся до Пенсильванії, акції стрімко знижувалися в ціні і ринок зазнавав занепаду. У такі хвилини Ковпервуд закликав на допомогу всю свою спритність; йому доводилося щомиті бути наготові, щоби все нажите ним не пішло з вітром через якісь непередбачувані і згубні звістки.

Особисте його ставлення до війни (незалежно від його патріотичних почуттів, які вимагали збереження цілісності Союзу¹³) зводилося до думки, що це руйнівна і вельми дорога затія. Він не був зрештою такий далекий від національ-

---

¹² Битва під м. Мобілем (штат Алабама) і «битва у лісових нетрях» (штат Вірджинія), що відбулися в 1864 р., стали визначними подіями у війні Півночі та Півдня.

¹³ Під Союзом ідеться про Сполучені Штати.

ної гордості, щоб не усвідомлювати, що Сполученими Штатами, які тепер розкинулися від Атлантичного океану до Тихого і від снігів Канади до Мексиканської затоки, не можна не дорожити. Народившись у 1837 році, Ковпервуд був свідком того, як країна домагалася територіальної цілісності (якщо не брати до уваги Аляску). У дні його юності США збагатилися купленою у іспанців Флоридою; Мексика, після несправедливої війни, поступилася в 1848 році Техасом і територіями на захід від нього. Залагодилися, нарешті, прикордонні суперечки між Англією і Сполученими Штатами на далекому північному заході. Людина з широкими поглядами на соціальні та фінансові питання не могла не розуміти всього значення цих фактів. У всякому разі, вони вселяли Ковпервуду усвідомлення необмежених комерційних можливостей, що причаїлися в такій великій державі. Він не належав до розряду фінансових авантюристів або прожектерів, котрі вбачали джерела безмежної наживи в кожному недослідженому струмку, в кожній п'яді прерій; але вже самі обшири країни свідчили про гігантські можливості, які, як сподівався Френк, можна буде захистити від будь-яких зазіхань. Територія, що простягається від океану до океану, таїла в собі потенційні багатства, які були б утрачені, якби Південні штати від'єдналися від Північних.

Водночас проблема звільнення негрів не здавалася Ковпервуду суттєвою. Він з дитинства спостерігав за представниками цієї раси, помічав їхні переваги й вади, які вважав

вродженими, і гадав, що саме цим обумовлена їхня доля.

Так, наприклад, він зовсім не був упевнений, що неграм може бути відведена більша роль, ніж та, яку вони відігравали. Принаймні, на них очікує ще довга і важка боротьба, результатів якої не дізнаються найближчі покоління. У нього не було особливих заперечень проти теорії, яка вимагала для них свободи. Але він не бачив і причин, завдяки яким жителі Півдня мали би всіма силами протистояти зазіханням на їх надбання і економічний лад. Дуже шкода, звісно, що в деяких випадках з чорними невільниками обходяться кепсько. Він вважав, що це питання слід переглянути, але не бачив ніяких серйозних етичних підстав для тієї боротьби, яку вели покровителі чорношкірих. Він усвідомлював, що становище величезної більшості чорношкірих чоловіків і жінок мало чим відрізняється від становища рабів, попри те, що їх нібито захищає конституція країни. Адже існувало духовне рабство, рабство слабких духом і слабких тілом. Ковпервуд зі щирою цікавістю стежив за виступами Самнера, Гаррісона, Філіпса і Бічера¹⁴, але ніколи не вважав цю проблему життєво важливою для себе. Він не мав охоти бути солдатом або командувати солдатами і не мав полемічного дару; за самим складом свого розуму він не належав до любителів дискусій навіть у галузі фінансів. Його цікавило лише те, що могло виявитися вигідним для нього, і вигоді були присвячені всі його помисли. Братовбивча війна на його

---

¹⁴ Відомі поборники звільнення негрів.

батьківщині не могла принести йому користі. На його думку, вона лише заважала країні зміцніти в торговому і фінансовому відношенні, і він сподівався на швидкий кінець цієї війни. Він не вдавався до гірких нарікань на високі військові податки, хоча знав, що для багатьох це важке випробування. Розповіді про смерть і нещастя дуже зачіпали його, але, на жаль, людське життя таке мінливе, і не в його змозі щонебудь змінити в ньому! Так ішов він своїм шляхом, день у день спостерігаючи за приходом і відходом військових загонів, на кожному кроці зустрічаючи купки брудних, схудлих, обірваних і напівхворих людей, які поверталися з поля битви або з лазаретів; йому залишалося лише жаліти їх. Ця війна була не для нього. Він не брав у ній участі і знав лише, що буде дуже радий її закінченню – не як патріот, а як фінансист. Вона була руйнівною, трагічною, нещасливою.

Дні минали. За цей час відбулися вибори до місцевих органів влади і змінилися міський скарбник, податковий уповноважений і мер. Але Едвард Мелія Батлер, мабуть, все ще мав колишній вплив. Між Батлерами і Ковпервудами встановилася тісна дружба. Місіс Батлер була дуже прихильна до Ліліан, хоча вони сповідували різну віру. Обидві жінки разом каталися в екіпажі, разом ходили по магазинах; правда, місіс Ковпервуд ставилася до своєї старшої приятельки дещо критично і трохи соромилася її простацької мови, ірландського акценту і вульгарних смаків (наче сама вона не походила з такої ж плебейської родини). Але, з іншого боку,

вона визнавала, що ця жінка дуже добра і сердечна. Живучи у великому достатку, вона любила робити людям приємне, задаровувала і пестила Ліліан і її дітей.

«Дивіться ж, неодмінно приходьте пообідати з нами!» (Батлери досягли вже того рівня добробуту, коли було прийнято обідати пізно.) Або: «Ви повинні покататися зі мною завтра!»

«Ейлін, дай їй Боже здоров'я, славна дівчина!» Або: «Нора, бідолаха, нині щось нездужає».

Однак Ейлін – з її капризами, завзятістю, вимогою уваги до себе і марнославством – дратувала, а часом навіть обурювала місіс Ковпервуд. Дівчині виповнилось уже вісімнадцять, і в усій її зовнішності відчувалася якась підступна спокусливість. Манери у неї були зухвалі, часом вона любила пустувати і, незважаючи на своє монастирське виховання, повставала проти найменшого пригнічення її свободи. Але при цьому в блакитних очах Ейлін світився м'який вогник, який свідчив про чуйне і добре серце.

Батьки Ейлін свого часу обрали для неї церкву Св. Тимофія і монастирську школу в Джермантауні, щоб дочка отримала, як вони висловлювалися, «добру католицьку освіту». Ейлін познайомилася там з католицькими догматами і обрядами, але нічого в них не тямилася. Зате в її уяві глибоко закарбувався храм з його вікнами, що тьмяно поблискували, високий білий вітвар, а по обидва боки від нього – статуї св. Йосипа і діви Марії в блакитних, всипаних золотом

ми зірками шатах, з німбами навколо голів і скіпетром у руках. Храм узагалі (а будь-який католицький храм тим більше) радує око і заспокоює душу. Вівтар під час меси залитий світлом п'ятдесяти або й більше свічок. Він здається ще більш величним і прекрасним завдяки багатому мереживному обладунку священників і служок. Прекрасні вишивки і яскраве забарвлення риз, ораря і нарукавників подобалися дівчині і полонили її уяву. Слід сказати, що у неї завжди був потяг до пишності, до яскравих фарб і «любов до любові». Ейлін змалку відчувала себе жінкою. Вона ніколи не прагнула вникати в суть речей, не цікавилася точними знаннями. Такі майже всі чуттєві люди. Вони ніжаться в променях сонця, упиваються барвами, розкішшю, зовнішньою пишнотою і далі цього не йдуть. Точність уявлень потрібна душам войовничим, владним, і в них вона перероджується в прагнення до користолюбства. Владна чуттєвість, що цілком оволодіває людиною, не властива ні активним, ні педантичним натурам.

Сказане вище необхідно пояснити стосовно Ейлін. Несправедливо було б стверджувати, що в той час вона вже була явно чуттєвою натурою. Все це ще дрімало в ній. Зерно не скоро дає урожай. Сповідальня, напівтемрява в суботні вечори, коли церква освітлювалася лише кількома лампадами, промови патера, епитимія, яку він накладає для відпущення гріхів, нашіптування через загразоване віконце — усе це хвилювало її. Гріхів за собою вона не вбачала. Пекло, що очікує грішників, не лякало Ейлін. Докорами сумлін-

ня вона не переймалася. Діди й баби, які шкутильгали до церкви і, бурмочучи слова молитви, перебирали чотки, для неї мало чим відрізнялися від фігур у своєрідному оточенні дерев'яних ідолів, покликаних підкреслювати святість хреста. Їй подобалося, особливо у віці чотирнадцяти-п'ятнадцяти років, сповідатися, прислухаючись до голосу духівника, котрий всі свої настанови починав словами: «Так от, улюблена дитино моя...» Один старенький патер-француз, який сповідав вихованок монастирського пансіону, своєю добротою і м'якістю особливо зворушував Ейлін. Його благословення звучало щиро, щиріше, ніж її молитви, які вона читала квапливо і не уважно. Пізніше її уявою заволодів молодий патер церкви Св. Тимофія – отець Давид, рум'яний здоровань із завитком чорного волосся на лобі, який не без хизування носив свій пастирський головний убір. По неділях він проходив між лавами, рішучими, величними помахами руки кроплячи паству святою водою. Він вислуховував сповідь, і Ейлін любила іноді пошепки повірити йому свої «гріховні» помисли, що спадали їй на думку, намагаючись при цьому вгадати, що думає про неї духівник. Як би вона того не бажала, вона не могла бачити в ньому представника божественної влади. Він був занадто молодий, надто звичайний. І в її манері із захватом розповідати про себе, а потім сумирно, з видом розкаяної грішниці, прямувати до виходу, було щось підступне, завзяте і дражливе. У школі Св. Агати вона вважалася «важкою» вихованкою, бо, як незабаром поміти-

ли добрі сестри, була занадто життєрадісна, надто сповнена енергії, щоб підкорятися чужій волі.

— Ця міс Батлер, — сказала одного разу абатиса сестрі Семпронії, безпосередній наставниці Ейлін, — дуже жвава дівчина. Ви зазнаєте з нею чимало клопоту, якщо не виявите досить такту. Як на мене, вам треба піти на дрібні поступки. Так ви, напевно, більшого від неї доможетеся.

Відтоді сестра Семпронія намагалася вгадувати бажання Ейлін, а часом навіть їм потурала. Але і це не завжди вдавалося черниці — дівчина була сповнена усвідомлення батьківського багатства і своєї переваги над іншими. Щоправда, іноді у неї раптом виникало бажання з'їздити додому, або ж вона просила у сестри-наставниці дозволу поносити її чотки з великих намистин з хрестом з чорного дерева і срібною фігуркою Христа — в пансіоні це вважалося великою пошаною. Подібні переваги, а також інші: дозвіл прогулюватися в суботу ввечері монастирськими землями, рвати скільки завгодно квітів, мати кілька зайвих суконь, носити прикраси — пропонувалися їй у винагороду, аби вона тихо поводитися в класі, тихо ходила і тихо розмовляла (наскільки це було в її змозі!), не забиралася в дортуар до інших дівчат після того, як гасили світло і, раптово перейнявшись ніжністю до тієї чи іншої сестри-виховательки, не душила її в обіймах. Ейлін любила музику і дуже хотіла займатися живописом, хоча ніяких здібностей до живопису у неї не було. Книги, здебільшого романи, теж цікавили її, але дістати їх було ні-

де. Все інше – граматику, правопис, рукоділля, закон Божий і загальну історію – вона ненавиділа. Правила доброго тону – це, мабуть, ще було цікаво. Їй подобалися химерні реверанси, яких її вчили, і вона часто думала про те, як буде вітати гостей, повернувшись до рідної домівки.

Коли Ейлін тільки вступила в життя, всі тонкі відмінності у становищі окремих верств місцевої громади почали її хвилювати; вона прагнула, аби батько побудував гарний особняк, на зразок тих, які вона бачила у інших, і відкрив їй дорогу в суспільство. Бажання це не збулося, і тоді всі її помисли звернулися до коштовностей, верхових коней, екіпажів і, звісно, на вбрання – все, що вона могла мати натомість. Будинок, у якому вони жили, не дозволяв влаштовувати великі прийоми, і Ейлін вже у вісімнадцять років спізнала муки враженого самолюбства. Вона жадала іншого життя! Але як їй було здійснити свої мрії?

Кімната Ейлін, повна модних одяганок, красивих дрібничок, коштовностей (прикрашатись якими їй випадало лише зрідка), черевичків, панчіх, білизни і мережив, могла б бути зразком для вивчення слабкостей нетерплячої і гордовитої натури. Ейлін знала всі марки парфумів і косметики (хоча остання їй була зовсім непотрібна) і щедро скуповувала те й інше. Акуратність не була її прикметною рисою, а показну розкіш вона дуже любила. Пишне нагромадження порт'єр, фіранок, дрібничок і картин в її кімнаті погано поєднувалося з усім іншим оздобленням будинку.

Ейлін завжди викликала у Ковпервуда уявлення про незагнуждану норавливу конячку. Він нерідко зустрічав її, коли вона ходила з матір'ю по магазинах або ж каталася з батьком, і його незмінно смішив і тішив знущдений тон, яким вона розмовляла з ним.

– О Господи! Як нудно жити на світі! – говорила вона, тоді як насправді кожна мить життя для неї була сповнена трепетної радості. Ковпервуд точно охарактеризував її духовну сутність: дівчина, в якій життя б'є ключем, романтична, захоплена думками про кохання і про все, що несе в собі любов. Коли він дивився на неї, йому здавалося, що він бачить цілковиту досконалість, яку могла б створити природа, якби спробувала створити щось фізично ідеальне. У нього промайнула думка, що незабаром якийсь щасливчик одружиться з нею і забере її з собою. Але той, кому вона дістанеться, змушений буде утримувати її обожнюванням, тонкими лестощами і неослабною увагою.

– Ця маленька нікчема (менше за все вона була нікчемою) уявляє собі, що весь світ в кишені у її батька, – зауважила якось Ліліан в розмові з чоловіком. – Послухати її, то можна подумати, що Батлери ведуть свій рід від ірландських королів! А її удаваний інтерес до музики і до мистецтва просто смішний.

– Ну, не будь аж надто сувора до неї! – дипломатично заспокоював її Ковпервуд (в той час Ейлін уже дуже подобалася йому). – Вона добре грає, і у неї приємний голос.

– Це так, але справжнього смаку у неї нема. Та й звідки йому взятися? Досить подивитися на її батька і матір!

– Знаєш, я особисто не бачу в ній нічого поганого, – стояв на своєму Ковпервуд. – У неї весела вдача, і вона досить вродлива. Звісно, вона ще зовсім дитина і трохи пихата, але це у неї минеться. До того ж вона не дурна і енергійна.

Ейлін (він це знав) була дуже прихильна до нього. Він їй подобався. Вона любила грати на роялі і співати, буваючи у нього в будинку, причому співала лише в його присутності. Його впевнена, тверда хода, сильне тіло і красива голова – все приваблювало її. Незважаючи на свою метушливість і свій егоцентризм, вона часом трохи ніяковіла перед ним. Але зазвичай в його присутності вона ставала особливо веселою і чарівною.

Найбезнадійніша справа у світі – намагатися точно визначити характер людини. Кожна особистість – це клубок протиріч, а тим більше – особистість обдарована.

Тому неможливо вичерпно описати Ейлін Батлер. Розум у неї, безсумнівно, був, хоча не відшліфований і наївний, а також сила характеру, що його трохи приборкували погляди і умовності сучасного їй суспільства. Однак часом ота її вдача проявлялася стихійно і швидше позитивно, ніж негативно.

Їй щойно виповнилося вісімнадцять років, і такій людині, як Френк Ковпервуд, вона здавалася чарівною. Вся її істота була перейнята тим, чого він раніше не бачив у жодній жінці і ніколи від жодної з них свідомо не вимагав, – жвавистю і

життєрадісністю. Але жодна дівчина або жінка з тих, кого він коли-небудь знав, не мала цієї вродженої життєвої сили. Її волосся, рудувато-золотаве – власне, кольору червоного золота з ледь помітним рудуватим відтінком, – хвилями піднімалося над чолом і вузлом спадало на потилицю. У неї був бездоганної форми ніс – прямий, з маленькими ніздрями, і очі – великі, з хвилюючим і чуттєвим блиском. Ковпервуду подобався цей блакитно-сірий – ближче до блакитного – відтінок. Її туалети мимоволі викликали в пам'яті браслети на зап'ястях, на ногах, сережки та нагрудні чаші одалісок, хоча нічого подібного вона, звісно, не носила. Через багато років Ейлін зізналася йому, що із задоволенням пофарбувала б нігті і долоні в колір карміну. Здорова і сильна, вона завжди цікавилася, що думають про неї чоловіки, і якою вона видається їм у порівнянні з іншими жінками.

Роз'їжджати в екіпажах, жити в красивому особняку на Джирард-авеню, бути в таких будинках, як будинок Ковпервуда, – все це значило для неї дуже багато. Але вже і в тому віці вона розуміла, що сенс життя – не лише в цих привілеях. Живуть же люди, і не маючи їх.

І все ж багатство і перевага над іншими паморочили їй голову. Сидячи за роялем, катаючись, гуляючи або стоячи перед дзеркалом, вона була сповнена усвідомлення своєї краси, чарівності, усвідомлення того, що це означає для чоловіків, і яку заздрість вселяє жінкам. Часом споглядаючи бідних, плоскогрудих і некрасивих дівчат, вона переймалася

жалістю; іноді в ній спалахувала незрозуміла неприязнь до якої-небудь дівчини або жінки, що наслідувалася змагатися з нею красою або становищем у суспільстві. Траплялося, що дочки із відомих родин, зустрівшись з Ейлін у розкішних магазинах на Честнат-стрит або на прогулянці в парку, верхи або в екіпажі, задирали носи на доказ того, що вони краще виховані і що це їм відомо. При таких зустрічах обидві сторони обмінювалися нищівними поглядами. Ейлін прагнула проникнути у вищий світ, хоча хлюстуваті молодики з цього кола анітрохи не приваблювали її. Вона мріяла про справжнього чоловіка. Час від часу їй траплявся юнак «нібито відповідний», але зазвичай це були знайомі її батька, дрібні політичні діячі або члени місцевих законодавчих зборів, що стояли не вище на соціальній драбині, тому вона швидко втрачала до них будь-який інтерес, і вони набридали їй. Старий Батлер не знав нікого зі справді вишуканого товариства. Але містер Ковпервуд... він здавався таким вишуканим, сильним і стриманим. Часом, дивлячись на місіс Ковпервуд, Ейлін часто думала, якою, напевно, щасливою є його дружина...

Швидке просування Ковпервуда, голови фірми «Ковпервуд і Ко», що послідувало за блискучою операцією з позикою, привело його зрештою до зустрічі з людиною, котра значно вплинула на його життя в моральному, фінансовому і в багатьох інших розуміннях. Це був Джордж Стінер, новий міський скарбник, іграшка в руках інших, який і став важливою персоною саме через свою слабку волю. До призначення на цю посаду Стінер працював дрібним страховим агентом і комісіонером з продажу нерухомого майна. Таких людей, як він, тисячі на кожному кроці – жодної прозорливості, справжньої тонкості розуму, без винахідливості, без будь-яких обдарувань. За все своє життя він не висловив жодної свіжої думки. Щоправда, ніхто не міг би назвати його поганою людиною. Зовнішність у нього була якась непримітна, сіра, безнадійно буденна, але пояснювалося це не стільки його зовнішнім, скільки внутрішнім світом. Блакитно-сірі водянисті очі, рідке світле волосся, безвільні, невиразні губи. Стінер був досить високий – майже шести футів на зріст, досить плечистий, але весь якийсь незграбний. Він мав звичку злегка сутулитися, а черевце у нього трохи видавалося наперед. Мова його складалася з суцільних загальних штампів – газетні й обивательські теревені та комерційні плітки. Знайомі і сусіди ставилися до нього непогано. Його вважали чес-

ним і добрим (зрештою, таким він, мабуть, і був). Дружина його і четверо дітей були невиразні й незначні, якими зазвичай бувають дружини і діти у подібних людей.

Попри все це (а з погляду політики, мабуть, саме завдяки цьому) Джордж Стінер тимчасово опинився в центрі суспільної уваги, чому сприяли відомі політичні методи, що вже з півсотні років практикувалися в Філадельфії. По-перше, Стінер дотримувався тих же політичних поглядів, що і панівна партія; члени міської ради і очільники його округу знали його як віддану людину, до того ж вельми корисну при зборі голосів під час передвиборних кампаній. По-друге, хоча він нікуди не годився як оратор, бо не міг вичавити з себе жодної оригінальної думки, його можна було посилати від домівки до домівки – дізнаватися про настрої бакалійників, ковалів або м'ясників; він з усіма заводив дружбу і в результаті міг досить точно передбачити результати виборів. Більше того, його можна було «начинити» кількома затертими фразами, які він і твердив день у день, наприклад: «Республіканська партія (вона щойно виникла, але вже стояла при владі в Філадельфії) потребує вашого голосу. Не можна допустити до управління штатом цих шахраїв-демократів». Чому не можна – Стінер навряд чи міг би пояснити. Вони відстоюють рабство. Обстоюють свободу торгівлі¹⁵. Йому ніколи й

---

¹⁵ Мешканці Півдня (і демократична партія, яка їх підтримувала) вимагали свободи торгівлі, вигідної для експорту бавовни; мешканці Півночі (і республіканська партія), навпаки, наполягали на протекціонізмі та високому ввізному миті, щоб захистити промисловість від європейської конкуренції.

на думку не спадало, що все це аж ніяк не стосується виконавчих і фінансових органів міста Філадельфії. Винні демократи в цих гріхах чи не винні – що від цього змінювалося?

Політичними долями міста в ті часи верховодили такий собі Марк Сімпсон, сенатор Сполучених Штатів, Едвард Мелія Батлер і Генрі Молленгауер, багатий торговець вугіллям та фінансовий ділок. У них був цілий штат агентів, поплічників, донощиків і підставних осіб. Серед цих людей значився і Стінер – дрібне коліщатко в закулісній машинерії їхніх політичних інтриг.

Навряд чи така людина могла бути обраною скарбником в іншому місті, але населення Філадельфії вирізнялося дивовижною байдужістю до всього на світі, крім своїх повсякденних клопотів. Переважна кількість жителів (за рідкісним винятком) не мала власних політичних поглядів. Політика була віддана на відкуп низці ділків. Посади розподілялися між тими чи іншими особами, тими чи іншими групами в нагороду за надані послуги. Ну та хто не знає, як твориться така «політика»?

Отже, з плином часу Джордж Стінер став *persona grata*¹⁶ в очах Едварда Стробіка, який став спершу членом муніципалітету, а відтак – ватажком свого округу і, нарешті, головою муніципалітету (а в приватному житті – власником каменоломні і цегельного заводу). Стробік був прихвостнем Генрі Молленгауера – найдосвідченішого і найбільш хижого

---

¹⁶ Поважна особа (лат.)

з цієї трійки політичних лідерів. Коли Молленгауер користолюбно домагався чогось від муніципалітету, Стробік був покірним знаряддям у його руках. За вказівкою Молленгауера Стінер був обраний до муніципалітету, а оскільки він слухняно віддав свій голос за того, за кого йому наказали, то його зробили помічником завідувача дорожнім управлінням.

Тут він опинився у полі зору Едварда Мелії Батлера і почав надавати йому невеликі послуги. Дещо пізніше політичний комітет республіканської партії з Батлером на чолі вирішив, що на посаді міського скарбника потрібна людина м'яка, слухняна і водночас безумовно віддана. Ось таким чином ім'я Стінера потрапило до виборчого бюлетеня. Стінер слабко розбирався у фінансових питаннях, хоча і був чудовим бухгалтером. Але хіба юрисконсульт Ріган (таке ж безсловесне знаряддя в руках всемогутнього тріумвірату) не міг у будь-який час зарадити йому корисною порадою? Звичайно, міг. Отже, проведення кандидатури Стінера труднощів не викликало. Потрапити в список кандидатів було все одно, що бути обраним. І після кількох тижнів виснажливих публічних виступів, коли він, затинаячись, белькотів заявлені фрази про те, що Філадельфії понад усе необхідно чесне міське самоврядування, Стінера офіційно призначили на посаду. От і все.

Питання про те, наскільки адміністративні і фінансові можливості Джорджа Стінера відповідали цій посаді, не відігравало би ніякої ролі, якби Філадельфія (як жодне інше мі-

сто) не страждала на той час від украй невдалої фінансової системи або, точніше, від повної її відсутності. Річ у тім, що податковому уповноваженому і скарбникові надавалося право накопичувати і зберігати кошти, що належали місту – поза міськими сейфами, причому ніхто з них навіть не вимагав, щоб ці гроші приносили прибуток місту. Згадані посадовці були зобов'язані до моменту звільнення від обов'язків повернути тільки основний капітал.

Ніде не передбачалося, щоб кошти, накопичені таким чином або отримані з будь-якого іншого джерела, зберігалися в недоторканності в сейфах міської скарбниці. Ці гроші могли бути віддані на розмноження, депоновані в банках або використані для фінансування приватних підприємств, аби лише був повернутий основний капітал. Зрозуміло, подібна фінансова політика не була офіційно санкціонована, але про неї знали і політичні кола, і преса, і великі фінансисти. То як же можна було покласти цьому край?

Вступивши в діловий контакт з Едвардом Батлером, Ковпервуд, проти своєї волі і сам зрештою того не усвідомлюючи, був утягнутий в коло безпринципних махінацій. Сім років тому, ідучи з контори «Тай і Ко», він дав собі обітницю ніколи більше не займатися грою на біржі. Тепер же він знову їй віддався, але з іще більшою пристрасстю, бо працював уже на самого себе – на фірму «Ковпервуд і Ко», і горів бажанням задовольнити своїх нових клієнтів – представників могутнього світу, які все частіше і частіше вдавалися до йо-

го послуг. У всіх цих людей водилися статки, нехай навіть незначні. Всі вони роздобували закулісну інформацію і доручали Ковпервуду купувати для них ті чи інші акції під заставу, оскільки його ім'я було знайоме багатьом політичним діячам, і він вважався дуже надійною людиною. Зрештою, він таким і був. Досі він не спекулював і не грав на біржі за власний рахунок. Він навіть часто заспокоював себе думкою, що за всі ці роки жодного разу не виступав на біржі від свого імені, суворо дотримуючись правил обмежуватися виконанням чужих доручень. І ось тепер до нього заявився Джордж Стінер з пропозицією, яку не можна було цілком ототожнювати з біржовою грою, хоча по суті вона нічим від неї не відрізнялася.

Варто одразу пояснити, що ще задовго до Громадянської війни і під час неї в Філадельфії практикувався звичай за нестачі готівкових коштів у скарбниці випускати так звані міські зобов'язання (іншими словами – ті ж векселі), з шести відсотків річних, термін яких спливав іноді за місяць, іноді за три, іноді за шість – залежно від суми та від того, коли, на думку скарбника, місто зможе викупити і погасити ці зобов'язання. Це був звичайний спосіб розплати і з дрібними торговцями, і з великими підрядниками. Але першим – постачальникам міських установ – в разі потреби в готівці доводилося враховувати ці векселі зазвичай з розрахунку дев'яносто за сто, тоді як інші мали можливість почекати і притримати їх до закінчення терміну. Подібна система бу-

ла, звісно, збитковою для дрібного торгового люду, зате дуже вигідна для великих підрядників і банкірських контор. Адже сумнівів у тому, що місто свого часу сплатить за цими зобов'язаннями, бути не могло, а при такій абсолютній їх надійності шість відсотків річних були чудовим приварком. Скуповуючи зобов'язання у дрібних торговців по дев'яносто центів за долар, банки і маклери (якщо вони лише мали можливість почекати) зрештою загібали значні суми.

Спочатку міський скарбник, імовірно, не мав наміру завдавати збитків комусь зі своїх співгромадян (можливо, тоді у скарбниці дійсно не було готівки для виплати). Однак згодом випуск цих зобов'язань вже нічим не виправдовувався, бо міське господарство могло б вестися економніше. Але на той час ці зобов'язання, як легко можна собі уявити, вже стали джерелом чималих баришів для власників маклерських контор, банкірів і значних спекулянтів, а тому випуск їх незмінно передбачався фінансовою політикою міста.

Однак і в цієї справи був тіньовий бік. Щоб використовувати ситуацію з найбільшим для себе зиском, великий банкір, власник зобов'язань, мав бути ще й «своєю людиною», тобто перебувати в добрих стосунках з політичною верхівкою міста; інакше, коли б у нього виникла потреба в готівці, і він прийшов зі своїми зобов'язаннями до міського скарбника, то виявилося б, що розрахунок за ними здійснений бути не може. Але варто було йому передати їх якомусь банкіру або маклеру, що близько стояв до клану правителів, – тоді

інша річ! Міська скарбниця негайно знаходила кошти для їх оплати. Або ж, якщо це влаштовувало маклера або банкіра – зрозуміло, «свого», – термін дії векселів, виданих на три місяці, які вже підлягали викупу, пролонговувався ще на багато років, і за ними, як і раніше, виплачувалося шість відсотків річних, навіть якщо місто й мало кошти для їх погашення. Отак тривало таємне і злочинне пограбування міської каси. «Немає грошей!» – ця формула покривала всі махінації. Широка громадськість нічого не знала. Та й звідки їй було знати? Газети не виявляли достатньої пильності, оскільки багато хто з них були на підкупі у тієї ж владної кліки. З людей, що мали хоч якусь політичну вагу, не висувалися наполегливі і переконані борці проти цих зловживань. За час війни загальна сума непогашених міських зобов'язань з виплатою шести відсотків річних зросла до двох з гаком мільйонів доларів, і справа повернула на лихе. Окрім того, деякі з вкладників надумали вимагати свої гроші назад.

І ось для покриття цієї простроченої заборгованості і для того, щоб усе знову було «тишком-нишком», міська влада вирішила випустити позику приблизно на два мільйони доларів – потреби в особливій точності щодо суми не було – у вигляді процентних сертифікатів¹⁷ номіналом по сто доларів, що підлягали викупу частинами, через шість, дванадцять і вісімнадцять місяців. Сертифікати, для викупу

---

¹⁷ Сертифікати – у цьому значенні – білети, облігації позики.

яких виділявся амортизаційний фонд¹⁸, надходили у відкритий продаж, а на виручені за них кошти передбачалося викупити давно прострочені зобов'язання, що останнім часом викликали стільки небажаних розмов.

Цілком очевидно, що вся ця комбінація зводилася до того, щоб відібрати в одного і віддати іншому. Фактично ні про який викуп прострочених зобов'язань не могло бути й мови. Весь задум полягав у тому, щоб фінансисти з тієї ж кліки, як і раніше, могли патрати міську казну: сертифікати продавалися «кому слід» по дев'яносто за сто і навіть нижче, під приводом того, що на відкритому ринку для них немає збуту через малу кредитоспроможність міста. Почасти так воно і було. Війна щойно скінчилася. Гроші були в ціні. Капіталісти могли де завгодно отримати більш високі відсотки, якщо їм не надавати сертифікатів міської позики по дев'яносто доларів. Але невелика група політиканів, не причетних до міської адміністрації, котрі насторожено ставилися до її діяльності, а також низка газет і деякі фінансисти, які стояли осторонь політики, під впливом загального підйому патріотизму в країні наполягали на розміщенні позики альпарі. Тому до постанови про випуск позики довелося додати відповідний пункт.

Певна річ, що ця обставина розладнала таємну змову політиків і фінансистів, котрі сподівалися одержати сертифікати позики по дев'яносто доларів. Так чи інакше, свої

---

¹⁸ Фонд, призначений для погашення боргу.

грошенята, які застрягли в прострочених зобов'язаннях міста, що не купувало їх за браком коштів, треба було видряпувати. Залишався один вихід – знайти маклера, обізнаного в усіх тонкощах біржі. Цей маклер, взявшись за розповсюдження нової міської позики, надав би їй видимості вигідного капіталовкладення і таким чином збув би сертифікати на сторону по сто доларів за штуку. Надалі ж, якби позика впала в ціні – а це було неминуче, – вони могли скупити скільки завгодно сертифікатів і при першій-ліпшій нагоді пред'явити їх місту до оплати за номінальною вартістю.

Джордж Стінер, який саме в цей час вступив на пост міського скарбничого і не мав достатніх фінансових можливостей для вирішення такої складної проблеми, неабияк непокоївся. Генрі Молленгауер, власник безлічі старих міських зобов'язань, котрий бажав тепер отримати свої гроші для вкладення їх у багатонадійні підприємства на Заході, зробив візит Стінеру, а також меру міста (разом з Сімпсоном і Батлером він входив до складу «великої трійки»).

– Я вважаю, що час вже якось виплутуватися зі становища з цими простроченими зобов'язаннями, – заявив він. – У мене їх накопичилося на величезну суму, та й у інших теж. Ми довгий час допомагали місту, не кажучи ні слова, але тепер потрібно нарешті діяти. Містер Батлер і містер Сімпсон дотримуються тієї ж думки. Чи не можна пустити сертифікати нової позики в котирування на фондовій біржі і таким шляхом реалізувати гроші? Спритний маклер міг би підня-

ти їх до паритету.

Стінер був надзвичайно втішений візитом. Молленгауер рідко обтяжував себе появою на людях і вже якщо робив це, то з розрахунком на відповідний ефект. Тепер він побував ще у мера міста і у голови міської ради, тримаючись в розмові з ними, як і зі Стінером, зарозуміло, неприступно і непроникно. Хіба не були вони для нього просто хлопчиками на побігеньках?

Для того щоб усвідомити собі, чим був викликаний інтерес Молленгауера до Стінера і наскільки велике значення мали його візит до нього і подальші дії скарбничого, необхідно окинути оком політичну ситуацію, що передувала описуваним подіям. Хоча Джордж Стінер і був певною мірою поплічником і ставлеником Молленгауера, але той знав його лише поверхово. Щоправда, він кілька разів бачив Стінера і дещо чув про нього, але на внесення його імені в кандидатський список погодився лише через умовляння своїх наближених, які запевняли, що Стінер – «чудовий хлопець» – ніколи не вийде з-під контролю, нікому не заподіє жодних клопотів і таке інше. Молленгауер і раніше, за іншої місцевої влади, підтримував зв'язок з міською скарбницею, але завжди настільки обережно, що ніхто не міг цього викрити. Він був занадто помітною фігурою і в політичному, і в фінансовому світі. Проте його анітрохи не збентежив план, придуманий якщо не Батлером, то Сімпсоном: за допомогою підставних осіб з політичного і комерційного світу потихеньку,

без скандалу, викачати все, що можна, з міської скарбниці. Отже, вже за кілька років до описуваних нами подій для цієї мети була створена особлива агентура: голова міської ради Едвард Стробік, тодішній мер міста Ейса Конклін, олдермени Томас Вайкрофт, Джейкоб Хармон і багато інших. Вони організували низку фірм під найрізноманітнішими фіктивними назвами, які торгували всім, що могло знадобитися для міського господарства, – дошками, камінням, залізом, сталлю, цементом тощо – зрозуміло, з величезною вигодою для тих, хто переховувався за цими вигаданими назвами. Це рятувало місто від клопотів, пов'язаних з пошуком чесних і сумлінних постачальників.

Оскільки подальша розповідь про Ковпервуда буде пов'язана щонайменше з трьома з цих «фірм», слід коротко описати їх діяльність. Очолював їх Едвард Стробік, один з найбільш енергійних поплічників Молленгауера; це був спритний і пронозуватий чоловік років тридцяти п'яти, худий, чорнявий, кароокий, з величезними чорними вусами. Одягався він елегантно і вигадливо – смугасті штани, білий жилет, чорна візитівка і шовковий циліндр. Черевики незвичайно химерного фасону завжди були начищені до блиску. Своєю бездоганною зовнішністю він заслужив прізвисько «жевжик». Разом з тим це був досить здібний чоловік, і багато хто його поважав.

Двоє з колег – містери Томас Вайкрофт і Хармон – не відрізнялися такою приємною і чарівливою зовнішністю.

Хармон, котрий у суспільстві на всіх наводив нудьгу, дуже непогано розбирався в фінансових питаннях. Довготелесий і рудуватий, із карими очима, він, попри свою меланхолійну зовнішність, був вельми метикований і завжди готовий пуститися на будь-яку аферу не дуже великого масштабу і досить безпечну з погляду кримінального кодексу. Він не був особливо хитрий, але, як би там не було, хотів висунутися.

Томас Вайкрофт, останній член цього корисного, але не надто поважного тріумвірату – високий сухорлявий чоловік із виснаженим, землистим обличчям і глибоко посадженими очима, – незважаючи на свою непоказну зовнішність, мав неабиякий розум. За професією ливарник, він потрапив у політичні діячі випадково, як і Стінер, адже зумів стати у нагоді. Йому вдалося призбирати невеликий капітал завдяки участі в очолюваному Стробіком тріумвіраті, який займався всілякими й досить своєрідними справами, про які йтиметься нижче.

Фірми, організовані підручними Молленгауера ще при старому складі муніципалітету, торгували м'ясом, будівельними матеріалами, ліхтарними стовпами, щебенем – усім, що могло знадобитися міському господарству. Підряд, запланований містом, не підлягав анулюванню, але щоб отримати його, необхідно спершу «підмазати» декого з членів міського самоврядування, а для цього потрібні гроші. Фірма зовсім не зобов'язана сама займатися забоєм худоби або відливкою ліхтарних стовпів. Вона повинна лише організувати

цю справу, отримати торговий патент, домогтися від міського самоврядування підяду на поставку (про що вже, звісно, подбають Стробік, Хармон і Вайкрофт), а тоді передоручити певний підряд власникам бійні або ливарного заводу, які будуть постачати усе необхідне, виділивши посередницькій фірмі відповідну частку прибутку. Частка ця, в свою чергу, буде розділена і частково передана Молленгауеру і Сімпсону під виглядом добровільної пожертви на потреби очолюваного ними політичного клубу або об'єднання. Все це робилося дуже просто і до певних меж цілком законно. Власник бійні або ливарного заводу навіть і не мріяв про те, щоб самому домогтися підяду. Стінер або будь-хто інший, хто в цей час відав міською казною і за невисокі відсотки давав у борг гроші, потрібні власнику бійні або ливарного заводу для забезпечення поставки чи для виконання підяду, отримував не лише свої один-два відсотки, які клав у кишеню (адже так робили і його попередники), але ще й неабияку частку прибутків. Як головного помічника Стінеру рекомендували сумирного чоловіка «зі своїх», котрий умів тримати язика за зубами. Скарбничого анітрохи не стосувалося, що Стробік, Хармон і Вайкрофт, діючи в інтересах Молленгауера, час від часу використовували частину запозичених у міста коштів зовсім не на те, для чого вони були взяті. Його справою було позичати їм гроші.

Але подивимося, що ж далі. Ще до того, як Стінер був намічений кандидатом у міські скарбники, Стробік – до речі,

один з його поручителів при здобутті цієї посади (що вже само по собі було протизаконно, адже, згідно з конституцією штату Пенсильванія, жодна офіційна посадова особа не може бути поручителем за іншу) – натякнув йому, що люди, котрі сприяють тому, аби його було обрано, аж ніяк не стануть вимагати від нього чогось незаконного, але він має бути поступливим, не заперечувати проти роздутих міських бюджетів, коротше кажучи, «не кусати руку, що його годує». З не меншою ясністю йому дали зрозуміти, що тільки-но він вступить на посаду, дещо почне перепадати і йому. Як уже говорилося, Стінер все своє життя бідував. Він бачив, що люди, які займалися політиканством, процвітали матеріально, тоді як він, агент зі страхування і продажу нерухомого майна, ледве зводив кінці з кінцями. На його частку дрібного політичного посіпаки випадало багато марудної роботи. Інші політичні діячі обзаводилися прекрасними особняками в нових районах міста, влаштовували розважальні поїздки до Нью-Йорка, Гаррісберга або Вашингтона. У літній сезон вони розважалися в заміських готелях з дружинами або коханками, а йому доступ в коло улюбленців долі був усе ще закритий. Цілком природно, що всі ці обіцянки захопили його, і він був радий старатися. Нарешті і він досягне добробуту.

Коли у нього побував Молленгауер і висловився про необхідність підняти курс сертифікатів міської позики до паритету – хоча ця розмова і не мала прямого стосунку до відносин, які Молленгауер підтримував зі скарбничим через Стробіка

й інших, – Стінер, почувши владний голос господаря, не забарився підписатися під власною політичною догідливістю й кинувся до Стробіка по більш детальну інформацію.

– Як би ви вчинили на моєму місці? – запитав він Стробіка, який вже знав про те, що Молленгауер відвідав скарбничого, але чекав, щоб той сам про це заговорив. – Містер Молленгауер висловив побажання, щоб позика котирувалася на біржі і була доведена до паритету, тобто йшла би по сто доларів за сертифікат!

Ані Стробік, ані Хармон та Вайкрофт не знали, як домогтися того, щоб сертифікати міської позики, які оцінювалися на відкритому ринку в дев'яносто доларів, на біржі продавалися б по сто. Але секретар Молленгауера, якийсь Ебнер Сенгстек, напоумив Стробіка звернутися до молодого Ковпервуда: хоч-не-хоч, а з ним веде справи Батлер, а Молленгауер, мабуть, не наполягає на залученні до цієї справи свого особистого маклера, то чому ж не спробувати Ковпервуда?

Отак і сталося, що Френк отримав запрошення зайти до Стінера. Опинившись у нього в кабінеті і ще не знаючи, що за його спиною ховаються Молленгауер і Сімпсон, він з першого погляду на цього вилицюватого чоловіка, котрий так дивно волочив ногу, зрозумів, що у фінансових справах скарбничий геть не тямить (от би стати при ньому радником, його єдиним консультантом на всі чотири роки!)

– Вітаю, містере Стінер, – м'яко і вкрадливо сказав Ковпервуд, коли той подав йому руку. – Дуже радий з вами по-

знайомитися. Я, звісно, багато чув про вас.

Стінер став довго і нудно викладати Ковпервуду, в чому полягає проблема. Почавши здалека, раз у раз затинаючись, він пояснював, як лякають його майбутні труднощі.

— Головне завдання, наскільки я розумію, полягає в тому, щоб домогтися котирування цих сертифікатів альпарі. Я можу випускати їх будь-якими партіями і так часто, як забажаєте. Наразі я хочу виручити суму, достатню для погашення короткострокових зобов'язань на двісті тисяч доларів, а пізніше — скільки вдасться.

Ковпервуд відчув себе в ролі лікаря, котрий вислуховує пацієнта, який зовсім не хворий, але пристрасно хоче, щоб його заспокоїли, і обіцяє за це великий гонорар. Премудрості фондової біржі були для нього зрозумілі, як ясний день. Він знав, що коли реалізація позики безроздільно потрапить в його руки, і при тім йому вдасться зберегти в таємниці, що він діє в інтересах міста, і якщо, нарешті, Стінер дозволить йому орудувати на біржі в ролі «бика», тобто скуповувати сертифікати для амортизаційного фонду і водночас вміло продавати їх при підвищенні курсу, то він досягне блискучих результатів навіть при найбільшому випуску. Але він повинен розпоряджатися одноосібно і мати власних агентів. В голові його вже виник план, як примусити необачних біржовиків грати на пониження: треба лише змусити їх повірити, що сертифікатів цієї позики в обігу скільки завгодно, і при бажанні вони встигнуть скупити їх. Потім вони схаме-

нуться і побачать, що дістати їх не можна, що всі сертифікати в руках у нього, Ковпервуда! Але він не відразу відкриє свій секрет. О, ні, в жодному разі! Він почне роздувати вартість сертифікатів до паритету, а потім пустить їх у продаж. Отоді-то він і гребоне грошків на цій справі! Ковпервуд був занадто тямущий, аби не здогадатися, що за всим цим ховаються ті ж політичні верховоди міста і що за спиною Стінера стоять люди куди більш кмітливі і значні. Але що з того? Бач, як обережно і хитро вчинили вони, звернувшись до нього через Стінера! Не виключено, що його, Ковпервуда, ім'я починає набувати ваги в місцевих політичних колах. А це чимало обіцяє йому в майбутньому.

– Так от, містере Стінер, – сказав він, вислухавши пояснення скарбничого і довідавшись, яку частину міської позики той хотів би реалізувати протягом найближчого року. – Я охоче візьмуся за цю справу. Але мені потрібен день або два, щоби добряче все обміркувати.

– Авжеж, звичайно, містере Ковпервуд, – з готовністю погодився Стінер. – Поспішати нікуди. Але сповістіть мене, як тільки ви знайдете якесь рішення. До речі, яку ви берете комісію?

– Бачите, містере Стінер, на фондовій біржі існує певна ставка, якої ми, маклери, зобов'язані дотримуватися. Це – чверть відсотка номінальної вартості облігацій або зобов'язань. Щоправда, я, можливо, буду змушений провести ряд фіктивних угод, яких саме – я поясню вам пізніше, – але з

вас я за це нічого не візьму, якщо все це залишиться між нами. Я постараюсь зробити для вас усе, що буде в моїх силах, містере Стінер, – можете не сумніватися. Але дайте мені на роздуми день-два.

Вони потиснули один одному руки і розійшлися: Ковпервуд – задоволений тим, що у нього планувалася значна фінансова оборудка, Стінер – тим, що знайшов людину, на яку можна покластися.

План, розроблений Ковпервудом після декількох днів роздумів, буде цілком зрозумілий кожному, хто хоч трохи тямить у комерційних і фінансових комбінаціях, але залишиться туманним для непосвяченого. Передусім скарбничий мав депонувати міські кошти в конторі Ковпервуда. А далі фактично передати їх в розпорядження останнього або ж занести в його кредит за своїми книгами, з правом отримання в будь-який час певні партії сертифікатів міської позики. Для початку – на двісті тисяч доларів, адже саме таку суму бажано було швидко реалізувати. Після чого Ковпервуд зобов'язувався пустити ці сертифікати в обіг і вжити заходів до того, щоб довести їх до паритету. Тоді міський скарбник мав негайно звернутися до комітету фондової біржі з клопотанням про включення їх до списку цінностей, що котируються. Ковпервуд же збирався застосувати весь свій вплив, щоб прискорити розгляд цього клопотання. Після того як буде отримано відповідний дозвіл, Стінер реалізує через нього (і лише через нього!) всі сертифікати міської позики. Далі Стінер дозволить йому купувати для амортизаційного фонду стільки сертифікатів, скільки Ковпервуд вважатиме за необхідне скупити, щоб підвищити їх ціну до паритету. Щоб домогтися цього (після того як значну кількість сертифікатів позики вже буде пущено в обіг) може виявити-

ся необхідним знову скупити їх значними партіями і потім через деякий час пустити в продаж. Для цього законом, який передбачає продаж сертифікатів лише за номіналом, доведеться певною мірою знехтувати, а це значить, що фіктивні й попередні угоди не будуть прийматися в розрахунок, поки сертифікати не досягнуть паритету.

Ковпервуд розтлумачив Стінеру, що такий план має чимало переваг. З огляду на те, що сертифікати, зрештою, так чи інакше піднімуться до паритету, ніщо не заважає Стінеру, як і будь-кому іншому, закупити їх майже за безцінь на самому початку реалізації позики і притримати, поки вони не почнуть рости в ціні. Ковпервуд охоче відкриє Стінеру кредит на будь-яку суму, з тим, щоб той розраховувався з ним у кінці кожного місяця. При цьому ніхто не зажадає від нього, щоб він дійсно купував сертифікати. Ковпервуд буде вести його рахунок на певну помірну маржу (скажімо, до десяти пунктів). Таким чином, Стінер може вважати, що гроші вже у нього в кишені. І це не враховуючи того, що сертифікати для амортизаційного фонду можна буде закупити дуже дешево, адже Ковпервуд, маючи в своєму розпорядженні основний і резервний випуски позики, викидатиме їх на ринок в потрібній йому кількості саме в такі моменти, коли вирішить купувати, і так чинитиме тиск на біржу. А пізніше ціни вже напевно почнуть підніматися. Якщо тримати неподільно у своїх руках випуск позики, що дає можливість довільно викликати на біржі підвищення і пониження, то можна

не сумніватися, що зрештою місто реалізує всю свою позику альпарі, причому завдяки таким штучним коливанням, очевидно, вдасться ще й непогано заробити. Ковпервуд у сенсі вигоди усю надію покладав саме на цю обставину. За всі дійсно проведені ним операції з продажу сертифікатів позики альпарі місто винагородить його звичайним куртажем (це необхідно, щоб уникнути непорозумінь із біржовим комітетом). Що ж до решти, себто фіктивних угод, до яких не раз доведеться вдаватися, то він сподівається сам винагородити себе за працю, розраховуючи на свої знання біржової гри. Якщо Стінеру завгодно увійти з ним у частку в його біржових оборудках – він буде дуже радий.

Подібна комбінація, туманна для людини необізнаної, абсолютно зрозуміла досвідченому біржовикові. Найрізноманітніші виверти споконвіку практикувалися на біржі, коли справа стосувалася цінностей, що перебувають під неухильним контролем однієї людини або певної групи людей. Ця комбінація нічим не відрізнялася від того, що пізніше вони робили з акціями «Ірі», «Стандард Ойл», «мідними», «цукровими», «пшеничними» і будь-якими іншими. Ковпервуд одним із перших – ще замолоду – зметикував, як влаштовуються такі оборудки. На час його першої зустрічі зі Стінером йому було двадцять вісім років. Коли він востаннє «співпрацював» із ним, йому виповнилось тридцять чотири.

Спорудження будинків для родин старшого і молодого Ковпервудів і переробка фасаду банкірської контори «Ков-

первуд і Ко» швидко просувалися. Фасад контори був виконаний у ранньому флорентійському стилі, з вікнами, що зужувалися догори, з візерунчастими кованими дверима між витонченими різьбленими колонками і карнизом з бурого вапняку. По центру цих витончених і промовистих дверей була майстерно викарбувана тонка ніжна рука із піднесеним палаючим факелом. Елсворт пояснив Ковпервуду, що в давні часи у Венеції таку руку зображували на вивісках обмінних крамниць, але нині первісне значення цієї емблеми забулося.

Приміщення всередині було облаштоване полірованим деревом, візерунок якого відтворював деревний лишай. Вікна виблискували безліччю дрібних гранованих стекол, овальних, довгастих, квадратних і круглих, розташованих за певним, приємним для ока, взірцем. Газові ріжки були зроблені на кшталт римських світильників, а конторський сейф, як це не дивно, слугував окрасою: він стояв у глибині приміщення на мармуровому постаменті, і на його лакованій сріблясто-сірій поверхні було золотом викарбувано: «Ковпервуд і Ко». Усе приміщення, витримане в благородному строгому стилі, водночас свідчило про солідність, процвітання і надійність. Коли будівля була готова, Ковпервуд оглянув її та із задовolenним виглядом похвалив Елсворта:

- Мені подобається! Дуже гарно! Працювати тут – одне задоволення. Якщо і особняки вийдуть такі – це буде чудово!
- Зачекайте хвалити, вони ще не закінчені! Утім, думаю,

що ви будете задоволені, містере Ковпервуд. Мені довелося чимало поламати собі голову над вашим будинком через його невеликі розміри. Будинок вашого батька вдався мені значно легше. Але ваш...

І він почав описувати вестибюль і вітальні – велику і малу, які він мав у своєму розпорядженні. Він обробляв їх так, щоб вони виглядали більш просторими і значними, ніж дозволяли їх скромні розміри.

Коли будівництво було завершено, виявилось, що обидва будинки і справді дуже ефектні, оригінальні і анітрохи не схожі на пересічні особняки по сусідству. Їх розділяла зелена галявина футів двадцяти завширшки. Архітектор, запозичивши дещо від школи Тюдорів, відмовився від тієї химерності, яка стала пізніше відрізняти багато особняків Філадельфії та інших американських міст. Особливо гарними були двері, розташовані в широких, низьких, скупо орнаментованих арках, і три засклених ліхтарі незвичної форми, один – на другому поверсі у Френка, два – внизу, на фасаді батьківської хати. Над фронтонами обох будинків виднілися коники дахів: два у Френка, чотири у його батька. Кожен фасад мав на першому поверсі по вікну в глибокій ніші, утвореній виступами зовнішньої стіни. Ці вікна були захищені з боку вулиці низеньким парапетом, точніше, балюстрадою. На ній можна було поставити горщики з кучерявими рослинами і квітами (що й було зроблено згодом). Тож із вулиці вікна, які потопали у зелені, виглядали особливо приємно. В глибині

ніш Ковпервуди розставили стільці.

На нижньому поверсі обох будинків були облаштовані зимові сади – один навпроти одного, а посеред спільного дворука – білий мармуровий фонтан восьми футів діаметром, з мармуровим купідоном, на якого спадали струмені води. Цей дворик, обнесений високим, із проймами, парканом із зеленувато-сірої цегли, спеціально обпаленої в тон граніту, з якого був складений будинок, облицьований був ззовні білим мармуром. Дворик був весь засіяний зеленою шовковистою травою і справляв враження м'якого зеленого килима. Обидва будинки, як це і було заплановано з самого початку, поєднувалися галереєю із зеленими колонками, яку скрили на зиму.

Тепер Елсворт вже взявся обробляти і обставляти кімнати в стилі різних епох, що неабияк вплинуло на художні смаки Френка Ковпервуда і розширило його уявлення про великий світ мистецтв. Вельми повчальні і цінні були для нього довгі бесіди з Елсвортом про стилі й види архітектури та меблів, про різні породи дерева, про різноманітність орнаментів, якість тканин, виняткове значення завіс і порт'єр, про розстановку меблів і всілякі види паркету. Елсворт, поряд з архітектурою, вивчав також декоративне мистецтво і багато розмірковував щодо художніх уподобань американців: смак цей, як він вважав, мав неабияк розвинутися з часом. Молодому архітектору страх як набридло поширене тоді романське поєднання заміської вілли з особняком. Настав час для

чогось нового. Він і сам ще не усвідомив, яким буде це нове, але поки що радів вже із того, що спроектовані ним для Ковпервудів будинки були оригінальні, прості і приємні для ока. Завдяки цим якостям вони вигідно виділялися на тлі архітектури всієї вулиці.

У будинку Френка, за задумом Елсворта, на нижньому поверсі містилися: їдальня, зал, зимовий сад і буфетна, а також головний вестибюль, внутрішні сходи і гардеробна під нею; на другому – бібліотека, велика і мала вітальні, робочий кабінет Ковпервуда і будуар Ліліан, що з'єднувався з туалетною і ванною.

На третьому поверсі, майстерно спланованому й обладнаному ванними і гардеробними кімнатами, розташовувалася дитяча, приміщення для прислуги і кілька кімнат для гостей.

Елсворт знайомив Ковпервуда з ескізами меблів, порт'єр, шафок, тумбочок і роялів найвишуканіших форм. Вони удвох обговорювали різні способи обробки дерева – жакоб, маркетрі, буль, а також всілякі його сорти: рожеве, червоне, горіх, англійський дуб, клен, «пташине око». Елсворт пояснював, якої майстерності вимагає виготовлення меблів «буль», і яка недоцільна вона в Філадельфії: бронзові або черпахові інкрустації стовбурчаться від спеки і вогкості, а потім починають пузиритися і тріскатися. Розповідав він і про складність і дорожнечу деяких видів обробки, і врешті-решт запропонував позолочені меблі для великої вітальні, гобеленові панно для малої, французький ренесанс для їдальні та

бібліотеки, а для інших кімнат – «пташине око» (подекуди блакитного кольору, іноді природного забарвлення), а також легкі меблі з різьбленого горіха. Портъери, шпалери і килими, на його думку, мали гармоніювати з оббивкою меблів, але не зовсім збігатися з нею за тоном. Рояль і нотна шафка в малій вітальні, а також гірки, шафки і тумби в залі він рекомендував (якщо Френка не відлякає дорожнеча) все-таки обробити в стилі «буль» або «маркетрі».

Елсворт радив ще замовити рояль трикутної форми, оскільки чотирикутний досить похмурий. Ковпервуд слухав його, як зачарований. В його уяві вже вимальовувався будинок – благородний, затишний, витончений. Картини – якщо він побажає мати їх – мають бути вставлені в масивні різьблені золочені рами. А якщо він вирішить облаштувати цілу картинну галерею, то під неї можна пристосувати бібліотеку, а книги розмістити у великій вітальні на другому поверсі, розташованій між бібліотекою і малою вітальнею. (Пізніше, коли у Френка розвинулася справжня любов до живопису, він здійснив цей задум.)

Відтоді в ньому прокинувся жвавий інтерес до витворів мистецтва і до художніх виробів – картин, бронзи, різьблених дрібничок і статуеток, якими він заповнював шафки, тумби, столики й етажерки свого нового будинку. У Філадельфії взагалі важко було дістати справжні витончені речі такого ґатунку, а в магазинах їх зовсім не було. Щоправда, багато приватних будинків рясніли чарівними дрібничками,

привезеними з далеких подорожей, але у Ковпервуда поки що було мало зв'язків з «кращими сім'ями» міста. У ті часи славилися два американських скульптори: Пауерс і Хосмер (у Френка були їхні твори). Але, за словами Елсворта, це було далеко не останнє слово в мистецтві, і він радив придбати копію якоїсь античної статуї. Зрештою, Ковпервуду вдалося купити голову Давида роботи Торвальдсена, від якої він був у захваті, і кілька пейзажів Хента, Сюллі і Харта, що певною мірою передавали дух сучасності.

Такий будинок, безсумнівно, накладав відбиток на своїх мешканців. Загалом ми вважаємо себе індивідуумами, що стоять поза цим і навіть вище впливу наших осель і речей; але між ними і нами існує ледь вловимий зв'язок, завдяки якому речі так само відображають нас, як ми відображаємо їх. Люди і речі взаємно передають одне одному свою гідність, свою витонченість і силу: краса чи її протилежність, немов човник на ткацькому верстаті, снують від одних до інших. Спробуйте перерізати нитку, відокремити людину від того, що по праву належить їй, що вже стало для неї невіддільним, і перед вами виникне безлика постать (щасливець чи невдаха?), павук без павутини, який вже не стане самим собою до-ти, поки йому не повернуть його права і привілеї.

Дивлячись, як росте його новий будинок, Ковпервуд переймався усвідомленням своєї значущості, а стосунки, що несподівано зав'язалися у нього з міським скарбничим – були як широко відчинені двері в світ удачі. Він роз'їжджав мі-

стом в колясці, запряжений двома породистими гнідими кониками, чиї лискучі крупи і до блиску начищена зброя свідчили про дбайливу опіку конюха і кучера. Елсворт вже будував простору стайню в провулку, позаду нових будинків, для спільного користування обох сімей. Френк обіцяв дружині, як тільки вони влаштуються в своєму новому житлі, купити їй «вікторію», – так називався в ті часи відкритий і низький чотириколісний екіпаж, – адже їм доведеться багато їздити. Вони будуть давати вечори – йому необхідно розширювати коло своїх знайомств. Разом з сестрою Анною і братами Джозефом і Едвардом вони будуть користуватися для прийомів обома будинками. Чому б Анні не підшукати блискучу партію? Треба сподіватися, що Джо і Ед теж зможуть вигідно одружитися, адже тепер зрозуміло, що в комерції вони багато не досягнуть. Але в будь-якому разі вони можуть спробувати.

– Хіба тобі самій все це не до вподоби? – запитав Френк після розмови про прийоми.

Ліліан мляво посміхнулася.

– Я спробую, – відповіла вона.

Невдовзі після угоди між скарбничим Стінером і Ковпервудом складний політико-фінансовий механізм запрацював з метою здійснення своїх задумів. Двісті тисяч доларів у шестивідсоткових сертифікатах, які підлягали погашенню за десять років, були записані за книгами міського самоврядування на рахунок банкірської контори «Ковпервуд і Ко». Ковпервуд став пропонувати позику невеликими партіями за ціною, що перевищувала дев'яносто доларів. При цьому він усіма способами намагався переконати людей, що таке розміщення капіталу обіцяє великий зиск. Курс сертифікатів поступово підвищувався, і Френк збував їх усе в більший кількості, поки, нарешті, вартість їх не зросла до ста доларів, і весь випуск на суму в двісті тисяч доларів (дві тисячі сертифікатів) не розійшовся дрібними партіями. Стінер був задоволений. Двісті сертифікатів, що були закріплені за ним і продані по сто доларів за штуку, принесли йому дві тисячі доларів баришу. Це був бариш незаконний, нажитий нечесним шляхом, але сумління не дуже дошкуляло Стінерові. Та й навряд чи воно в нього було. Стінер мріяв про щасливе майбутнє.

Важко пояснити, яка невидима, але могутня сила зосередилася таким чином у руках Ковпервуда. Варто нагадати, що йому минув лише двадцять дев'ятий рік. Уявіть собі

людину, від природи обдаровану талантом фінансиста, який маніпулює величезними сумами під виглядом акцій, сертифікатів, облігацій та готівки так само вільно, як хтось маніпулює шашками або шахами на дошці. А ще краще – уявіть собі майстра, який опанував усі таємниці шахової гри, – славетного шахіста з тих, котрі, сидячи спиною до дошки, грають одночасно з чотирнадцятьма партнерами, по черзі оголошують ходи, пам'ятають розташування всіх фігур на всіх дошках і незмінно виграють. Звісно, на той час Ковпервуд ще не був таким вправним, та все ж це порівняння цілком доречне. Чуття підказувало йому, що робити з грошима, – він умів депонувати їх в одному місці готівкою і водночас використовувати їх для кредиту і як базу для оборотних чеків у багатьох інших місцях. В результаті обдуманого, послідовного проведення подібних операцій він уже отримав купівельну спроможність, що разів у десять, а то й у дванадцять перевищувала початкову суму, котра втрапила йому до рук. Ковпервуд інстинктивно засвоїв принципи гри на підвищення і на пониження. Він не лише точно знав, якими способами день у день, рік у рік він буде підкоряти своїй волі зниження і підвищення курсу міських сертифікатів (зрозуміло, якщо йому вдасться зберегти свій вплив на скарбничого), але також як за допомогою цієї позики заручитися в банках таким кредитом, який йому раніше і не снився. Одним із перших скористався ситуацією банк його батька і розширив кредит Френкові. Місцеві політичні верховоди і ділки – Молленгау-

ер, Батлер, Сімпсон та інші, – переконавшись в його успіхах, почали спекулювати міською позикою. Ковпервуд став відомий Молленгауеру і Сімпсону якщо не особисто, то як людина, котра зуміла досить успішно повернути угоду з випуском міської позики. Подейкували, що Стінер вчинив дуже мудро, звернувшись до Ковпервуда. Правила фондової біржі вимагали, щоби всі угоди підсумовувалися до кінця дня і балансувалися до кінця наступного. Але домовленість з новим скарбничим позбавляла Ковпервуда дотримання цього правила, і в його розпорядженні завжди був час до першого числа наступного місяця, тобто іноді цілих тридцять днів для того, щоб відзвітувати по всіх угодах, пов'язаних з випуском позики.

Більше того, це, по суті, не можна було навіть назвати звітом, адже всі папери залишалися у нього на руках. Оскільки розмір позики був дуже значним, то значними були і суми у віданні Ковпервуда, а так звані трансферти¹⁹ і балансові зведення до кінця місяця залишалися простою формальністю. Френк мав повну можливість користуватися сертифікатами міської позики для спекулятивних цілей, депонувати їх як власні в будь-якому банку для забезпечення позик і таким чином отримувати під них готівку до сімдесяти відсотків їх номінальної вартості (що він і робив без жодних докорів сумління). Здобуті таким шляхом гроші, про які він

---

¹⁹ Трансферт – у цьому значенні – передача права володіння іменними цінними паперами від однієї особи іншій.

звітував лише наприкінці місяця, Ковпервуд міг використувати для інших біржових операцій. Окрім того, вони давали йому можливість позичати нові суми. Ресурси його розширилися тепер безмежно – їх визначали лише дні, помножені на його власні енергію і винахідливість. Політичні верховоди міста не мали навіть уявлення, яким золотим дном стало для Ковпервуда це підприємство, бо й не підозрювали витонченості його розуму. Коли Стінер, попередньо порадившись з мером міста Стробіком та іншими, сказав Ковпервуду, що протягом року перекаже на його ім'я за книгами міського самоврядування два мільйони позики, Ковпервуд не промовив ні слова – захоплення стулило йому вуста. Два мільйони! І він буде розпоряджатися ними на свій розсуд! Його запросили фінансовим консультантом, він дав пораду, і цю пораду прийняли! Прекрасно! Ковпервуд не належав до людей, схильних мучитися докорами сумління. Він, як і раніше, вважав себе чесним фінансистом. Адже він не був більш жорстоким і нещадним, аніж будь-хто інший на його місці.

Слід зауважити, що маневри Стінера з міськими коштами аж ніяк не стосувалися позиції, яку місцеві ділки займали щодо контролю над кінними залізницями. Питання це було новим і хвилюючим щаблем у фінансовому житті міста. У ньому був зацікавлений багато хто з провідних фінансистів та політиків, як-от Молленгауер, Батлер і Сімпсон, що діяли тут поодиночі, кожен на свій страх і ризик. Цього разу між

ними не було змови, щоправда, якби глибше вникнули в це питання вони, напевно, вирішили б не допускати втручання сторонньої особи. Але тоді в Філадельфії кінно-залізничних ліній було ще так мало, що нікому не спадало на думку створити велике об'єднання кінних залізниць, як це було зроблено пізніше. Проте, дізнавшись про угоду між Стінером і Ковпервудом, Стробік завітав до Стінера і виклав йому свій новий задум. Всі вони чимало наживуться завдяки Ковпервуду і передовсім сам Стробік і Стінер. Що ж у такому разі заважає йому і Стінеру разом з Ковпервудом як їхнім представником – точніше, таємним представником Стінера, бо Стробік не мав сміливості відкрито брати участь у цій справі, – скупити побільше акцій однієї з ліній кінної залізниці і забезпечити собі контроль над нею? А потім, якщо він, Стробік, зуміє домогтися від муніципалітету дозволу на прокладення нових ліній, то ці нові лінії, як не крути, опиняться у них в руках. Щоправда, Стробік сподівався згодом витіснити Стінера. Ну, там видно буде. А поки що треба ж комусь провести підготовчу роботу, і чому, власне, цього не може зробити Стінер? Водночас Стробік розумів, що така «робота» вимагає особливої обачності, бо його шефи, звісно, завжди напоготові. І якщо вони виявлять, що він вплутався в подібну справу заради особистої вигоди, то позбавлять його можливості продовжувати політичну діяльність, завдяки якій він лише й міг наживатися. Не слід забувати, що будь-яка організація, наприклад, компанія, що володіє однією з

уже діючих міських ліній, мала право клопотати перед муніципалітетом про дозвіл подовжити шляхи. Це йшло на користь благоустрою міста, і тому клопотання мало бути вирішене. До того ж Стробік не може одночасно бути акціонером кінної залізниці і мером міста. Інша річ – коли Ковпервуд приватно діє заради інтересів Стінера.

Цікаво, що цей план, який Стінер від імені Стробіка викладав Ковпервуду, докорінно змінював позицію останнього щодо міської влади. Попри те, що з Едвардом Батлером Ковпервуд вів справи лише приватно як його агент, і незважаючи також на те, що він жодного разу не бачився ані з Молленгауером, ані з Сімпсоном, він все ж здогадувався, що, маючи справу з міською позикою, фактично працює на них. З іншого боку, коли Стінер заявився до нього і запропонував поволі скуповувати акції кінних залізниць, Френк з його поведінки відразу зрозумів, що тут справа нечиста, і що Стінер і сам вважає свій задум протизаконним.

– А скажіть-но, Ковпервуде, – розпочав міський скарбник того ранку, коли він уперше заговорив про цю справу (вони сиділи в кабінеті Стінера в старій будівлі ратуші, на розі вулиць Шостої і Честнат, і скарбничий, відчуваючи запах величезних баришів, перебував у добродушному настрої), – чи немає у зведенні паперів якої-небудь кінної залізниці? Їх можна було б скупити, щоби згодом, за наявності достатнього капіталу, прибрати до рук цю дорогу?

Ковпервуд знав, що такі папери є. Його меткий розум

давно вже збагнув, які можливості таяться в них. Омнібуси потроху зникали. Найкращі маршрути конки були вже захоплені. Проте вулиць залишалось ще достатньо, а місто розросталося, як із води. Приріст населення обіцяв у майбутньому великі перспективи. Можна було ризикнути і заплатити будь-яку ціну за вже існуючі короткі лінії, якщо була можливість почекати і згодом подовжити їх, проклавши шлях у більш жвавих і багатих районах. У голові Ковпервуда вже зародилася теорія «нескінченного ланцюга» або «прийнятної формули», як це назвали згодом, яка полягала ось у чому: купивши те чи інше майно з великою розстрочкою платежу, випустити акції чи облігації на суму, достатню не лише для того, щоб задовольнити продавця, а й для того, щоб винагородити себе за клопоти, не кажучи вже про одержання таким шляхом надлишку коштів, які можна буде вкласти в інші подібні підприємства. Відтак, базуючись на них, випустити нові акції, і так далі – до нескінченності! (Пізніше це стало звичайним діловим прийомом, але на той час було новинкою, і Ковпервуд тримав свою ідею в таємниці.) Проте він зрадив, коли Стінер заговорив з ним, бо фінансування кінних залізниць було його мрією, і він не сумнівався, що, одного разу прибравши їх до рук, надалі блискуче поведе цю справу.

– Так, звісно, Джордже, – стримано відповів він, – є дві-три лінії, на яких, маючи гроші, можна з часом непогано заробити. Я вже помітив, що на біржі хтось вряди-годи пропонує пакети їхніх акцій. Нам слід було би скупити ці акції,

а там побачимо. Можливо, ще хто-небудь із власників надумає продати свій пакет. Найцікавішою пропозицією мені наразі здаються лінії Грін-стрит і Коутс-стрит. Якби я мав тисяч триста-чотириста, які я міг би поступово вкладати в цю справу, я б ними зайнявся. Для контролю над залізницею потрібно якихось тридцять відсотків акціонерного капіталу. Більшість акцій розпорошено серед дрібних власників, які ніколи не бувають на загальних зборах і не беруть участі в голосуванні. Тисяч двохсот або трьохсот, як на мене, вистачило б на те, щоб повністю взяти в свої руки контроль над дорогою.

Він назвав ще одну лінію, яку з часом можна було б при-
брати тим же способом.

Стінер задумався.

– Це дуже великі гроші, – нерішуче промовив він. – Ну, гаразд, ми ще поговоримо про це іншим разом. – Але одразу ж вирушив до Стробіка, щоб порадитися.

Ковпервуд знав, що у Стінера немає двохсот або трьохсот тисяч, які він міг би вкласти в справу. Роздобути такі гроші він міг лише одним шляхом: вилучити їх з міської скарбниці, поступившись відсотками. Але навряд чи він сам наважиться на таку справу. Хтось стоїть за його спиною, – і хто ж, якщо не Молленгауер, Сімпсон або, можливо, навіть Батлер? Щодо останнього Ковпервуд не був цілком упевнений (якщо, звісно, і тут нишком не керує «тріумвірат»). Та й що дивного? Політичні верховоди завжди засовували руку

в міську скарбницю, і Ковпервуд зараз думав лише про те, як він має поводитися в цій справі. Що, власне, може загрожувати йому, якщо авантюра Стінера закінчиться вдало? А які підстави припускати, що вона провалиться? Але навіть у цьому випадку він, Ковпервуд, діє лише як агент! До того ж він розумів, що, маніпулюючи цими грошима в інтересах Стінера, він, за сприятливого збігу обставин, зможе і сам для себе домогтися контролю над декількома лініями.

Найбільше він цікавився лінією, недавно прокладеною поблизу його нового будинку, – так званою лінією Сімнадцятої і Дев'ятнадцятої вулиць. Ковпервуд іноді користувався нею, коли пізно затримувався десь чи не хотів чекати екіпажу. Вона проходила двома пожвавленими вулицями, забудованими червоними цегляними будинками, і з часом, коли місто розростеться, безсумнівно, мала стати дуже прибутковою. Але зараз вона ще занадто коротка. От якби роздобути цю лінію і пов'язати її з лініями Батлера, Молленгауера або Сімпсона! Щойно місто закріпить їх за ними, можна буде домогтися від законодавчих зборів дозволу на подальше будівництво. Френку вже ввижався концерн, до якого входять Батлер, Молленгауер, Сімпсон і він сам. У такому складі вони зможуть досягти чого завгодно. Але Батлер – не філантроп. Для того щоб розмовляти з ним, треба мати солідний козир у руках. Він повинен на власні очі переконатися в принадності такої комбінації. Крім того, Ковпервуд був агентом Батлера зі скуповування акцій кінних залізниць. І якщо саме ця лінія

обіцяла такі бариші, Батлер, природно, міг зацікавитися, чому акції її були запропоновані насамперед йому. Краще почекати, вирішив Френк, поки дорога фактично не стане його, Ковпервуда, власністю. Тоді – інша річ, він буде розмовляти з Батлером, як капіталіст із капіталістом. У мріях йому вже вималювалася ціла мережа міських залізниць, яку контролюють певні ділки, а ще краще – він сам, Ковпервуд.

З часом Френк Ковпервуд та Ейлін Батлер ближче пізнавали одне одного. Вічно зайнятий своїми справами, коло яких все розширювалося, він не міг приділяти їй стільки уваги, скільки йому хотілося. Але минулого року, коли бачив її, Ейлін виповнилося вже дев'ятнадцять років, вона подорослішала, і погляди її стали більш самостійними. Так, наприклад, вона стала розрізняти добрі та погані смаки в облаштуванні та оздобленні будинку.

– Тату, невже ми завжди будемо жити в цьому хліві? – звернулася вона одного вечора до батька, коли за обіднім столом зібралася вся сім'я.

– А чим поганий цей будинок, цікаво дізнатися? – відгукнувся Батлер, який сидів, впритул присунувшись до столу і запхавши серветку за комір (що він робив завжди, коли за обідом не було нікого чужого). – Не бачу в ньому нічого поганого. Нам із матір'ю тут зовсім непогано живеться.

– Ах, тату, це огидний будинок, ти сам знаєш! – втрутилася Нора (їй виповнилося сімнадцять, і вона була такою ж меткою, як її сестра, але ще менше знала життя). – Усі твердять це в один голос. Ти лише подивися, скільки чудових будинків навколо!

– Усі твердять! Всі кажуть! А хто ці «всі» – хотів би я знати? – іронічно, хоча й не без роздратування, запитав Батлер.

– Мені, наприклад, він подобається. Проти волі тут нікого жити не примушують. Хто вони такі, ці «всі», скажіть на милість? І чим це такий поганий мій будинок?

Питання про будинок піднімалося не вперше, і обговорення його щоразу зводилося до того ж самого, якщо лише Батлер не відмовчувався, обмежуючись своєю скептичною ірландською усмішкою. Проте цього вечора такий маневр йому не вдався.

– Ти й сам знаєш, тату, що будинок нікуди не годиться, – рішуче заявила Ейлін. – То чого ж ти сердишся? Будинок старий, негарний, брудний! Меблі всі розвалюються. А цей рояль – просто убога мізерія, яку давно пора викинути! Я більше на ньому не гратиму. У Ковпервуда, наприклад...

– Будинок старий – на тобі! – вигукнув Батлер, і його ірландський акцент став ще різкішим від гніву, який він сам розпалював у собі. – Брудний, чорт забирай! І які це меблі у нас розвалюються? Покажи, зроби милість, де вони розвалюються?

Він уже збирався причепитися до її спроби порівняти їх з Ковпервудами, але не встиг, бо втрутилася місіс Батлер. Це була повна широколиця ірландка, майже завжди усміхнена, з сірими очима, тепер уже неабияк вицвілими, і рудуватим волоссям, що потьмяніло від сивини. На лівій її щоці, біля нижньої губи, красувалася велика бородавка.

– Ох, дітоньки! – вигукнула вона (містер Батлер, незважаючи на всі свої успіхи в комерції та політиці, був для неї та-

кою ж дитиною). – Чого-бо ви сваритесь? Досить уже. Передайте батькові помідори.

За обідом прислуговувала покоївка-ірландка, проте страви передавались від одного до іншого. Над столом низько висіла недоладно оздоблена люстра з шістнадцятьма газовими ріжками у вигляді білих порцелянових свічок – ще одна враз для естетичного почуття Ейлін.

– Мамо, скільки разів я просила тебе не говорити «чогото-бо»! – благальним тоном вимовила Нора, яку дуже засмучували помилки у балачці матері. – Пам'ятаєш, ти обіцяла постежити за собою?

– А хто тобі дозволив повчати матір, як їй розмовляти? – скипів Батлер від цієї несподіваної зухвалості. – Зарубай собі на носі: твоя мати говорила так, коли тебе ще й на світі не було! І якби вона не довбалася, обслуговуючи всіх вас, як каторжна, у тебе не було б витончених манер, якими ти зараз перед нею вихваляєшся! Зарубай це собі на носі, чуєш! Вона в тисячу разів краща за всіх твоїх приятельок, нахабо ти така!

– Мамо, чуєш, як він мене обзиває? – запхинькала Нора, ховаючись за плече матері і вдаючи перелякану і ображену.

– Едді! Едді! – звернулася місіс Батлер до чоловіка з докором. – Норо, дитинко моя, ти ж знаєш, що він так не думає. Правда ж?

Вона ласкаво погладила голову своєї «дитинки». Докір щодо простацьких висловів анітрохи її не образив.

Батлер вже і сам шкодував, що назвав свою молодшу дочку нахабою. Але ці діточки – Господи! – бігме, вони можуть вивести з терпіння. Ну чим, скажіть на милість, поганий їм цей будинок?

– Не варто, далєбі, здійсмати такий галас за столом, – зауважив Келем, досить симпатичний хлопець із чорним, ретельно пригладженим, розчесаним на косий проділ волоссям і короткими жорсткими вусиками. Ніс у нього був трохи кирпатий, вуха трохи стовбурчились, але загалом він був привабливий і дуже милий.

І він, і Оуен – обидва бачили, що будинок справді поганий і кепсько обставлений, але батькові і матері усе тут подобалося, а тому розсудливість і турбота про мир у родині радили їм зберігати мовчання.

– А мене обурює, що нам доводиться жити в такій старій халупі, коли люди, набагато бідніші за нас, живуть у прекрасних будинках. Навіть якісь Ковпервуди...

– От завелася – Ковпервуди та Ковпервуди! Чого ти причепилася до тих Ковпервудів! – вигукнув Батлер, повернувши своє широке збуряковіле лице до Ейлін, котра сиділа біля нього.

– Але ж їхній будинок набагато кращий за наш, хоча Ковпервуд усього лише твій агент!

– Ковпервуди! Ковпервуди! Чути про них не хочу! Я не збираюся вчитися в Ковпервудів! Нехай у них бозна-який прекрасний будинок! Мені що до того? Мій будинок – це мій

дім! Я хочу жити тут! Я занадто довго жив у цьому будинку, щоб раптом ні сіло ні впало з'їжджати звідси! Якщо тобі тут не подобається – ти прекрасно знаєш, що я тебе не затримуватиму! Переїжджай куди завгодно! А я звідси не рушу!

Коли в родині відбувалися такі сварки, що розгоралися через усілякі дрібниці, Батлер мав звичку загрозово розмахувати руками під самим носом у дружини й дітей.

– Ну вже будь упевнений, я скоро виберуся звідси! – відповіла Ейлін. – Дякувати Господу, мені не доведеться тут вік звікувати!

В її уяві промайнули прекрасна вітальня, бібліотека і будуари в будинках Ковпервудів – оздоблення яких, за словами Анни, вже скоро мало завершитися. А який у Ковпервудів чарівний трикутний рояль, оздоблений золотом і покритий рожевим і блакитним лаком! Чому б їм не придбати таких же прекрасних речей? Вони, напевно, у десятеро багатші. Але її батько, якого вона любила всім серцем, був людиною старого гарту. Правильно кажуть про нього люди – неотесаний ірландець-підрядник. Ніякої користі від його багатства! Оце й дратувало Ейлін: чом би йому не бути багатим і водночас – сучасним і витонченим? Тоді вони могли б... Ах, який сенс засмучуватися! Поки вона залежить від батька і матері, її життя буде йти як ведеться. Залишається лише чекати. Виходом зі становища було б заміжжя – якась добра партія. Але за кого ж їй вийти заміж?

– Ну, я гадаю, на сьогодні суперечок досить, – примирли-

во зауважила місіс Батлер, незворушна і терпляча, як сама доля. Вона добре знала, що саме засмучує Ейлін.

– Але чому б нам не придбати хороший будинок? – торочила своє донька.

– Або хоча б переробити цей, – підказала Нора й собі.

– Тсс! Помовч! На все свій час, – відповіла місіс Батлер Норі. – От побачиш, колись ми так і зробимо. А тепер біжи та хутко сідай за уроки. Досить теревенити!

Нора встала і вийшла з кімнати. Ейлін вмовкла. Її батечко – просто нестерпний. Та все ж він буває такий славний... Вона надула губки, щоб змусити його пошкодувати про свої слова.

– Ну, годі, – сказав Батлер, коли всі вийшли з-за столу; він розумів, що дочка сердита на нього і що їй потрібно чимось задобрити. – Заграй-но мені на роялі щось веселеньке!

Він надавав перевагу бадьорим, бравурним п'єсам, в яких виявлялися талант і техніка дочки, що дуже його дивувало. От, значить, що дало їй виховання: як швидко і майстерно грає вона ці складні речі!

– Можеш купити собі новий рояль, якщо хочеш. Сходи в магазин і вибери. Як на мене, і цей непоганий, але якщо тобі він не подобається – роби як знаєш.

Ейлін злегка стиснула його руку. Навіщо сперечатися з батьком? Що дасть новий рояль, якщо змін потребує весь будинок, вся сімейна атмосфера? Все ж вона заграла Шумана, Шуберта, Оффенбаха, Шопена, а старий ходив по кім-

наті і задумливо посміхався. Деякі речі Ейлін виконувала зі справжньою пристрастю і проникненням, бо, незважаючи на свою фізичну спромогу, надлишок енергії і завзяття, вона вміла тонко відчувати. Але батько нічого цього не помічав. Він дивився на неї – таку блискучу, свіжу, вродливу доньку, і думав про те, як складеться її життя. Який-небудь багатій одружиться з нею, – вихований, дуже багатий молодик із задатками ділка, – а він, батько, залишить їй купу грошей...

З нагоди новосілля у Ковпервудів влаштували великий прийом. Спочатку гості мали зібратися у Френка, а пізніше, для танців, перейти до помешкання старого Ковпервуда, більш розкішного і просторого. На нижньому поверсі його розташувалися велика і мала вітальні, кімната, де стояв рояль, і зимовий сад. Елсворт так спланував ці приміщення, що їх можна було перетворити в один зал, досить просторий для концертів, танців або променадів в перервах між танцями. Одне слово, для будь-якої мети, у присутності великої кількості гостей. Молодий і старий Ковпервуди з самого початку будівництва планували спільно користуватися обома будинками. Обидві сім'ї обслуговували ті ж пралі, покоївки й садівник. Френк запросив для своїх дітей гувернантку. Однак не все тут було на широку ногу: дворецький, наприклад, поєднував свої обов'язки з обов'язками камердинера Генрі Ковпервуда. Він нарізав м'ясо під час обіду, керував іншими слугами і працював, наскільки це було необхідно, то в од-

ному, то в іншому будинку. За спільною стайнею наглядали конюх і кучер. Коли ж були потрібні два екіпажі одночасно, обидва вони бралися за віжки. Загалом, це була зручна і економна система господарювання.

Приготування до прийому було для Ковпервудів питанням надзвичайно важливим, бо з ділових міркувань необхідно було запросити вишукане товариство. Тому після довгих роздумів на прийом у будинку Френка (з подальшим переходом в будинок старого Ковпервуда) вирішено було запросити всіх заздалегідь занесених до списку, де значилися містер і місіс Тай, Стідери, Батлер, Молленгауери і представники більш обраного кола, як-от: Артур Райверс, місіс Сенека Девіс, Тренор Дрейк з дружиною, молоді Дрексел і Кларки, з якими був знайомий Френк. Ковпервуди не надто сподівалися, що ці світські люди зволять завітати, але запрошення їм все одно треба було надіслати. Пізніше ввечері передбачалося прибуття ще поважніших гостей, у цей другий список занесено було знайомих Анни, місіс Ковпервуд, Едварда і Джозефа, та всіх, кого намітив Френк. Другий список вважався головним. «Вершки» суспільства, цвіт молоді – ті, на кого лише можна було вплинути проханням, натиском або угодою, – всі мали відгукнутися на запрошення.

Не можна було не запросити Батлерів, батьків і дітей, і на денний, і на вечірній прийоми, оскільки Френк явно симпатизував їм, хоча присутність старих Батлерів була досить небажаною. Навіть Ейлін, як правильно думав Френк, здава-

лася Анні й Ліліан не зовсім доречною для товариства, що збиралося в них: обговорюючи список, вони багато говорили про неї.

– Вона якась несамовита, – зауважила Анна невістці, дійшовши до Ейлін. – Бозна-що про себе думає, а тим часом не вміє навіть як слід поводитися. А її батько! Та-ак!.. Із таким батьком я була би тихою та сумирною!

Місіс Ковпервуд, котра сиділа за письмовим столиком у своєму новому будуарі, злегка підняла брови і сказала:

– Повір, Анно, я іноді дуже шкодую, що справи Френка змушують мене спілкуватися з такими людьми. Місіс Батлер... боже, яка це нудьга! Серце у неї щире, але яка ж вона неосвічена! А Ейлін – просто неотесане дівчисько! І жахливо розв'язна. Вона приходить до нас і негайно сідає за рояль, особливо коли вдома Френк. Мені, врешті-решт, байдуже, як вона поводить, але Френка це, здається, дратує. І п'єси вона вибирає якісь бравурні. Ніколи не виконає нічого витонченого і серйозного.

– Мені дуже не до вподоби її манера одягатися, – в тон їй відповіла Анна.

– І хочеться ж націпляти на себе такі екстравагантні речі! Днями я зустріла її, коли вона каталася і сама правувала. Шкода, що ти не бачила цієї картини! Уяви лише: яскраво-червоний жакет «зуав» із широкою чорною крайкою і капелюх із величезним червоним пером і червоними стрічками майже до талії. Авжеж, підходящий наряд для катання!

А який самовпевнений вигляд! А руки! Подивилася б ти, як вона тримала руки, – ось так, злегка зігнувши в кистях!.. – Анна показала, як Ейлін це робила. – Довгі жовті рукавички, в одній руці – віжки, а в іншій батіг. Між іншим, коли вона сама править конем, то мчить як навіжена, а слуга Вільям лише підскакує на зап'ятках! Дуже шкода, що ти не бачила її! Господи, як вона пишається! – Анна захихотіла в'їдливо і глузливо.

– І все ж нам доведеться запросити її – я не бачу, як цього уникнути. Але я заздалегідь уявляю собі її пиху: буде ходити по кімнатах, задираючи ніс і позуючи!

– Направду, не розумію, як можна так триматися, – підхопила Анна. – От Нора мені подобається! Вона набагато симпатичніша. І нічого особливого про себе не думає.

– Мені теж подобається Нора, – підтвердила місіс Ковпервуд. – Вона дуже мила і, на мій погляд, її спокійна краса набагато привабливіша.

– О, звісно! Я цілком із тобою згодна!

Прикметно, однак, що саме Ейлін приковувала до себе всю їхню увагу і збуджувала цікавість своєю екстравагантністю. Певною мірою вони судили про неї несправедливо, що, втім, не заважало Ейлін бути справді вродливою, а розумом і вдачею значно перевершувати своє оточення. Ейлін, незмірно честолобна, привертала до себе увагу, – а багатьох і дратувала тим, що бравувала вадами, які внутрішньо намагалася побороти в собі. Дівчину обурювало, що люди вважа-

ють її батьків (і небезпідставно) не гідними вишуканого товариства, і це поширюється й на неї. Ні, вона ні в чому нікому не поступається! От, наприклад, Ковпервуд – такий здібний, швидко просувається нагору в суспільстві, він розуміє це.

З часом Ейлін зблизилася з ним. Він завжди тепло обходився з нею і охоче розмовляв. Коли він з'являвся у них чи зустрічав її у себе в будинку, то завжди знаходив привід перекинутися з нею кількома словами. Зазвичай він близько підходив до неї і дивився на неї весело і доброзичливо.

– Ну, як вам ведеться, Ейлін? – питав він, і вона ловила спрямований на неї ласкавий погляд. – Як батько, як матінка? Каталися верхи? Це добре. Я вас сьогодні бачив. Ви були чарівні.

– О, що ви, містере Ковпервуд!

– Щиро, ви були напродив гарні! Вам дуже личить амазонка. А ваше золотаве волосся я впізнаю здалеку.

– Ні, ви не повинні говорити мені цього! Ви зробите мене марнославною, а батьки й без того докоряють мені марнославством.

– Не слухайте їх. Я вам кажу, що ви були чарівні, і це правда. Утім, ви завжди чарівні.

– О...

Щасливе зітхання вирвалося з її грудей. Вона зашарілася. Містер Ковпервуд знає, що каже. Він усе знає, він такий сильний! Багато хто захоплюється ним, зокрема, і її батько

їй мати і, як вона чула, навіть містер Молленгауер і містер Сімпсон. А який у нього гарний будинок, яка прекрасна контора! Але головне – його спокійна цілеспрямованість врівноважувала її бентежну силу.

Отже, Ейлін з сестрою отримали запрошення, а татусеві й матусі Батлерам дуже делікатно натякнули, що бал після закінчення прийому влаштовується переважно для молоді.

До Ковпервуда з'їхалося чимало гостей, їх раз у раз представляли одне одному. Господарі з належною скромністю пояснювали, як вдалося Елсворту вирішити складні завдання, поставлені перед ним. Товариство прогулювалося критою галереєю і розглядало обидва будинки. Декотрі із запрошених були давно знайомі між собою. Вони жваво розмовляли в бібліотеках і їдальнях. Хтось жартував, хтось поплескував по плечу приятеля, в іншій групі розповідали кумедні анекдоти, а коли день змінився на вечір, гості роз'їхалися по домівках.

Ейлін у сукні з синього шовку з оксамитовою пелеринкою такого ж кольору і вигадливим оздобленням зі складочок і рюшів мала великий успіх. Синій оксамитовий капелюх із високою тулією, прикрашений темно-червоною штучною орхідеєю, надавав їй трохи зухвалого вигляду. Її рудувато-золотаве волосся було укладене під капелюхом у вигадливий шиньйон, а один локон спадав на плече. Ейлін від природи зовсім не була такою зухвало-сміливою, якою вона здавалася (але їй подобалося, щоб люди саме так думали про неї).

– Ви сьогодні дивовижні, – сказав Ковпервуд, коли вона проходила повз нього.

– Побачите, що буде увечері, – усміхнулась вона.

Легкою, гордовитою ходою вона пройшла в їдальню і зникла за дверима. Нора з матір'ю затрималися, розмовляючи з місіс Ковпервуд.

– Ах, як же у вас гарно! – захоплювалася місіс Батлер. – Ну й щасливі ж ви будете тут, згадаєте моє слово! Коли мій Едді купив будинок, де ми зараз живемо, я так йому напрямки й видала: «Знаєш, Едді, цей будинок аж надто хороший для нас, їй-бо!». І як ви гадаєте, що він мені відповів? «Норо, – каже, – ні на цьому, ні на тому світі немає нічого надто хорошого для тебе!» Сказав – і цмок мене в губи! Подумайте лишень, такий здоровань, а поводить, як мала дитина!

– Як на мене, це премило, місіс Батлер, – відгукнулася місіс Ковпервуд, нервово озируючись, чи бува ніхто не почув їх.

– Мама дуже любить розповідати такі історії, – втрутилася Нора. – Підемо, мамо, подивимось їдальню!

– Ну, дай вам Боже щастя в новому будинку! Я от усе життя була щаслива у своєму. І вам того ж бажаю – від щирого серця!

І місіс Батлер, добродушно посміхаючись, перевальцем вийшла з кімнати.

Між сьомою й восьмою вечора Ковпервуди поспіхом пообідали в сімейному колі.

О дев'ятій знову почали з'їжджатися гості. Але тепер це був яскравий і строкатий натовп: дівчата в бузкових, кремових, рожевих і сріблясто-сірих сукнях квапливо скидали мереживні шалі і просторі пелерини на руки кавалерів, одягнених в строгі чорні костюми. На холодній вулиці раз по раз грюкали дверцята екіпажів, що під'їжджали. Місіс Ковпервуд з чоловіком і Анна зустрічали гостей біля дверей зали, а старі Ковпервуди з синами Джозефом і Едвардом вітали їх на іншому його кінці. Ліліан виглядала чарівно в сукні кольору «прив'ялої троянди» зі шлейфом і глибоким чотирикутним вирізом на шийі, з-під якого визирала тонка мереживна блузка. Її обличчя і фігура все ще були гарні, але вона вже втратила ту свіжість і ніжність, які кілька років тому полонили Френка. Анна Ковпервуд не була вродлива, хоча її не можна було назвати й непривабливою – маленька, смаглява, з кирпатим носиком і жвавими чорними очима. Обличчя її виявляло незалежність, наполегливість, розум і – на жаль – дещо зарозуміле ставлення до людей. Одягнена вона була зі смаком. Чорна сукня, всипана блискітками, дуже любила її, незважаючи на її смагляву шкіру, так само, як і червона троянда у волоссі. У Анни були ніжні, приємно округлі руки і плечі. Лукаві очі, жваві манери, дотепність і спритність у розмові надавали їй привабливості, хоча, як вона сама казала, все це було ні до чого: «Чоловікам подобаються ляльки!».

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.